

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในบทนี้ผู้ประเมินนำเสนอเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในการดำเนินการประเมินโครงการ เพื่อให้การประเมินเป็นไปอย่างสมบูรณ์และบรรลุตามจุดมุ่งหมายที่วางไว้ ผู้ประเมินจึงได้ศึกษาเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง แบ่งเป็น 6 ตอนดังนี้

ตอนที่ 1 การประเมิน

ความหมายของการประเมิน

ลักษณะของการประเมิน

ความสำคัญของการประเมิน

แนวคิดของการประเมิน

เป้าหมายของการประเมิน

วิธีการประเมิน

ประเภทของการประเมิน

ขั้นตอนการประเมิน

ตอนที่ 2 โครงการ

ความหมายและลักษณะของโครงการ

ความสำคัญของโครงการ

ลักษณะของโครงการที่ดี

ขั้นตอนการจัดทำโครงการ

โครงการเกษตรตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในโรงเรียน

ตอนที่ 3 การประเมินโครงการ

หลักการและแนวคิดของการประเมินโครงการ

ความหมายของการประเมินโครงการ

รูปแบบการประเมินโครงการ

ประเภทของการประเมินโครงการ

ขั้นตอนในการประเมินโครงการ

ตอนที่ 4 หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและการขับเคลื่อนเกษตรตามหลัก
ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่สถานศึกษา

ตอนที่ 5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ตอนที่ 1 การประเมิน

การประเมินเป็นกลไกสำคัญนำไปสู่การปรับปรุงและพัฒนา โดยเน้นประโยชน์ที่
ผู้รับบริการและผู้เกี่ยวข้องการประเมินไม่ใช่เป็นการตรวจสอบเพื่อจับผิดแต่อย่างใด ในปัจจุบันมี
ผู้เห็นความสำคัญของการประเมินและเข้ามามีส่วนร่วมในการประเมินมากขึ้นซึ่งในที่นี้จะกล่าวถึง
สาระของการประเมินเกี่ยวกับ ความหมายของการประเมิน ลักษณะของการประเมิน และแนวคิด
ของการประเมิน โดยสรุปดังนี้

1. ความหมายของการประเมิน

การประเมินมีผู้ให้ความหมายของ การประเมินไว้หลายท่าน ดังนี้

ศิริวัฒน์ วรรณาม (2540 : 18) กล่าวว่าไว้ว่า การประเมินหมายถึง วิธีการตัดสินคุณค่าหรือดี
ราคาของสิ่งที่ถูกประเมิน และเป็นการเสนอสารสนเทศ เพื่อช่วยเสนอทางเลือกในการตัดสินใจต่อ
การดำเนินการต่าง ๆ

สมหวัง พิธิยานุวัฒน์ (2544 : 21) กล่าวว่าว่าการประเมิน หมายถึง กระบวนการที่
ก่อให้เกิดสารสนเทศ(เชิงคุณค่า) เพื่อช่วยให้ผู้มีอำนาจหรือผู้เกี่ยวข้อง ได้ตัดสินใจเลือกทางเลือกได้
อย่างมีประสิทธิภาพ

ศิริชัย กาญจนวาสี (2545 :21 - 22) ได้สรุปความหมายของการประเมินไว้ว่า เป็น
กระบวนการศึกษาสิ่งต่างๆ โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัย (Research oriented) เป็นการตรวจสอบการ
บรรลุผลตามวัตถุประสงค์ ช่วยเสนอสารสนเทศเพื่อการตัดสินใจและเป็นการตัดสินคุณค่าของสิ่งที่
มุ่งประเมิน

นงลักษณ์ วิรัชชัย (2545 : 151) ที่ได้สรุปความหมายของผู้เชี่ยวชาญ ด้านการประเมิน
หลายท่านว่า Assessment จะตัดสินโดยไม่เน้นข้อสรุปโดยรวม (Precision) ในการประเมินมากนัก
เช่น การประเมินผู้เรียน (Student Assessment) การประเมินบุคลากร (Personnel Assessment) และ
การประเมินความต้องการจำเป็น (Need Assessment) เป็นต้น ซึ่งจะนำไปสู่กระบวนการประเมินที่
เรียกว่า Evaluation ต่อไป จึงกล่าวได้ว่า Evaluation เป็นความหมายของการประเมินที่กว้างและ
ครอบคลุมมากที่สุด

นอกจากนี้แล้วชาวดี ราชย์กุล วิบูลย์ศรี (2546 : 8-9) ได้กล่าวถึงความหมายในลักษณะ สอดคล้องกันและเป็นไปในทิศทางเดียวกันระหว่าง Assessment กับ Evaluation ว่า Assessment เป็นการประเมินเบื้องต้น

พิสณ พงศ์ศรี(2549 : 4) ได้ให้ความหมายของการประเมินว่า การประเมิน (Evaluation) หมายถึง กระบวนการตัดสินคุณค่าของสิ่งหนึ่งสิ่งใด โดยนำสารสนเทศหรือผลจากการวัดมา เปรียบเทียบกับเกณฑ์ที่กำหนดไว้ นอกจากนี้ความหมายของการประเมินที่มาจากภาษาอังกฤษ คือ Evaluation แล้วยังมีคำว่า Assessment ซึ่งได้พบเสมอ บางกรณีก็ใช้ในความหมายเดียวกัน โดยเฉพาะในหนังสือตำราของอเมริกันส่วนกลุ่มประเทศที่อยู่ในเครือจักรภพอังกฤษจะใช้ 2 คำนี้ ในความหมายที่แตกต่างกัน

จากที่กล่าวมาถึงความหมายของการประเมินข้างต้น สรุปได้ว่า การประเมิน หมายถึง กระบวนการตัดสินคุณค่าของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง โดยนำผลการวัดมาเทียบกับเกณฑ์ที่กำหนดไว้ และสามารถนำผลการประเมินไปใช้ในการตัดสินใจเพื่อวางแผนการดำเนินงานในครั้งต่อไป

2. ความสำคัญของการประเมิน

การประเมินมีความสำคัญต่อกระบวนการบริหารงาน เนื่องจากให้สารสนเทศที่เป็น ประโยชน์ต่อการดำเนินงานด้านต่างๆ ดังที่ศิริชัย กาญจนวาสี (2537 : 67) ได้กล่าวถึงประโยชน์ ของการประเมินในด้านต่างๆ เช่น

ด้านบริหาร (Administrative) การประเมินสามารถใช้เป็นเครื่องมือในการติดตาม กำกับการดำเนินงาน ให้เป็นไปตามแผนอย่างมีประสิทธิภาพ และประสิทธิผล

ด้านจิตวิทยา (Psychological) การประเมินสามารถใช้เป็นกลยุทธ์ สำหรับการกระตุ้น ให้เร้าความสนใจ และสร้างความตื่นตัวในการปฏิบัติงาน

ด้านรัฐศาสตร์ (Sociological) การประเมินสามารถใช้เป็นเครื่องมือในการตรวจสอบ ความรับผิดชอบต่อการปฏิบัติ (Accountability) ตลอดจนสามารถใช้เป็นกลยุทธ์ในการสร้างแรง สันับสนุน

นอกจากนี้ สมคิด พรหมจ้อย (2535 : 11) ได้ชี้แจงให้เห็นถึงประโยชน์ของการประเมินที่มี ต่อการวางแผน การบริหารงาน ซึ่งพอสรุปได้ดังนี้

1. ช่วยให้ข้อมูลสารสนเทศต่าง ๆ เพื่อนำไปใช้ในการตัดสินใจเกี่ยวกับการกำหนด แผนงานและโครงการ การตรวจสอบความพร้อมของทรัพยากรต่างๆ ที่จำเป็นต้องใช้ในการ ดำเนินงาน กิจกรรม ตลอดจนความเป็นไปได้ในการจัดกิจกรรมต่างๆ

2. ช่วยในการจัดหาข้อมูลเกี่ยวกับความก้าวหน้า ปัญหาอุปสรรคของการดำเนินงาน ที่นำมาใช้ในการตัดสินใจเกี่ยวกับการปรับปรุงหรือเปลี่ยนแปลงแก้ไขการดำเนินงาน โครงการให้ เป็นไปได้ตามทิศทางที่ต้องการ

3. ช่วยในการจัดหาข้อมูลเกี่ยวกับความสำเร็จและความล้มเหลวของกิจกรรมที่ นำมาใช้ในการตัดสินใจ และวินิจฉัยที่จะดำเนินงานในช่วงต่อไปหรือไม่ จะยกเลิกหรือจะขยาย การดำเนินงานต่อไปอีก

4. ช่วยให้ได้ข้อมูลที่บ่งบอกประสิทธิภาพของการดำเนินงานว่าเป็นอย่างไรสัมพันธ์ กับการลงทุนหรือไม่

5. เป็นแรงจูงใจให้ผู้ปฏิบัติงานได้มีข้อมูลเกี่ยวกับการปฏิบัติงาน และนำข้อมูลมา ใช้ในการปรับปรุงและพัฒนางาน ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

จะเห็นได้ว่า การประเมินมีความสำคัญต่อกระบวนการบริหารงานต่าง ๆ เป็นอย่างยิ่ง เพราะการประเมินจะทำให้ได้ข้อมูลสารสนเทศที่เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินงาน ได้อย่างมี ประสิทธิภาพ

3. ลักษณะของการประเมิน

การประเมินเป็นวิทยาการข้ามสาขา (Trans discipline) ซึ่งสุวิมล ว่องวานิช (2541 : 162 - 164) กล่าวว่า เป็นวิทยาการที่เป็นเครื่องมือ (Tool Discipline) สามารถนำไปใช้ข้ามศาสตร์ได้ เช่นเดียวกับวิทยาการด้านสถิติศาสตร์ การวัดและตรรกวิทยา และสามารถนำความรู้จากศาสตร์ สาขาอื่นมาใช้ในการประเมินได้เช่นกัน

วิทยาการข้ามสาขาประกอบด้วย 2 ส่วน คือส่วนที่เป็นแกน (Core Discipline) ซึ่งเป็น แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการประเมิน และส่วนที่เป็นการประยุกต์ (Applied Discipline) ซึ่งเป็นการนำ เนื้อหาไปใช้กับวิทยาการสาขาอื่นๆ ที่เรียกว่า Big Six คือการประเมินผลิตภัณฑ์ (Personnel Evaluation) การประเมินผลการดำเนินงาน (Performance Evaluation) การประเมินผลิตภัณฑ์ (Product Evaluation) การประเมินข้อเสนอ หรือเค้าโครงการ (Proposal Evaluation) การประเมิน นโยบาย (Policy Evaluation) และการประเมินโครงการ (Program Evaluation)

การประเมิน นอกจากจะเป็นการตัดสินใจคุณค่าของสิ่งที่ประเมินแล้ว ยังช่วยพัฒนาสิ่งที่ จะประเมินหรือโครงการที่ประเมินให้บรรลุจุดมุ่งหมายได้ด้วย ดังนั้นถ้าจะให้การประเมินมีความ สมบูรณ์และอยู่ในวิสัยที่ทำได้ นักประเมินก็ควรที่จะกำหนดเกณฑ์การประเมินเพื่อตัดสินคุณค่าของ สิ่งที่ประเมินหรือ โครงการที่ประเมิน และทำหน้าที่เป็นผู้อำนวยความสะดวก (Facilitator) รวมทั้ง เป็นนักพัฒนาโครงการที่จะประเมินไปในตัวด้วย

4. แนวคิดของการประเมิน

การประเมินมีแนวคิดพื้นฐานมาจากระบบเสรีประชาธิปไตยที่ว่าทุกสิ่งสามารถตรวจสอบและปรับปรุงได้ เพื่อเป็นการสร้างสรรค์และพัฒนาสังคมที่สอดคล้องกับหลักประชาธิปไตย ซึ่งในปัจจุบันการดำเนินการหรือบริการจัดการที่ดีตามหลักธรรมาภิบาล ต้องมีความรับผิดชอบต่อโปร่งใสพร้อมให้ตรวจสอบได้โดยอาศัยการประเมินเป็นกลไกสำคัญ ซึ่งนักการศึกษาได้กล่าวถึงแนวคิดของการประเมินไว้ดังนี้

สุวิมล ว่องวานิช(2538 : 58 - 60) กล่าวถึงแนวคิดเกี่ยวกับการประเมินว่า แบ่งเป็น 2 กลุ่มใหญ่ ๆ คือการประเมินเพื่อตัดสินคุณค่าของสิ่งที่มุ่งประเมิน (Judgmental evaluation) ซึ่งเป็นแนวคิดที่ได้รับการยอมรับกันในปัจจุบันอีกกลุ่มหนึ่ง คือ การประเมินเพื่อแสวงหาสารสนเทศ ที่เป็นประโยชน์ต่อการตัดสินใจ (Decision – based evaluation) ดำเนินการต่างๆ ซึ่งเป็นประโยชน์สำคัญยิ่งของการประเมินที่ช่วยให้การตัดสินใจเกิดขึ้นอย่างมีเหตุผล

พิสนุ พงศ์ศรี (2549 : 8) กล่าวว่า ในปัจจุบันการประเมินเข้ามามีบทบาททุกภาพส่วนของสังคม โดยเฉพาะสังคมประชาธิปไตย เนื่องจากได้รับการยอมรับมากขึ้นว่าเป็นกลไกสำคัญในการที่จะพัฒนาสิ่งที่จะประเมินได้ จึงอาจกล่าวได้ว่าไม่มีบุคคลหรือองค์การใดหลีกเลี่ยงการประเมินได้ทุกคน ทุกแห่งต้องอยู่กลางแจ้ง หรือในที่สว่าง พร้อมให้ผู้เกี่ยวข้องตรวจสอบประเมินได้เสมอ ดังที่ทราบกันทั่วไป แม้แต่องค์กรที่ทำหน้าที่ประเมินผู้อื่นซึ่งเป็นองค์กรอิสระหรือองค์กรมหาชนเช่นสำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน) หรือ สมศ. ก็ต้องได้รับการประเมินจากบุคคลหรือองค์การอื่นๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน เช่นการประเมินโดยคณะกรรมการการศึกษาสภาผู้แทนราษฎร หรือคณะกรรมการการของวุฒิสภา และรับการประเมินจากบริษัททริส (TRIS) เป็นต้น

สำหรับระดับบุคคลก็ต้องได้รับการประเมินที่ครอบคลุม และจากผู้ที่เกี่ยวข้องมากขึ้น แม้แต่ประเมินภายนอกของ สมศ. ที่ไปประเมินสถานศึกษาระดับต่างๆ ก็ต้องได้รับการประเมินจากสถานศึกษาที่ไปประเมิน การสุ่มตรวจประเมินจาก สมศ. การประเมินด้วยการอ่านผู้ทรงคุณวุฒิ รายงานผลการประเมินก็อาจถูกประเมินคุณภาพหรือคุณภาพหรือคุณค่าของรายงาน ด้วยการประเมินอภิมาน (Meta Evaluation) โดยวิธีการต่างๆ เช่นการตรวจสอบรายงานการประเมินด้วยวิธีการต่างๆ การวิพากษ์โดยผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เกี่ยวข้อง หรือการใช้แนวทางการประเมินรายงานการวิจัย เป็นต้น

จากที่กล่าวมาเกี่ยวกับแนวคิดของการประเมิน สรุปได้ว่า การประเมินสอดคล้องกับหลักประชาธิปไตย ทุกคนทุกกลุ่มหรือทุกองค์กรสามารถที่จะประเมินซึ่งกันและกันโดยมุ่งเน้น

ประเมินเพื่อตัดสินคุณค่าของสิ่งที่ประเมิน และเพื่อแสวงหาสารสนเทศที่เป็นประโยชน์ต่อการตัดสินใจ

5. วิธีการประเมิน

วิธีการประเมินแบ่งได้ 2 วิธีการใหญ่ ๆ เช่นเดียวกับเป้าหมายของการประเมิน ดังนี้ (ศิริชัย กาญจนวาสี, 2545 : 10-11)

1. วิธีเชิงระบบ

การประเมินด้วยวิธีเชิงระบบ (Systematic Approach) จะใช้แนวทางปรนัยนิยม (Objectivism) โดยนักประเมินจะมีการวางแผนการดำเนินงานอย่างแน่ชัดและใช้เครื่องมือมาตรฐานในการรวบรวม วิเคราะห์ข้อมูล และสรุปผลตามเกณฑ์มาตรฐานสากลที่กำหนดไว้

2. วิธีเชิงธรรมชาติ

การประเมินด้วยวิธีเชิงธรรมชาติ (Naturalistic Approach) จะใช้แนวทางอัตนัยนิยม (Subjectivism) การประเมินอยู่บนหลักการของวิธีการดำเนินงานที่ยืดหยุ่น นักประเมินจะกำหนดมาตรฐานหรือเกณฑ์ในการตัดสินคุณค่าขึ้นเองตามเหตุผลของตนและรวบรวมข้อมูลสารสนเทศอย่างครอบคลุมตามสภาพธรรมชาติ และใช้ความรู้ ความเชี่ยวชาญของผู้ประเมินเป็นเกณฑ์ในการสรุปผล

ตารางที่ 1 เปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างการประเมินด้วยวิธีเชิงระบบกับวิธีเชิงธรรมชาติ

ประเด็น	วิธีเชิงระบบ	วิธีเชิงธรรมชาติ
ที่มาของวิธีการ	วิทยาศาสตร์	ศิลปศาสตร์ ปรัชญา มานุษยวิทยา
ความเคร่งครัดในระเบียบวิธี	สูง	ต่ำ
การจัดกระทำของผู้ศึกษา	ค่อนข้างสูงหรือสูง	ต่ำ
การมองคุณค่า	เชิงเดี่ยว/กว้าง	เชิงพหุ/แคบ
วิธีการ	ปรนัย	อัตนัย
เครื่องมือที่นิยมใช้	เครื่องมือมาตรฐาน	การสังเกต/สัมภาษณ์ โดยผู้ประเมิน
การเก็บรวบรวมข้อมูล	อาศัยความร่วมมือจากกลุ่มตัวอย่าง	การจดบันทึกเหตุการณ์ตามธรรมชาติ
การวิเคราะห์ข้อมูล	ใช้สถิติ	ใช้การเชื่อมโยงเหตุผล
ระยะเวลาที่ใช้	น้อย	มาก

ประเด็น	วิธีเชิงระบบ	วิธีเชิงธรรมชาติ
ผู้ใช้ผลการประเมิน	นักวิชาการ	บุคคลทั่วไป
เกณฑ์การตัดสินคุณภาพ	ความตรงของเครื่องมือและกระบวนการ	ความน่าเชื่อถือของผู้ประเมิน

ที่มา : พิสนุ พงศ์ศรี (2549 : 19)

แนวทางการประเมินทั้ง 2 วิธี ต่างมีข้อดีและข้อเสีย โดยวิธีเชิงระบบ มีข้อดีที่สำคัญเรื่องความชัดเจน เป็นปรนัย น่าเชื่อถือ และนักประเมินไม่ต้องเชี่ยวชาญ ส่วนข้อเสียที่สำคัญคือ สารสนเทศที่ได้จะจำกัดตามกรอบที่กำหนดไว้ ขาดความลึกซึ้ง สำหรับวิธีเชิงธรรมชาติมีข้อดีที่สำคัญ ด้านความยืดหยุ่น เข้าถึงสภาพที่แท้จริงของสิ่งที่ประเมิน และได้สารสนเทศรอบด้านลึกซึ้ง แต่มีข้อเสีย คือ ขาดความเป็นปรนัย ไม่น่าเชื่อถือ นักประเมินต้องมีความเชี่ยวชาญ การเข้าร่วมตามสภาพธรรมชาติ อาจทำให้มีอคติได้ และการประเมินวิธีนี้มีความสิ้นเปลืองสูง อย่างไรก็ตาม เนื่องจาก ทั้ง 2 วิธีต่างก็มีข้อดีข้อเสีย นักประเมินจึงเริ่มนำวิธีการทั้ง 2 มาใช้ร่วมกันในการประเมินเพื่อเสริมซึ่งกันและกันมากขึ้น (Weiss, 2004 : 154) การประเมินวิธีเชิงระบบคล้ายกับวิธีการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และการประเมินวิธีเชิงธรรมชาติ คล้ายกับวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ซึ่งในการวิจัยนักวิจัยเริ่มนิยมใช้วิธีการวิจัยทั้ง 2 วิธี ร่วมกันมากขึ้นเช่นกันที่เรียกว่า วิธีวิทยาการวิจัยแบบผสม (Mixed Methodology)

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า วิธีการประเมินมี 2 วิธีใหญ่ๆ คือ การประเมินด้วยวิธีเชิงระบบซึ่งเน้นการประเมินโดยใช้มาตรฐานที่กำหนดไว้และวิธีเชิงธรรมชาติซึ่งเน้นความยืดหยุ่นให้สอดคล้องกับธรรมชาติ

6. ประเภทการประเมิน

การประเมินแบ่งได้หลายประเภท ซึ่งได้สรุปประเภทการประเมินตามที่นิยม ที่นักการศึกษาได้แบ่งไว้ดังนี้

ศิริชัย กาญจนวาสี และคนอื่นๆ (2541 : 47 - 48) ได้แบ่งประเภทการประเมินตามเกณฑ์ลักษณะการแบ่งไว้ 3 ลักษณะคือ

1. แบ่งตามวัตถุประสงค์การประเมิน

1.1 การประเมินความก้าวหน้า (Formative Evaluation) เป็นการประเมินระหว่างการดำเนินงาน โดยพิจารณาความก้าวหน้าของสิ่งที่ประเมินว่าจำเป็นต้องมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงส่วนใด เพื่อให้เกิดความเหมาะสมและทำให้การดำเนินงานมีประสิทธิภาพมากขึ้น

1.2 การประเมินผลสรุป (Summative Evaluation) เป็นการประเมินเมื่อสิ้นสุดการดำเนินงาน เพื่อตัดสินความสำเร็จว่า บรรลุวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายมากน้อยเพียงใดหรือบรรลุเป้าหมายที่ควรจะเป็นเพียงใด

2. แบ่งตามช่วงเวลาของการประเมิน

2.1 การประเมินความต้องการจำเป็น (Needs Assessment) เป็นการประเมินความต้องการจำเป็นในเบื้องต้น ก่อนที่จะจัดทำสิ่งใด ๆ ซึ่งมีประโยชน์ต่อการกำหนดนโยบาย และการวางแผน เพื่อให้ได้แนวคิดของการดำเนินงานที่สามารถสนองความต้องการของกลุ่มเป้าหมายได้

2.2 การประเมินความเป็นไปได้ (Feasibility Evaluation) เป็นการประเมินเพื่อพิจารณาความเป็นไปได้ของสิ่งที่จะดำเนินการ โดยศึกษาวิเคราะห์ถึงปัจจัยที่จำเป็นต่อความสำเร็จ ซึ่งจะพบการประเมินประเภทนี้ได้มากในการประเมินโครงการขนาดใหญ่ โดยมักจะประเมินในด้านการตลาด หรืออุปสงค์ ด้านเทคนิค ด้านการเงิน ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม และด้านสภาพแวดล้อม เป็นต้น

2.3 การประเมินปัจจัยนำเข้า (Input Evaluation) เป็นการประเมินสิ่งที่ป้อนเข้าสู่การดำเนินงานว่ามีความเหมาะสมเพียงใดก่อนที่จะเริ่มดำเนินงาน เช่น คน วัสดุ อุปกรณ์ เครื่องมือ และงบประมาณ เป็นต้น

2.4 การประเมินกระบวนการ (Process Evaluation) เป็นการประเมินกระบวนการดำเนินงานตามที่กำหนด โดยประเมินในขณะที่กำลังดำเนินงานอยู่ เพื่อใช้ผลการประเมินไปปรับปรุงหรือเพิ่มประสิทธิภาพในการดำเนินงานซึ่งมีลักษณะครอบคลุมการประเมินความก้าวหน้าของโครงการฯ

2.5 การประเมินผลผลิตหรือผลิตภัณฑ์ (Output/Product Evaluation) เป็นการประเมินผลที่ได้จากสิ่งที่ประเมินหรือผลการดำเนินงาน โดยตรง ตามวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายของสิ่งที่ประเมินว่ามากน้อยเพียงใด

2.6 การประเมินผลลัพธ์หรือผลกระทบ (Outcome/Impact Evaluation) เป็นการประเมินผลที่ได้ อันเนื่องมาจากผลของสิ่งที่ประเมินหรือการดำเนินงานทั้งที่คาดหวัง และไม่ได้คาดหวัง ซึ่งเป็นผลทั้งทางบวกและทางลบ เพื่อนำผลไปประกอบการตัดสินใจในการหยุด ยกเลิก ปรับ หรือขยายสิ่งที่ประเมินนั้นๆ

2.7 การประเมินด้วยการติดตาม เมื่อดำเนินงานเสร็จสิ้นไปแล้วระยะหนึ่ง (Follow Up Evaluation) เป็นการประเมินที่อาจเหมือนกับข้อ 2.6 หรือเป็นการประเมินตามหัวข้อ 2.6 แต่ประเมินเมื่อการดำเนินงานเสร็จไปแล้วระยะหนึ่ง อาจเป็น 6 เดือน 1 หรือ 2 ปี เพื่อคอยดูผล

ที่จะเกิดขึ้นให้ได้ ชัดเจนบางครั้งเรียกกันว่าการติดตามหลังสิ้นสุดการดำเนินงาน แต่เพื่อไม่ให้สับสนกับคำว่าติดตามระหว่างการทำงาน จึงใช้คำนี้แทน

2.8 การประเมินงานประเมิน (Meta Evaluation) เป็นการประเมินผลของการประเมินอีกครั้งหนึ่ง เพื่อพิจารณาคุณภาพโดยศึกษาความถูกต้องและความเหมาะสมของการประเมินในด้านต่าง ๆ การประเมินประเภทนี้ยังไม่แพร่หลายมากนัก

การเรียกชื่อการประเมินต่างๆ ข้างต้น บางครั้งอาจมีชื่อเรียกต่างกันไปบ้าง เช่น การประเมินความพยายาม และการประเมินความพร้อม เป็นต้น นอกจากนี้การประเมินบางประเภทอาจประเมินร่วมกันแล้วเรียกชื่อเป็นอย่างอื่น เช่น การประเมินความต้องการจำเป็นและการประเมินความเป็นไปได้ ถ้าประเมินร่วมกันอาจเรียกว่า การประเมินบริบท เป็นต้น

การแบ่งประเภทตามช่วงเวลาของการประเมินในข้อ 2.1- 2.8 ถ้าเป็นโครงการใหญ่ ๆ ที่มีความสำคัญ อาจจะประเมินทั้งหมดหรือค่อยๆ ลดบางหัวข้อลง ตามสภาพการณ์ที่ต้องการใช้สารสนเทศจากการประเมินหรือบริบทที่เอื้ออำนวย หรือถ้าใช้รูปแบบการประเมินบางรูปแบบก็จะกำหนดให้ประเมินหลายหัวข้ออยู่แล้วตามแนวทางของรูปแบบนั้นๆ

3. แบ่งตามผู้ประเมิน การแบ่งตามเกณฑ์ผู้ประเมินแบ่งได้ 2 ประเภทคือ

3.1 การประเมิน โดยผู้ประเมินภายใน (Internal Evaluator Evaluation) ผู้ประเมินเป็นบุคลากรที่เกี่ยวข้องหรือปฏิบัติงานกับสิ่งที่ประเมินนั้น หรือปฏิบัติงานในองค์กรที่รับผิดชอบสิ่งที่ประเมิน ซึ่งมีข้อดี คือ ทราบรายละเอียดของสิ่งที่ประเมิน แต่ก็มีข้อเสียเรื่องความลำเอียง (Bias) เข้าข้างตนเองเสมอ

3.2 การประเมิน โดยผู้ประเมินภายนอก(External Evaluator Evaluation) ผู้ประเมินเป็นบุคคลภายนอกที่ไม่ได้เกี่ยวข้องหรือไม่ได้ปฏิบัติงานกับสิ่งที่ประเมิน โดยตรง อาจเป็นบุคลากรของหน่วยงานอื่น หรือหน่วยงานกลาง ซึ่งมีข้อดี คือ ความเป็นกลาง แต่มีข้อเสียคือมักจะทราบรายละเอียดของสิ่งที่ประเมินไม่ดีพอและอาจไม่ได้รับความร่วมมือจากผู้เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะถ้าเห็นว่าเป็นการจับผิด

การแบ่งประเภทการประเมินข้างต้นอาจมีการดำเนินการในลักษณะผสม เช่น ประเมินร่วมกันระหว่างผู้ประเมินภายในกับภายนอก หรือมีการประเมินทั้งความก้าวหน้าและผลสรุป

แพตตัน (Patton, 2004 :277) ได้แบ่งประเภทการประเมินตามเกณฑ์มิติการประเมินไว้ 1 ลักษณะ ซึ่งแบ่งเป็น 4 ประเภท คือ

1. ตามวัตถุประสงค์แบ่งได้เป็นการประเมินความก้าวหน้า ประเมินผลสรุปและประเมินเพื่อการพัฒนา

2. ตามข้อมูลแบ่งได้เป็นข้อมูลเชิงปริมาณ คุณภาพและแบบผสม
3. ตามการประเมินแบ่งได้เป็น เชิงธรรมชาติ และเชิงทดลองหรือเชิงระบบ
4. ตามจุดเน้นที่ประเมินแบ่งได้เป็น การประเมินกระบวนการ ผลลัพธ์

ผลกระทบการวิเคราะห์ค่าใช้จ่ายกับผลตอบแทน และการวิเคราะห์ต้นทุนกับประสิทธิผล

การแบ่งตามมิติดังกล่าวตามแนวคิดของแพตตัน(Patton, 2004 : 247)ไม่ได้มี

จุดประสงค์จะแบ่งประเภทให้แยกจากกันเด็ดขาด เพียงเป็นการเน้นให้เห็นว่าจะใช้การประเมินตามมิตินี้ตามข้อให้นำผลการประเมินไปใช้ประโยชน์ได้เท่านั้น

พิสนุ พองศรี (2549 : 11) มีความเห็นว่า ควรแบ่งประเภทการประเมิน ตามช่วงเวลาเพื่อเอื้อต่อการประเมินเพิ่มอีก 1 ลักษณะ ซึ่งจัดเป็นกลุ่มใหญ่ ๆ ตามช่วงเวลาเป็น 3 กลุ่ม คือ ก่อนดำเนินงาน ระหว่างดำเนินงาน และสิ้นสุดการดำเนินงาน ส่วนการแบ่งตามเกณฑ์ข้อมูล วิธีการประเมินและผู้ประเมินนั้น จะไม่ขึ้นอยู่กับช่วงเวลาเมื่อนำมาสรุปร่วมกันจะได้ดัง ตารางที่ 2

ตารางที่ 2 สรุปประเภทการประเมินช่วงเวลาเพื่อเอื้อต่อการประเมินและองค์ประกอบที่เกี่ยวข้อง

ช่วงเวลา	ประเภทการประเมิน	ข้อมูล	วิธีการ	ผู้ประเมิน	หมายเหตุ
ก่อน ดำเนินการ	- บริบท	- ปริมาณ/ คุณภาพ/ผสม	- ระบบ/ ธรรมชาติ/ผสม	- ภายใน	- การประเมินความ ต้องการ จำเป็นและ ความเป็นไปได้
	- ความต้องการ จำเป็น	- ปริมาณ - ปริมาณ	- ระบบ - ระบบ/	- ภายใน - ภายใน/	ร่วมกันอาจเรียกว่า การประเมินบริบท
	- ความเป็นไป ได้	- ปริมาณ/ คุณภาพ/ผสม	- ระบบ/ ธรรมชาติ/ผสม	- ภายใน - ภายใน	- อาจประเมินหลัง สิ้นสุดการดำเนินงาน ก็ได้
	- ปัจจัยนำเข้า	- ปริมาณ	- ระบบ	- ภายใน/ ภายนอก/ผสม	- อาจประเมินหลัง สิ้นสุดการดำเนินงาน ก็ได้
	- การวิเคราะห์ ค่าใช้จ่ายกับ ผลตอบแทน	- ปริมาณ	- ระบบ	- ภายใน/ภายนอก/ ผสม	- อาจประเมินหลัง สิ้นสุดการดำเนินงาน ก็ได้
	- การวิเคราะห์ ต้นทุน กับประสิทธิผล				
	-				

ช่วงเวลา	ประเภทการประเมิน	ข้อมูล	วิธีการ	ผู้ประเมิน	หมายเหตุ
ระหว่าง ดำเนินการ	- ความก้าวหน้า - กระบวนการ	- ปริมาณ/ คุณภาพ/ผลสม	- ปริมาณ/ คุณภาพ/ผลสม	- ภายใน	- การติดตามจะอยู่ ในช่วงนี้
สิ้นสุดการ ดำเนินงาน	- ผลผลิต - ผลลัพธ์/ ผลกระทบ - การวิเคราะห์ ค่าใช้จ่าย กับ ผลตอบแทน - การวิเคราะห์ ค่าใช้จ่าย กับประสิทธิผล - การประเมินด้วยการคิด ตามหลังการดำเนินงาน เสร็จไปแล้วระยะหนึ่ง	- ปริมาณ/ คุณภาพ/ผลสม - ปริมาณ/ คุณภาพ/ผลสม - ปริมาณ - ปริมาณ - ปริมาณ/ คุณภาพ/ผลสม	- ระบบ/ ธรรมชาติ/ผลสม - ระบบ/ ธรรมชาติ/ผลสม - ระบบ - ระบบ - ระบบ/ธรรมชาติ/ ผลสม	- ภายใน/ ภายนอก/ผลสม - ภายใน/ ภายนอก/ผลสม - ภายใน/ ภายนอก/ผลสม - ภายใน/ ภายนอก/ผลสม	- การประเมินงานจะ อยู่หลังช่วงนี้(ถ้ามี) โดยจะทำได้ ประเมินและจัดทำ รายงานการประเมิน เสร็จสิ้นแล้ว

ที่มา : พิสนุ พงศ์ศรี (2549 : 14)

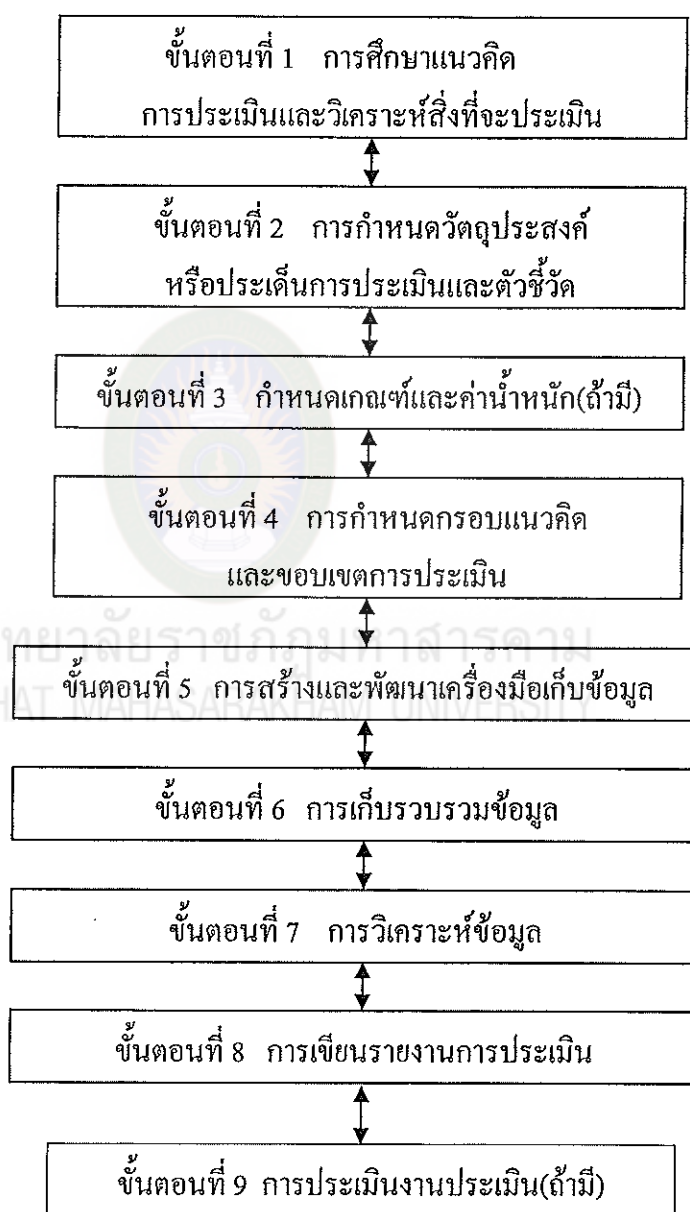
จากตารางที่ 2 จะเห็นว่าการใช้ช่วงเวลาหลัก ๆ 3 ช่วงคือ ก่อนดำเนินงานระหว่างดำเนินงานและสิ้นสุดการดำเนินงานจะครอบคลุม ประเภทการประเมินต่างๆ ส่วนในเรื่องข้อมูลซึ่งจะเป็นข้อมูลเชิงปริมาณ คุณภาพหรือผลสม วิธีการจะใช้แบบธรรมชาติหรือเชิงระบบ ผู้ประเมินจะเป็นผู้ประเมินภายใน ภายนอกหรือผลสมไม่ได้กำหนดตายตัว สามารถนำมาใช้กับประเภทการประเมินให้เหมาะสมตามที่จัดประเภทการประเมินตามกลุ่มช่วงเวลาของการดำเนินงานดังกล่าวได้

การแบ่งประเภทการประเมินตามช่วงเวลานี้ จะเหมาะสำหรับการประเมินโครงการเพราะการดำเนินโครงการจะต้องมีการเขียนโครงการ วางแผนการเตรียมความพร้อมต่างๆ ก่อนดำเนินโครงการ หรือถ้าสนใจในแง่เศรษฐศาสตร์ก็อาจพิจารณาด้านการเงิน เช่นประเมินด้วยการวิเคราะห์ค่าใช้จ่ายหรือต้นทุนต่างๆเป็นต้น หลังจากนั้นก็จะนำโครงการไปสู่การปฏิบัติตามขั้นตอนรายละเอียดต่างๆ ที่ได้กำหนดไว้ ซึ่งถือว่าเป็นช่วงระหว่างดำเนินงาน และเมื่อสิ้นสุดโครงการก็จะพิจารณาผลต่าง ๆ ถ้าสนใจในแง่เศรษฐศาสตร์ก็ประเมินเกี่ยวกับเรื่องทุนต่างๆ ได้เช่นกัน

จากที่กล่าวมาเกี่ยวกับประเภทของการประเมินสรุปได้ว่าสามารถแบ่งประเภทของการประเมินตามเกณฑ์สำคัญๆ ได้ 5 กลุ่ม คือ ประเภทการประเมินที่แบ่งตามวัตถุประสงค์ตามเวลาตามผู้ประเมิน ตามวิธีการประเมิน และตามเกณฑ์ช่วงเวลา เพื่อเอื้อต่อการประเมิน และจะมีการแบ่งประเภทย่อยๆ ในแต่ละกลุ่มอีกด้วย

7. ขั้นตอนการประเมิน

การประเมินโดยทั่วไป จะมีขั้นตอนที่สำคัญๆ คล้ายคลึงกัน การกำหนดขั้นตอนการประเมิน ขึ้นอยู่กับการกำหนดรายละเอียด ของเรื่องหรือประเด็นที่ต้องการประเมินว่าจะเน้นด้านใด และขึ้นอยู่กับความต้องการเจ้าของ โครงการ ขั้นตอนการประเมินมี 8 ขั้นตอน และถ้ามีการประเมินงานประเมินก็จะถือว่าเป็นขั้นตอนที่ 9 แสดงดังภาพที่ 2 (พิสนุ ฟองศรี, 2549 : 228)

ภาพที่ 2 ขั้นตอนการประเมิน

ที่มา : พิสนุ ฟองศรี (2549 : 23)

จากภาพที่ 2 บางขั้นตอนจะมีความเกี่ยวเนื่องหรือเชื่อมกับขั้นตอนต่างอื่นๆ เช่น ขั้นตอนการกำหนดวัตถุประสงค์ หรือประเด็นการประเมินกับขั้นตอนการศึกษาแนวคิดและวิเคราะห์สิ่งที่ประเมิน อาจใช้ขั้นตอนไหนก่อนก็ได้และจะส่งผลต่อกันด้วย หรือขั้นตอนที่ 1 - 3 จะนำไปสู่ขั้นตอนที่ 4 เป็นต้น สำหรับสาระโดยสรุปของแต่ละขั้นตอน มีดังนี้

1. การศึกษาแนวคิดการประเมินและวิเคราะห์สิ่งที่ประเมิน

การประเมินสิ่งใดก็ตาม ขั้นตอนแรกผู้ประเมินจะต้องทราบและเข้าใจถึงแนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับการประเมิน ซึ่งต้องศึกษาวิเคราะห์ให้เข้าใจอย่างท่องแท้ โดยการศึกษาวิเคราะห์สิ่งที่ประเมินในทุกแง่มุมเท่าที่จะทำได้ เพราะถ้าไม่ทราบและเข้าใจแนวคิดพื้นฐานการประเมิน และรู้จักสิ่งที่ประเมินแล้วก็ยากที่จะประเมินสิ่งนั้น ๆ ได้ดี ในการประเมินโครงการก็เช่นเดียวกัน ดังนั้น ผู้ประเมินจำเป็นต้องศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการประเมิน โครงการและศึกษาวิเคราะห์โครงการให้เข้าใจลึกซึ้งก่อน ที่จะดำเนินการขั้นตอนอื่นต่อไป

2. การกำหนดวัตถุประสงค์หรือประเด็นการประเมิน และตัวชี้วัด

วัตถุประสงค์การประเมินที่สำคัญก็คือ เพื่อหาสารสนเทศที่เกี่ยวข้องกับสิ่งที่ประเมิน โดยอาจใช้ประเด็นการประเมินเป็นวัตถุประสงค์ย่อย หรือนำประเด็นการประเมินมา กำหนดเป็นวัตถุประสงค์เป็นข้อ ๆ ก็ได้ ดังนั้น ในขั้นตอนนี้สิ่งที่ต้องทำก็คือกำหนดประเด็นการประเมินหรืออาจเรียกว่าตัวแปรองค์ประกอบที่จะประเมินก็ได้ ถ้าจะให้ชัดก็เรียกว่า “ประเด็นการประเมิน” ซึ่งจะสอดคล้องกับวัตถุประสงค์หรือเป็นสิ่งเดียวกัน ประเด็นการประเมินจะเป็นกรอบสำคัญที่นำไปสู่กิจกรรมอื่น ๆ ไม่ว่าจะเป็นการกำหนดตัวชี้วัดหรือกำหนดเกณฑ์และค่าน้ำหนัก เครื่องมือ แหล่งข้อมูลวิธีการเก็บข้อมูล ตลอดจนการวิเคราะห์ข้อมูล ซึ่งถ้าจะประเมินโครงการก็อาจกำหนดประเด็นการประเมินได้จากหลายแหล่ง เช่น จากวัตถุประสงค์โครงการ จากรูปแบบการประเมินจากความต้องการของผู้ใช้ผลการประเมิน ผู้เกี่ยวข้อง และจากประสบการณ์ของผู้ประเมิน เป็นต้น

เมื่อได้ประเด็นการประเมินแล้วก็ต้องนำมาแตกย่อยเป็นตัวชี้วัดต่าง ๆ เพื่อนำไปสู่การสร้างหรือพัฒนาเครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูลตามตัวชี้วัด ซึ่งในปัจจุบันตัวชี้วัดในการประเมินหรือ ประเมินโครงการยังมีไม่เพียงพอหรือเหมาะสมกับโครงการโดยตรง ส่วนใหญ่ต้องพัฒนาหรือสร้างขึ้นเพิ่มเติมเกือบทุกครั้งที่จะประเมิน

3. การกำหนดเกณฑ์และค่าน้ำหนัก

เกณฑ์ในการประเมิน หมายถึง เกณฑ์การตัดสินของแต่ละตัวชี้วัดที่กำหนดไว้ในขั้นตอนที่ 3 โดยได้จากแหล่งต่างๆ ดังที่กล่าวมาข้างต้นและจะกำหนดเป็นทีระดับหรือในภาพรวม

ของโครงการจะกำหนดอย่างไร ขึ้นอยู่กับความต้องการรายละเอียดจากสารสนเทศ ยิ่งเกณฑ์หลายระดับก็ยิ่งละเอียดมากแต่ก็ยุ่งยากมากขึ้นเช่นเดียวกัน

เมื่อกำหนดเกณฑ์แล้ว ถ้าประสงค์จะให้ผลการประเมินละเอียดยิ่งขึ้น ก็ต้องกำหนดค่าน้ำหนักของสิ่งที่ประเมิน ประเด็นการประเมินและตัวชี้วัดทุกตัว โดยอาจให้ผู้เชี่ยวชาญหรือผู้เกี่ยวข้อง ร่วมกันกำหนดหรือใช้สถิติก็ได้ ซึ่งถ้าใช้สถิติจะยุ่งยาก ในที่นี้จะเน้นการให้ผู้เชี่ยวชาญหรือผู้เกี่ยวข้องร่วมกันกำหนด

4. การกำหนดกรอบแนวคิดและขอบเขตการประเมิน

เมื่อได้ดำเนินการตามขั้นตอนที่ 1 – 3 แล้ว ก็นำสาระที่ได้มารวมเป็นกรอบแนวคิดการประเมิน สาระที่สำคัญก็คือ วัตถุประสงค์ประเด็นการประเมิน ตัวชี้วัดเกณฑ์ (ถ้ามี) และค่าน้ำหนัก(ถ้ามี) ซึ่งอาจจะทำเป็นตารางกรอบแนวคิด โดยเฉพาะที่มีองค์ประกอบ หรือสาระสำคัญดังกล่าว หรืออาจจะนำมารวมกับขอบเขตการประเมิน เป็นตารางกรอบแนวคิด และขอบเขตการประเมินก็ได้ การกำหนดกรอบแนวคิดนี้ถ้าจะขึ้นเป็นหัวข้อใหญ่แล้ว รวมทั้งตอนที่ 1-3 เข้าด้วยกันก็ได้ แต่ในที่นี้เพื่อให้การเตรียมการประเมินค่อยๆ ทำเป็นขั้นเป็นตอน จึงได้นำเรื่องกรอบแนวคิดการประเมินมาไว้ในขั้นตอนที่ 4 ซึ่งบางครั้งอาจพบได้ว่าการกำหนดกรอบแนวคิดการประเมินนี้จะเรียกว่า การวางแผนหรือการออกแบบการประเมิน โดยกำหนดไว้เป็นหัวข้อใหญ่ดังกล่าวมาแล้วก็ได้ เมื่อได้กรอบแนวคิดการประเมิน ซึ่งเปรียบเสมือนเข็มทิศหรือแผนที่หรือพิมพ์เขียว ซึ่งจะเป็แนวทางประเมินขั้นตอนอื่นๆ แล้วขั้นตอนต่อมาก็จะเป็นการกำหนดขอบเขตการประเมิน การกำหนดขอบเขตการประเมินจะต่อเนื่องจากการกำหนดกรอบแนวคิดการประเมิน โดยพิจารณาว่าประเด็นการประเมินตัวชี้วัดและเกณฑ์ต่างๆ ที่กำหนดไว้ในกรอบแนวคิดนั้นจะมีขอบเขตหรือขีดจำกัดเกี่ยวกับกลุ่มผู้ใช้ข้อมูล เครื่องมือที่ใช้เก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ ฯลฯ ให้สอดคล้องกับกรอบแนวคิดอย่างไร ซึ่งประเด็นการประเมินและตัวชี้วัดที่มีอยู่ในกรอบแนวคิดแล้วถือว่าเป็นเนื้อหา หรือถ้าเป็นงานวิจัยก็คือตัวแปรและตัวแปรย่อย หรือองค์ประกอบของตัวแปรส่วนกลุ่มผู้ใช้ข้อมูลก็จะคล้ายกับกลุ่มตัวอย่างในการวิจัย เครื่องมือก็จะคล้ายกับเครื่องมือในการวิจัย ส่วนการวิเคราะห์ถ้าเป็นข้อมูลเชิงปริมาณ อาจจะใช้สถิติที่ง่ายกว่าการวิจัย ถ้าเป็นข้อมูลเชิงคุณภาพก็ต้องใช้การวิเคราะห์เชิงคุณภาพ นอกจากนี้ถ้าต้องการรายละเอียดมากขึ้น อาจเพิ่มองค์ประกอบอื่นๆ ในขอบเขตการประเมินได้อีก เช่น พื้นที่ เวลา แนวทางการเก็บข้อมูล เป็นต้น

5. การสร้างและพัฒนาเครื่องมือเก็บข้อมูล

การประเมินเป็นการตัดสินใจ โดยอาศัยสารสนเทศ สรุปผลการวิเคราะห์โดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากแหล่งต่างๆ ซึ่งต้องใช้เครื่องมือ เช่นเดียวกับการวิจัย เพียงแต่เครื่องมือในการวิจัย

อาจใช้เครื่องมือมาตรฐานหรือเครื่องมือที่สร้างไว้แล้วได้บ้าง แต่การประเมินมีลักษณะเฉพาะกว่าการวิจัย นักประเมินมักจะต้องสร้างและพัฒนาเครื่องมือขึ้นเอง เครื่องมือส่วนใหญ่ ได้แก่ แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ แบบสังเกต ซึ่งต้องสร้างตามหลักวิชาการ โดยมีที่มาชัดเจนจากแนวคิด ทฤษฎี หรือวัตถุประสงค์ สาระเนื้อหาวิชา ฯลฯ เมื่อสร้างแล้วก็ต้องมีการพัฒนาตามวิสัยที่ทำได้ เพื่อให้เครื่องมือมีคุณภาพสูงสุด ส่งผลต่อคุณภาพข้อมูลและสารสนเทศที่จะได้

6. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ดังกล่าวแล้วในขั้นตอนที่ 5 ว่าการประเมินเป็นการตัดสินใจ โดยอาศัยข้อมูลนำมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ สรุปเป็นสารสนเทศ ดังนั้นหลังจากได้สร้างและพัฒนาเครื่องมือได้มาตรฐานแล้วก็ต้องเก็บข้อมูลด้วยวิธีการต่างๆ เช่น ทดสอบ สอบถาม สัมภาษณ์ สังเกต หรือบันทึกด้วยวิธีการเชิงประเมิน หรือคุณภาพ หรือทั้งสองวิธีผสมกัน เพื่อให้มีความครอบคลุมก่อนจะนำไปวิเคราะห์

7. การวิเคราะห์ข้อมูล

การประเมินในเชิงปริมาณหรือวิธีการเชิงระบบ ซึ่งเก็บข้อมูลในเชิงปริมาณจะต้องอาศัยสถิติในการวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อสรุปผลการประเมิน ได้ชัดเจนขึ้นเช่นเดียวกับการวิจัย เพียงสถิติที่ใช้ส่วนใหญ่จะเป็นสถิติพื้นฐาน เช่น ค่าความถี่ ค่าร้อยละ (%) ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) หรือสถิติที่ใช้ในการวัดผล ตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือบางชนิด ซึ่งไม่ยุ่งยากซับซ้อนเท่ากับสถิติที่ใช้ในการวิจัย แม้ว่าการประเมินบางครั้งอาจต้องใช้สถิติเปรียบเทียบผลการบ่งชี้ก็ไม่ยุ่งยากนัก ส่วนข้อมูลเชิงคุณภาพจะไม่ใช้สถิติแต่ใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เป็นหลัก

8. การเขียนรายงานการประเมิน

ขั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนสุดท้ายในการประเมินโดยทั่วไป ผู้ประเมินต้องเขียนรายงานการประเมินผล เพื่อเป็นสื่อกลางให้ผู้ใช้ผลการประเมิน ผู้เกี่ยวข้องหรือผู้สนใจและหน่วยงานต่างๆ รายงานการประเมินแบบสมบูรณ์ จะมีโครงสร้างคล้ายกับรายงานการวิจัย เพียงแต่จะมีบทบาทสรุปสำหรับผู้บริหารแทนบทคัดย่อ และการทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องจะมีน้อยกว่าการวิจัย การเขียนรายงานการประเมินต้องใช้ทักษะทั้งศาสตร์และศิลป์ เพื่อให้ผู้รับผิดชอบหรือผู้มีอำนาจหรือผู้อ่านเข้าใจชัดเจนและ โน้มน้าวให้นำผลการประเมินไปเป็นสารสนเทศในการตัดสินใจปรับปรุงพัฒนาสิ่งที่ประเมินให้เกิดประโยชน์สูงสุดตามปรัชญาของการประเมิน

9. การประเมินงานประเมิน (ถ้ามี)

การประเมิน โดยทั่วไปจะเสร็จสิ้นในขั้นตอนที่ 8 แต่ถ้าผู้ประเมินประสงค์จะประเมินงานประเมิน โดยให้ผู้อื่นมาประเมินงานประเมินของตนก็ทำได้ ซึ่งอาจใช้วิธีให้ผู้เชี่ยวชาญ

พิจารณาหรือเปรียบเทียบกับมาตรฐานการประเมิน หรือใช้แบบตรวจสอบรายงานต่างๆ หรือ วิชาญโดยผู้เชี่ยวชาญและผู้เกี่ยวข้อง เป็นต้น สำหรับในที่นี้ถ้าผู้ประเมินไม่ประสงค์จะให้มีการ ประเมินงานของตนโดยผู้อื่น ก็อาจนำแนวทางต่างๆ ไปพิจารณาด้วยตนเอง คล้ายกับการประเมิน ตนเองแต่เป็นการประเมินรายงานการประเมินของตน ที่อาจเรียกการพิจารณาคุณภาพงานประเมิน ก็ได้

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า ขั้นตอนการประเมินทั้ง 8 ขั้นตอน สามารถนำมาจัดกลุ่มได้ 3 กลุ่ม คือ กลุ่มแรกจะเป็นการศึกษาเอกสารแนวคิด ทฤษฎี ที่เกี่ยวข้องกับการประเมิน โครงการ ซึ่ง ประกอบด้วยความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับการประเมิน หลักการ แนวคิดการประเมิน โครงการ สำคัญของ โครงการ และการติดตาม โครงการ และการติดตาม โครงการ กลุ่มที่สองเป็นการ เตรียมการประเมิน โครงการ โดยกำหนดวัตถุประสงค์หรือประเด็นการประเมินและตัวชี้วัด การ กำหนดค่าน้ำหนัก และเกณฑ์การประเมิน การกำหนดกรอบแนวคิดและขอบเขตการประเมิน และ การสร้างและพัฒนาเครื่องมือเก็บข้อมูล กลุ่มที่ 3 เป็นการปฏิบัติการประเมิน โครงการ โดยการเก็บ ข้อมูลภาคสนาม ซึ่งประกอบด้วย การเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล การเขียนรายงานการ ประเมิน โครงการและการประเมินงานประเมิน(ถ้ามี) ซึ่งแต่ละขั้นตอนสามารถปรับเปลี่ยน เพื่อให้ สอดคล้องกับลักษณะของ โครงการตามความเหมาะสมได้

ตอนที่ 2 โครงการ

โครงการ เป็นคำที่ได้ยินและรู้จักของบุคคลทั่วไป หน่วยงานทางราชการ และหน่วยงาน ทางธุรกิจ โครงการเปรียบเสมือนแผนที่การเดินทางที่เดิน ไปสู่เป้าหมายในเวลาทีรวดเร็ว และ เหมาะสม ผู้ประเมินโครงการ นอกจากจะมีความรู้เกี่ยวกับหลักการและวิธีการประเมินแล้ว ต้องมี ความรู้ รู้จักและรู้รายละเอียดของ โครงการที่ประเมินด้วย จะทำให้การประเมินนั้น ได้สาระสนเทศ ที่ถูกต้อง และเกิดประ โยชน์สูงสุด

ความหมายของโครงการ

ความหมายของโครงการ (Project) ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546 : 270) โครงการ หมายถึง แผนหรือเค้าโครงการที่กำหนด สุพัคตร์ พิบูลย์ และกานดา นาคะเวช (2545 : 117) ได้ให้ความหมายของโครงการว่า เป็นกลุ่มกิจกรรมที่เห็นว่าเป็น ทางเลือกในการยกระดับคุณภาพ ที่ได้รับการคัดสรรแล้ว เหมาะสมและเกิดประ โยชน์สูงสุด

กล่าวโดยสรุป โครงการหมายถึง กลุ่มกิจกรรมที่กำหนดไว้ล่วงหน้าอย่างเป็นระบบ เมื่อนำไปสู่การปฏิบัติแล้ว น่าจะเกิดเป็นประ โยชน์สูงสุด

ลักษณะของโครงการ

เขาวดี รางชัยกุล วิบูลย์ศรี(2546 : 80 - 81) ได้กล่าวถึงลักษณะโครงการว่า โครงการมีองค์ประกอบที่สำคัญ 4 ประการคือ โครงการต้องกำหนดระยะเวลาสิ้นสุด มีกิจกรรมที่ซับซ้อน สนองนโยบายหรือวัตถุประสงค์โครงการ เมื่อสิ้นสุดแล้วจะไม่มี การทำกิจกรรมซ้ำอีก ส่วน ณรงค์ นันทวรรณ (2547 : 132 – 133) ได้กล่าวถึงลักษณะโครงการที่ดี ควรมีลักษณะ 9 ประการดังนี้

1. สนองตอบความต้องการของประชาชนหรือผู้รับบริการ
2. สามารถแก้ปัญหา พัฒนาองค์กรหรือหน่วยงานได้
3. มีรายละเอียดของวัตถุประสงค์และเป้าหมายชัดเจน และมีความเป็นไปได้สูง
4. สาระของโครงการมีความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กัน เช่น วัตถุประสงค์สอดคล้องกับปัญหา กิจกรรมหรือวิธีการดำเนินงานสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ เป็นต้น
5. มีรายละเอียดโครงการเพียงพอ เข้าใจง่าย และสามารถนำโครงการสู่การปฏิบัติได้สะดวก
6. มีระยะเวลาแน่นอนในการดำเนินงานทั้งเริ่มต้นและสิ้นสุด
7. ได้รับการสนับสนุนจากฝ่ายบริหาร
8. สามารถติดตามประเมินผลได้

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า ลักษณะโครงการที่ดีจะต้องจัดทำขึ้นจากข้อมูลความเป็นจริง ซึ่งผ่านการวิเคราะห์แล้วและสนองความต้องการของประชาชนได้ มีรายละเอียดวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่ชัดเจน มีความเชื่อมโยงกันสัมพันธ์กันของวัตถุประสงค์กับกิจกรรม และได้รับการสนับสนุนจาก ผู้บริหารของหน่วยงานรวมทั้งมีทรัพยากรที่เหมาะสมและเพียงพอ

ขั้นตอนการจัดทำโครงการ

มยุรี อนุমানราชชน (2546 : 24 - 26 อ้างอิงมาจาก Moris, 1988 : 19 – 22) ได้สรุปขั้นตอนการจัดทำโครงการไว้ 4 ขั้นตอน คือ

1. ขั้นการศึกษาความเป็นไปได้ในเบื้องต้นและศึกษาความเป็นไปได้ ซึ่งจะศึกษาเกี่ยวกับความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย ความพร้อมทรัพยากร แหล่งทุนต่างๆ ที่จะใช้ในโครงการ และวิเคราะห์ ความเป็นไปได้ทั้ง 6 ด้าน ตั้งแต่ด้านการตลาด จนกระทั่งด้านสิ่งแวดล้อม เพื่อตัดสินใจว่าโครงการมีความเป็นไปได้ในการนำสู่การปฏิบัติเพียงใด
2. ขั้นตอนออกแบบโครงการ เมื่อผลที่เสนอการศึกษาความเป็นไปได้และตัดสินใจให้ดำเนินโครงการแล้ว ก็จะนำข้อเสนอมากำหนดรายละเอียดต่างๆ ของโครงการ เช่น วัตถุประสงค์

เป้าหมาย ขอบเขต วิธีดำเนินการ งบประมาณ พื้นที่ระยะเวลา ฯลฯ ตามองค์ประกอบของโครงการ ที่กล่าวมาข้างต้น

3. ขั้นตอนการจัดทำเป็นการดำเนินงานตามที่ได้ออกแบบโครงการไว้ ซึ่งอาจมีการปรับเปลี่ยนให้เหมาะสม กับสภาพการณ์ โดยมีระบบบริหารตามสายงานต่างๆ หรือจัดตั้งองค์กรที่รับผิดชอบเฉพาะ เพื่อกำกับควบคุม ติดตาม จัดทำโครงการให้เป็นไปตามแผนหรือการออกแบบโครงการ

4. ขั้นตอนโครงการหรือริเริ่มโครงการใหม่ เป็นขั้นตอนที่ครบระยะเวลาตามกำหนดโครงการ ซึ่งการยุติหรือเริ่มโครงการใหม่หรือไม่ขึ้นอยู่กับผลการประเมินโครงการนั่นเอง โดยผู้บริหารผู้รับผิดชอบโครงการที่มีอำนาจตัดสินใจนำสารสนเทศ จากการประเมินตัดสินใจว่าจะยุติหรือเริ่มโครงการใหม่ หรือปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมอย่างไร ดังนั้นในขั้นตอนนี้จึงมักจะเรียกว่า การประเมินผลโครงการ

องค์ประกอบของโครงการ

พินธุ ฟองศรี (2549 : 161 - 162) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของโครงการไว้ดังนี้

1. ชื่อโครงการ ต้องเขียนชัดเจนว่าต้องการทำอะไร แก่ใคร ที่ไหน เช่น “โครงการฝึกอบรมซ่อมคอมพิวเตอร์แก่นักศึกษาสาขาวิทยาการคอมพิวเตอร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏ...” “โครงการประเมินเชิงปฏิบัติการการเขียนเค้าโครงการวิจัยชั้นเรียนสำหรับครูสำนักงานพื้นที่จังหวัด...” เป็นต้น

2. หน่วยงาน / ผู้รับผิดชอบ ต้องระบุไว้ชัดเจน เพื่อสะดวกในการติดต่อประสาน ถ้าเป็นกลุ่มควรระบุหัวหน้าโครงการและ ผู้ร่วมโครงการและผู้ร่วมโครงการด้วย

3. ระยะเวลาดำเนินโครงการ ต้องระบุเวลาเริ่มต้นและสิ้นสุด

4. หลักการและเหตุผล ควรกล่าวถึงความเป็นมาและความจำเป็นที่ต้องดำเนินโครงการ ถ้าไม่ดำเนินโครงการจะส่งผลเสียหายหรือทำให้การพัฒนาหยุดชะงักได้อย่างไร

5. วัตถุประสงค์ ต้องเขียนผลที่ได้อย่างชัดเจน ที่สำคัญคือต้องสามารถวัดได้ รวมทั้งสอดคล้องกับกิจกรรม เป้าหมาย และชื่อโครงการด้วย

6. เป้าหมาย ต้องระบุอย่างเป็นรูปธรรม และถ้าเป็นเชิงปริมาณได้จะยิ่งดี รวมทั้งต้องสอดคล้องกับวัตถุประสงค์และกิจกรรม

7. สถานที่ดำเนินงาน ระบุสถานที่ดำเนินโครงการจากเล็กไปหาใหญ่ เช่น จากโรงเรียน หมู่บ้าน ตำบล อำเภอ ถึงจังหวัด เป็นต้น

8. วิธีดำเนินงาน ในส่วนนี้อาจเรียกว่าแผนการดำเนินงานซึ่งมักจะเขียนในรูปตารางดังที่เห็นกันทั่วไป โดยมีสาระสำคัญๆ ดังนี้

8.1 วิธีการ เขียนให้เห็นกิจกรรมและขั้นตอนการดำเนินงานอย่างเป็นลำดับ ระบุแนวทางและวิธีการโดยละเอียด โดยสอดคล้องกับวัตถุประสงค์และกิจกรรม

8.2 ระยะเวลา เป็นระยะเวลาของแต่ละกิจกรรมย่อย

8.3 สถานที่ เป็นสถานที่ของแต่ละกิจกรรมย่อย

8.4 ผู้เกี่ยวข้อง ระบุผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายตามกิจกรรมย่อย

9. งบประมาณ ระบุงบประมาณทั้งหมดและแหล่งที่มา รวมทั้งแบ่งเป็นหมวดๆ ตามเกณฑ์ที่หน่วยงานหรือต้นสังกัดกำหนด

10. การติดตามประเมินผล ควรระบุประเด็นที่สำคัญๆ เช่น ประเมินประเด็นสำคัญอะไรบ้าง ประเมินโดยใคร ใช้รูปแบบหรือแนวทางอย่างไร เครื่องมือเก็บข้อมูลเป็นแบบใด เป็นต้น

11. ผลที่คาดว่าจะได้รับ ต้องระบุให้ชัดว่าเมื่อถึงเวลาที่กำหนดจะเกิดประโยชน์อะไรบ้าง ทั้งประโยชน์หรือผลที่ได้โดยตรงและโดยอ้อม

12. ตัวชี้วัดความสำเร็จของโครงการ โครงการในปัจจุบันหน่วยงานหรือต้นสังกัดมักจะกำหนดให้ผู้รับผิดชอบโครงการระบุตัวชี้วัดความสำเร็จของโครงการ โดยอาจระบุตัวชี้วัดในลักษณะผลผลิต ผลลัพธ์ ผลกระทบ หรือระบุในลักษณะงบประมาณ เวลาผลที่ได้ เป็นต้น

13. อื่นๆ นอกจากองค์ประกอบทั้ง 12 ข้อ ดังที่กล่าวแล้ว บางหน่วยงานอาจกำหนดให้มีองค์ประกอบอื่นๆ ได้ด้วย เช่น โครงการอยู่ในแผนงานใด เป็นโครงการใหม่หรือต่อเนื่องเป็น โครงการอิสระหรือต้องประสานกับโครงการใด หน่วยงานใดบ้าง เป็นต้น ซึ่งจะให้รายละเอียดแก่ผู้วิเคราะห์ได้มากขึ้น

โครงการตามแผนงานพัฒนางานวิชาการ ประจำปีการศึกษา 2556

โรงเรียนบ้านกอกวิทยาคาร

1. ชื่อโครงการ โครงการเกษตรตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในโรงเรียน
2. หลักการและเหตุผล

ตามหลักของเศรษฐกิจพอเพียง ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ทรงมีพระราชดำรัสชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรชาวไทยมาโดยตลอดเป็นระยะเวลากว่า 30 ปี ตั้งแต่ก่อนเกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจและเมื่อภายหลังได้ทรงเน้นย้ำแนวทางแก้ไขเพื่อให้รอดพ้นและสามารถดำรงอยู่ได้อย่างยั่งยืนมั่นคงภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และความเปลี่ยนแปลงต่างๆ

การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงคือการพัฒนาที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของทางสายกลางและความไม่ประมาท โดยคำนึงการรู้จักพึงตนเอง ความพอประมาณ พอมีพอกิน พอมีพอใช้ ความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว ตลอดจนใช้ความรู้ความรอบคอบและคุณธรรม ประกอบการวางแผนตัดสินใจและกระทำในสิ่งที่ควรจะเป็น โดยมีฐานมาจากวิถีชีวิตดั้งเดิมของสังคมไทยซึ่งก็คือสังคมเกษตรกรรม มุ่งเน้นการพึ่งพาจากภัยและวิกฤตการณ์ต่างๆอันมีผลต่อการดำรงชีวิตและเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนมั่นคง

ในการวางรากฐานในการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โรงเรียนนับว่าเป็นองค์กรหนึ่งที่มีบทบาทสำคัญในการให้ความรู้ ปลุกฝังคุณลักษณะอันพึงประสงค์และทักษะการดำรงชีวิตไม่ให้เกิดเป็นเหยื่อของความเจริญด้านวัตถุและหลงไหลไปกับกระแสโลกาภิวัตน์จนลืมรากเหง้าของสังคมไทยที่มีชีวิตเรียบง่าย สงบสุข มีการปลูกผักสวนครัว เลี้ยงสัตว์ เลี้ยงปลาไว้รับประทานเองเมื่อเหลือก็แจกจ่ายแลกเปลี่ยนกับเพื่อนบ้านหรือขายสร้างรายได้ให้กับครอบครัว พืชผักที่ปลูกก็ไม่ใช้สารเคมีที่เป็นพิษต่อสิ่งแวดล้อมซึ่งจะส่งผลร้ายมากมายทั้งต่อตนเองและสังคม ในปัจจุบันแม้ว่าภาครัฐและเอกชนจะสนับสนุนให้ทุกครัวเรือนและหน่วยงานปฏิบัติตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงแต่ก็ยังไม่เห็นเป็นรูปธรรมมากนัก การดำเนินชีวิตก็ยังมีการใช้จ่ายอย่างฟุ่มเฟือย จากการทราบข้อมูลในครอบครัวของนักเรียนมีการซื้อสิ่งอำนวยความสะดวกที่ไม่จำเป็นใช้กันแทบทุกครัวเรือน ผักสวนครัวที่สามารถปลูกเองได้ก็ไม่ปลูกทั้งที่มีที่ว่างๆ อยู่ข้างบ้าน ต้องซื้อแทบทุกอย่าง นักเรียนจำนวนมากไม่ค่อยรู้จักพืชผักสวนครัวและไม่เคยปลูก ไม่รู้ขั้นตอนการปลูกทำให้ต้องซื้อจากตลาด ในการประกอบอาหารพืชผักสวนครัวบางอย่างซื้อมาแล้วต้องการใช้เพียงเล็กน้อยที่เหลือก็เหี่ยวแห้งทิ้งไป หากปลูกไว้รับประทานเองก็เก็บมาใช้แต่เพียงพอก่อนความต้องการ และยังปลอดสารพิษ ช่วยประหยัดรายจ่ายและเพิ่มรายได้ให้กับครอบครัวได้ทางหนึ่ง ด้วยเหตุผลดังกล่าวจึงเป็นหน้าที่ที่ทางโรงเรียนจะต้องปลูกจิตสำนึกและปลุกฝังแนวทางการดำเนินชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว โดยให้ผู้เรียนมีความรู้และทักษะในด้านการผลิตปุ๋ยชีวภาพ สารชีวภาพกำจัดแมลง การปลูกผักปลอดสารพิษ การเลี้ยงปลาเพื่อบริโภค รู้วิธีคิด จำนวนต้นทุนและราคาผลิต เพื่อจะได้เป็นพื้นฐานในการดำเนินชีวิตที่มีความสุขอย่างยั่งยืนต่อไป

3. วัตถุประสงค์

3.1 เพื่อให้นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจและมีทักษะทางด้านกิจกรรมเกษตรตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

3.2 เพื่อฝึกให้นักเรียนมีคุณลักษณะพึงตนเอง ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีเหตุผล มีความพอประมาณ และมีเงื่อนไขคุณธรรมตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

3.3 เพื่อให้ผู้ปกครองนักเรียน มีความรู้ความเข้าใจในการผลิตป้ายชีวภาพและสาร
กำจัดแมลง

3.4 เพื่อให้ผู้ปกครองมีส่วนร่วมในกิจกรรมเกษตรตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจ
พอเพียงของโรงเรียน

3.5 เพื่อให้ให้นักเรียน ครู ผู้อำนวยการ โรงเรียน ผู้ปกครองและบุคคลในชุมชนที่
สนใจมีความพึงพอใจในกิจกรรมเกษตรตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

4. เป้าหมาย

4.1 ด้านปริมาณ

4.1.1 ผู้อำนวยการ โรงเรียน	จำนวน 1 คน
4.1.2 นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-6	จำนวน 53 คน
4.1.3 ผู้ปกครองนักเรียน	จำนวน 95 คน
4.1.4 กรรมการสถานศึกษา	จำนวน 8 คน
4.1.5 ครู	จำนวน 5 คน
รวม	จำนวน 162 คน

4.2 ด้านคุณภาพ

4.2.1 นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องเกษตรตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจ
พอเพียงและมีทักษะทางด้านกิจกรรมเกษตรตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่โรงเรียนจัด
ขึ้น

4.2.2 นักเรียนมีคุณลักษณะพึงตนเอง ช่วยเหลือซึ่งกันและกันในกลุ่ม มีเหตุผล มี
ความพอประมาณ และมีเงื่อนไขคุณธรรมตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไม่ต่ำกว่าร้อยละ
80

4.2.3 ผู้ปกครอง มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องเกษตรตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจ
พอเพียงและสามารถผลิตป้ายชีวภาพ และสารชีวภาพกำจัดแมลงใช้เองได้

4.2.4 นักเรียน ครู ผู้อำนวยการ โรงเรียน ผู้ปกครอง และกรรมการสถานศึกษา มี
ความพึงพอใจต่อการจัดกิจกรรมตามโครงการเกษตรตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของ
โรงเรียน

5. สถานที่ดำเนินการ

โรงเรียนบ้านกอกวิทยาคาร อำเภอจตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด

6. วิธีดำเนินการ

6.1 ชั้นเตรียมการ

6.1.1 ให้ความรู้เรื่องแนวทางการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงแก่นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-6 จำนวน 53 คนในชั่วโมงการสอนกลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมตามแผนการจัดการเรียนรู้เรื่องเศรษฐกิจพอเพียง

6.1.2 สำรวจความสนใจของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-6 เกี่ยวกับการเลี้ยงปลา และปลูกผักสวนครัวปลอดสารพิษ แล้วแบ่งนักเรียนเป็น 2 กลุ่มตามความสนใจ

6.1.3 ให้นักเรียนสอบถามความสนใจของผู้ปกครองที่จะเข้าอบรมความรู้เชิงปฏิบัติการเกี่ยวกับการผลิตปุ๋ยชีวภาพและสารชีวภาพกำจัดแมลง

6.1.4 เขียนโครงการและเสนอโครงการเพื่อขออนุมัติ

6.1.5 ติดต่อประสานงานและทำหนังสือเชิญวิทยากรให้ความรู้เกี่ยวกับการผลิตปุ๋ยชีวภาพและสารชีวภาพกำจัดแมลง จากสำนักงานเกษตรอำเภอจตุรพักตรพิมาน และฝ่ายพัฒนาชุมชนเทศบาลดงแดง

6.2 ชั้นดำเนินการ

6.2.1 ประชุมผู้เกี่ยวข้องคือครูผู้สอนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-6 และครูที่สนใจเข้าร่วมโครงการ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-6 เพื่อชี้แจงรายละเอียดของโครงการซึ่งมี 3 กิจกรรมคือ 1. กิจกรรมผลิตปุ๋ยชีวภาพและสารกำจัดแมลง 2. กิจกรรมปลูกผักปลอดสารพิษ และ 3. กิจกรรมเลี้ยงกบ เลี้ยงปลาเพื่อบริโภค และดำเนินการตามโครงการดังนี้

1) กิจกรรมผลิตปุ๋ยชีวภาพและสารกำจัดแมลง

1.1) จัดซื้ออุปกรณ์ที่จำเป็นในการโครงการตามที่วิทยากรแนะนำ

1.2) จัดทำและแจ้งตารางการอบรมเชิงปฏิบัติการแก่นักเรียน ผู้ปกครอง และบุคคลในชุมชนที่สนใจ

1.3) จัดอบรมตามตารางอบรมการให้ความรู้และปฏิบัติการทำปุ๋ยชีวภาพให้นักเรียนจดบันทึกความรู้ที่ได้รับไว้ศึกษาและทำปุ๋ยชีวภาพด้วยตนเองต่อไป

2) กิจกรรมปลูกผักปลอดสารพิษ

2.1) ให้นักเรียนเตรียมแปลงปลูกผัก โดยใช้พื้นที่ที่รกร้างหลังอาคารเรียนอนุบาล ขนาดเนื้อที่ ประมาณ 100 ตารางวา

2.2) ซื้อม้าดินถมในร่องจำนวน 2 รด ผสมกับปุ๋ยหมักตามอัตราส่วน

2.3) เพาะเมล็ดผัก ได้แก่ผักกวางตุ้ง ผักคะน้า มะเขือยาว มะเขือเปาะ

พริกขี้หนู

- 2.4) ระหว่างรอดต้นกล้าผักให้นักเรียนปลูกผักบั้ง ถั่วฝักยาว
- 2.5) ให้นักเรียนปลูกมะละกอ และถั่วพูไว้ริมรั้ว
- 2.6) ให้นักเรียนทำรั้วด้านหน้าแปลงปลูกผักเพื่อป้องกันสัตว์เลื้อยกัดกิน
- 2.7) เมื่อเก็บเกี่ยวผักบั้งแล้วปลูกผักคะน้าและผักกวางตุ้ง
- 2.8) ให้นักเรียนบำรุงรักษาโดยใส่ปุ๋ยชีวภาพที่ผลิตเองและกำจัดแมลงด้วย

สารกำจัดแมลงที่ผลิตเอง

2.9) นักเรียนเก็บผักส่งโครงการอาหารกลางวันของโรงเรียน นำกลับไปรับประทานที่บ้านและส่วนหนึ่งจำหน่ายแก่นักเรียนชั้นอื่นๆ ผู้ปกครอง และบุคคลในชุมชน

3) กิจกรรมเลี้ยงปลาตู้เพื่อบริโภค

- 3.1) ให้นักเรียนเตรียมบ่อเลี้ยงปลา ขนาด 1.5 X 2.0 เมตร จำนวน 4 บ่อ
- 3.2) ซื้อพันธุ์ปลาดุกมาเลี้ยง 4 บ่อ ปลาดุกบ่อละ 200 ตัว
- 3.3) ให้นักเรียนเลี้ยงปลา ให้อาหาร ดูแลรักษาและปรับสภาพน้ำโดย

สารชีวภาพที่ผลิตเอง

3.4) ให้นักเรียนบันทึกการเจริญเติบโตของปลาเป็นระยะจนปลาเจริญเติบโตสามารถจับไปบริโภคได้

6.3 ชั้นประเมินผล

6.3.1 ทดสอบความรู้ความเข้าใจของนักเรียนก่อนและหลังการดำเนินโครงการ และประเมินทักษะการปฏิบัติงานทางด้านกิจกรรมเกษตรตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของโรงเรียน

6.3.2 ประเมินพฤติกรรมของนักเรียนด้านการพึ่งตนเอง การทำงานกลุ่ม การมีเหตุผล การพอประมาณ และการมีเงื่อนไขคุณธรรม

6.3.3 ทดสอบความรู้ความเข้าใจ ของผู้ปกครองก่อนและหลังการอบรมเกี่ยวกับเกี่ยวกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง การผลิตปุ๋ยชีวภาพ และสารกำจัดแมลง

6.3.4 สสำรวจการมีส่วนร่วมของผู้ปกครอง บุคคลในชุมชนที่สนใจ

6.3.5 สสำรวจความพึงพอใจของนักเรียน ครู ผู้อำนวยการ โรงเรียน ผู้ปกครอง บุคคลในชุมชน และกรรมการสถานศึกษา เกี่ยวกับโครงการเกษตรตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในโรงเรียน

6.4 ชั้นสรุป รายงานผล

6.4.1 ประเมินกิจกรรม และสรุปผลการดำเนินงาน

6.4.2 แนวทางแก้ไขปรับปรุง

6.4.3 รายงานผลการดำเนินงานตามโครงการ

7. ระยะเวลาดำเนินการ

ตั้งแต่ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2556 และเป็นโครงการต่อเนื่องปีการศึกษาต่อไป

8. งบประมาณ

ใช้งบประมาณทั้งสิ้น 20,000 บาท โดยแยกเป็น

1. งบประมาณในการอบรมและซื้ออุปกรณ์ในการทำปุ๋ยชีวภาพโดยได้รับการสนับสนุนจากกองสวัสดิการสังคม เทศบาลตำบลคงแดง จำนวน 10,000 บาทและจากฝ่ายวิชาการ โรงเรียน 10,000 บาท และได้รับการสนับสนุนสารเร่งในการทำปุ๋ยชีวภาพชนิดแห้ง ชนิดน้ำ สารไล่แมลง จากสำนักงานเกษตรอำเภอจตุรพักตรพิมาน โดยมีรายละเอียดดังนี้

1.1 ค่าวัสดุอุปกรณ์ สูตรปุ๋ยหมักแห้ง

รำข้าวละเอียด จำนวน 100 กก. ราคา กก.ละ 14 บาท	เป็นเงิน 1,400 บาท
มูลโคแห้งจำนวน 60 กระสอบ ราคากระสอบละ 30 บาท	เป็นเงิน 1,800 บาท
ขี้เลื่อยไม้ยางพารา จำนวน 875 กก.ราคา กก.ละ 3 บาท	เป็นเงิน 2,625 บาท
จุลินทรีย์ EM จำนวน 5 ลิตร ราคา ลิตรละ 90 บาท	เป็นเงิน 450 บาท
กากน้ำตาล จำนวน 20 กก. กก.ละ 9 บาท	เป็นเงิน 180 บาท
	รวม 6,455 บาท

1.2 ค่าวัสดุอุปกรณ์ สูตรปุ๋ยน้ำหมักสูตร 1

เศษปลา/ปลาเป็ด จำนวน 50 กก. กก.ละ 20 บาท	เป็นเงิน 1,000 บาท
จุลินทรีย์ EM จำนวน 2 ลิตร ลิตรละ 90 บาท	เป็นเงิน 180 บาท
กากน้ำตาล จำนวน 20 กก. กก.ละ 9 บาท	เป็นเงิน 180 บาท
	รวม 1,360 บาท

1.3 ค่าวัสดุอุปกรณ์ สูตรปุ๋ยน้ำหมักสูตร 2

กล้วยน้ำว้าสุกจำนวน 20 หวี ราคาหวีละ 16 บาท	เป็นเงิน 320 บาท
มะละกอสุก จำนวน 20 กก. ราคา กก.ละ 18 บาท	เป็นเงิน 360 บาท
ฟักทอง จำนวน 20 กก. ราคา กก.ละ 19 บาท	เป็นเงิน 380 บาท
จุลินทรีย์ EM จำนวน 2 ลิตร ลิตรละ 90 บาท	เป็นเงิน 180 บาท
กากน้ำตาล จำนวน 10 กก. กก.ละ 9 บาท	เป็นเงิน 90 บาท
	รวม 1,330 บาท

1.4 ค่าวัสดุอุปกรณ์ สูตรสารไล่แมลง

น้ำส้มสายชู 5 % จำนวน 5 ขวด ขวดละ 30 บาท	เป็นเงิน	150 บาท
สูตรากัน (เห็ดขาว) จำนวน 5 ขวด ขวดละ 90 บาท	เป็นเงิน	450 บาท
จุลินทรีย์ EM จำนวน 2 ลิตร ลิตรละ 90 บาท	เป็นเงิน	180 บาท
กากน้ำตาล จำนวน 5 กก. กก.ละ 9 บาท	เป็นเงิน	45 บาท
	รวม	825 บาท

2. งบประมาณในการปลูกผักปลอดสารพิษ จำนวน 5,000 บาท ใช้ในรายละเอียดดังนี้

2.1 ค่าอิฐบล็อก และปูนซีเมนต์ยกขอบร่อง	เป็นเงิน	1,500 บาท
2.2 ซื่อหน้าดินถมในร่องบริเวณที่ลุ่มในแปลงปลูกผัก 3 คันรถ	เป็นเงิน	1,900 บาท
2.3 ค่าเมล็ดพันธุ์ผักชนิดต่างๆ	เป็นเงิน	600 บาท
2.4 ซื่อตาข่ายล่อมแปลงผักด้านหน้าแปลงยาว 50 เมตร	เป็นเงิน	500 บาท
	รวม	4,500 บาท

3. งบประมาณในการเลี้ยงปลาอุกเพื่อบริโภค จำนวน 4,500 บาท ใช้งนฝ่ายวิชาการของโรงเรียน ใช้ในรายละเอียดดังนี้

3.1 อุปกรณ์ตาข่ายคลุมบ่อ และอุปกรณ์ท่อน้ำ	เป็นเงิน	1,530 บาท
3.2 ค่าพันธุ์ปลาอุก	เป็นเงิน	1,500 บาท
3.3 อาหารปลา	เป็นเงิน	1,500 บาท
	รวม	4,530 บาท
รวมใช้งบประมาณรวมทั้งสิ้น		20,000 บาท

9. ผู้รับผิดชอบโครงการ

นางสุวรรณ บรรจง

10. ผลที่คาดว่าจะได้รับ

10.1 นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และมีทักษะในกิจกรรมเกษตรตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของโรงเรียน และมีคุณลักษณะตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

10.2 ผู้ปกครองและบุคคลในชุมชน มีความรู้ในเรื่องเกษตรตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และการผลิตปุ๋ยชีวภาพและสารกำจัดแมลง

10.3 ผู้ปกครองและบุคคลในชุมชนที่สนใจเข้าร่วมกิจกรรมร้อยละ 80

10.4 นักเรียน ครู ผู้ปกครอง กรรมการสถานศึกษา และคนในชุมชนมีความพึงพอใจในการดำเนินงานตามโครงการเกษตรตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในโรงเรียน

ลงชื่อ ผู้เสนอโครงการ
(นางสุวรรณ บรรจง)
ครู คศ. 3

ลงชื่อ ผู้อนุมัติโครงการ
(นายบำรุง ตอระวี)
ผู้อำนวยการสถานศึกษา

ตอนที่ 3 การประเมินโครงการ

การประเมินโครงการเกี่ยวข้อง และมีความสำคัญต่อบุคคลและองค์กรตลอดจนผู้รับบริการเป็นอย่างมาก จึงได้รับความสนใจ เพราะทำให้ทราบความก้าวหน้า ของการดำเนินงาน และผลผลิตของโครงการ ตลอดจนผลการประเมิน จะเป็นข้อมูลและเป็นเครื่องมือในการตัดสินใจของผู้บริหารในระดับสูง

1. ความหมายของการประเมินโครงการ

ได้มีผู้ให้ความหมายของการประเมินโครงการไว้หลายท่าน ดังนี้

สมหวัง พิธิยานุวัฒน์ (2535 : 17) กล่าวว่า “การประเมินโครงการ” หมายถึง กระบวนการที่ก่อให้เกิดสารสนเทศในการปรับปรุง โครงการ และสารสนเทศในการตัดสินใจผลสัมฤทธิ์โครงการ

นিকা ชูโต (2538 : 8-9) สรุปความหมายของการประเมินโครงการว่า เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลที่เป็นระบบ มีการวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อหาวิธีการในการปรับปรุงการดำเนินโครงการ ให้มีคุณภาพยิ่งขึ้น

สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ (2547 : 2) กล่าวถึงการประเมินผลโครงการว่า เป็นกระบวนการศึกษาหาความรู้ เกี่ยวกับการดำเนินโครงการว่า เป็นไปตามหลักเกณฑ์ และขั้นตอนที่กำหนดไว้หรือไม่ มีปัญหาและผลกระทบอะไร และบรรลุผลตามเป้าหมายหรือไม่

นอกจากนี้แล้ว พิสนุ ฟองศรี (2549 : 68) กล่าวถึงความหมายของการประเมินโครงการ ตามช่วงเวลาของการดำเนินการไว้ดังนี้

การประเมินก่อนดำเนินโครงการ หมายถึง กระบวนการตัดสินคุณค่าของโครงการโดยนำสารสนเทศ หรือผลของการวัดมาเปรียบเทียบกับเกณฑ์ที่กำหนดไว้ เพื่อตัดสินใจจัดทำโครงการ ทดลองหรือนำร่อง ปรับเปลี่ยน หรือระงับโครงการ

การประเมินระหว่างการดำเนินโครงการ หมายถึง กระบวนการตัดสินคุณค่าของโครงการโดยนำสารสนเทศหรือผลของการวัดมาเปรียบเทียบกับเกณฑ์ที่กำหนดไว้ เพื่อปรับปรุงโครงการให้ประสบความสำเร็จ

การประเมินเมื่อสิ้นสุดโครงการ หมายถึง กระบวนการตัดสินคุณค่าของโครงการ โดยนำสารสนเทศ หรือผลของการวัดมาเปรียบเทียบกับเกณฑ์ที่กำหนดไว้ เพื่อขยายผลปรับเปลี่ยนก่อนจะดำเนินการต่อไป หรือยกเลิกโครงการ

จากความหมายของการประเมินโครงการดังกล่าวข้างต้น สรุปได้ว่า การประเมินโครงการ คือ การเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อให้ได้สารสนเทศด้านต่างๆ แล้วนำมาพิจารณาคัดสินโครงการในแต่ละระยะ โดยนำสารสนเทศที่ได้ไปเปรียบเทียบกับเกณฑ์ที่กำหนดไว้เพื่อประกอบการตัดสินใจว่าจะดำเนินการต่อหรือปรับเปลี่ยน ปรับปรุง ขยายผลระงับ หรือยกเลิกโครงการ เป็นต้น

2. รูปแบบการประเมินโครงการ

เนื่องจากการบริหารในปัจจุบัน นิยมใช้การบริหารเชิงโครงการเป็นที่นิยมนักมาก จึงมีผู้คิดค้นรูปแบบ (Model) ที่เหมาะสมสำหรับการประเมินโครงการ ในรูปแบบต่างๆ ที่เหมาะสมกับลักษณะโครงการและกิจกรรม

คำว่า รูปแบบ ส่วนใหญ่มักจะเข้าใจกัน โดยความรู้สึกตรงกันว่าหมายถึง วิธีการ เครื่องมือ ลักษณะ กิจกรรม และอื่นๆ มีผู้ให้ความหมายของรูปแบบการประเมินโครงการไว้หลายท่าน ดังนี้

พิสนุ ฟองศรี (2549 : 69) ได้รวบรวมความหมายของรูปแบบซึ่งมีผู้ให้ไว้หลายท่าน ดังนี้

แนคเลอร์ (Nadler, 1980 :72 – 90 ; อ้างถึงใน พิสนุ ฟองศรี, 2549 : 69) กล่าวถึงรูปแบบ โดยสรุปว่า หมายถึง การนำทฤษฎี แนวทางและกรอบแนวคิดมาพัฒนา เพื่อให้ง่ายต่อการแปลความหมายของปรากฏการณ์ต่างๆ ได้

โรบบินส์ (Robbins, 1986 : 25 ; อ้างถึงใน พิสนุ ฟองศรี, 2549 : 69) กล่าวว่า รูปแบบ หมายถึง สิ่งที่เป็นนามธรรมที่ทำให้เข้าใจ ปรากฏการณ์หรือความจริงได้ง่ายขึ้น ซึ่งรูปแบบ

โดยทั่วไปต้องมีส่วนประกอบที่สำคัญ อย่างน้อย 3 ประการ คือ วัตถุประสงค์ ตัวแปร องค์ประกอบหรือสาระเนื้อหา และความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรองค์ประกอบหรือสาระเนื้อหา ดังกล่าว

จากความหมายข้างต้นสรุปได้ว่า รูปแบบหมายถึง สิ่งที่สร้างหรือพัฒนาขึ้นจากแนวคิด ทฤษฎีประสบการณ์ จินตนาการ เพื่อถ่ายทอดออกมาแทนปรากฏการณ์ด้วยการนำเสนอให้เข้าใจง่าย กระชับ ถูกต้อง สามารถนำไปเป็นแนวทางสู่การปฏิบัติได้

3. ประเภทรูปแบบการประเมิน

พิสตุ ฟองศรี (2549:70-89) สรุปไว้ว่า รูปแบบการประเมินมีอย่างหลากหลาย ตาม วัตถุประสงค์ของการประเมิน รูปแบบเกือบทั้งหมดพัฒนามาโดยชาวต่างประเทศ คนไทยได้พยายามนำรูปแบบเหล่านั้นมาประยุกต์ให้เหมาะสมยิ่งขึ้น มีนักการประเมินผู้รวบรวมและจำแนก ประเภทการประเมิน โครงการได้ 28 ประเภท

รูปแบบการประเมินที่มีอิทธิพล และได้รับความนิยมนำมาใช้กันมากที่สุด 4 รูปแบบคือ รูปแบบการประเมินที่ยึดจุดมุ่งหมายของไทเลอร์ (Tyler) รูปแบบสนองความต้องการของ สเตก (Stake) รูปแบบที่ช่วยในการตัดสินใจแบบชิปปี้ ของสตัฟเฟิลบีม (Stufflebeam) และรูปแบบการประเมินประสิทธิภาพการอบรมของเคิร์กแพททริก (Kirkpatrick) ส่วนรูปแบบอื่นๆ ที่เน้น กระบวนการและเริ่มมีใช้กันบ้าง แต่ยังไม่มากนัก ได้แก่ รูปแบบเสริมพลังอำนาจหรือเน้นการมีส่วนร่วม

นอกจากรูปแบบทั้ง 4 รูปแบบดังกล่าวแล้ว จากรายงานการประเมินที่ผ่านมาพบว่า ผู้ประเมินอาจนำรูปแบบการประเมินมาปรับหรือเน้นการประเมิน โดยไม่มีอีกรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งตายตัวก็มีมากเช่นกัน ผู้สนใจรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งเป็นการเฉพาะ สามารถศึกษาจากหนังสือ ตำราเกี่ยวกับการประเมินเพิ่มเติมได้ สำหรับในที่นี้จึงขอกล่าวถึงสาระของรูปแบบการประเมินที่ได้รับความนิยมทั้ง 4 รูปแบบ ดังนี้

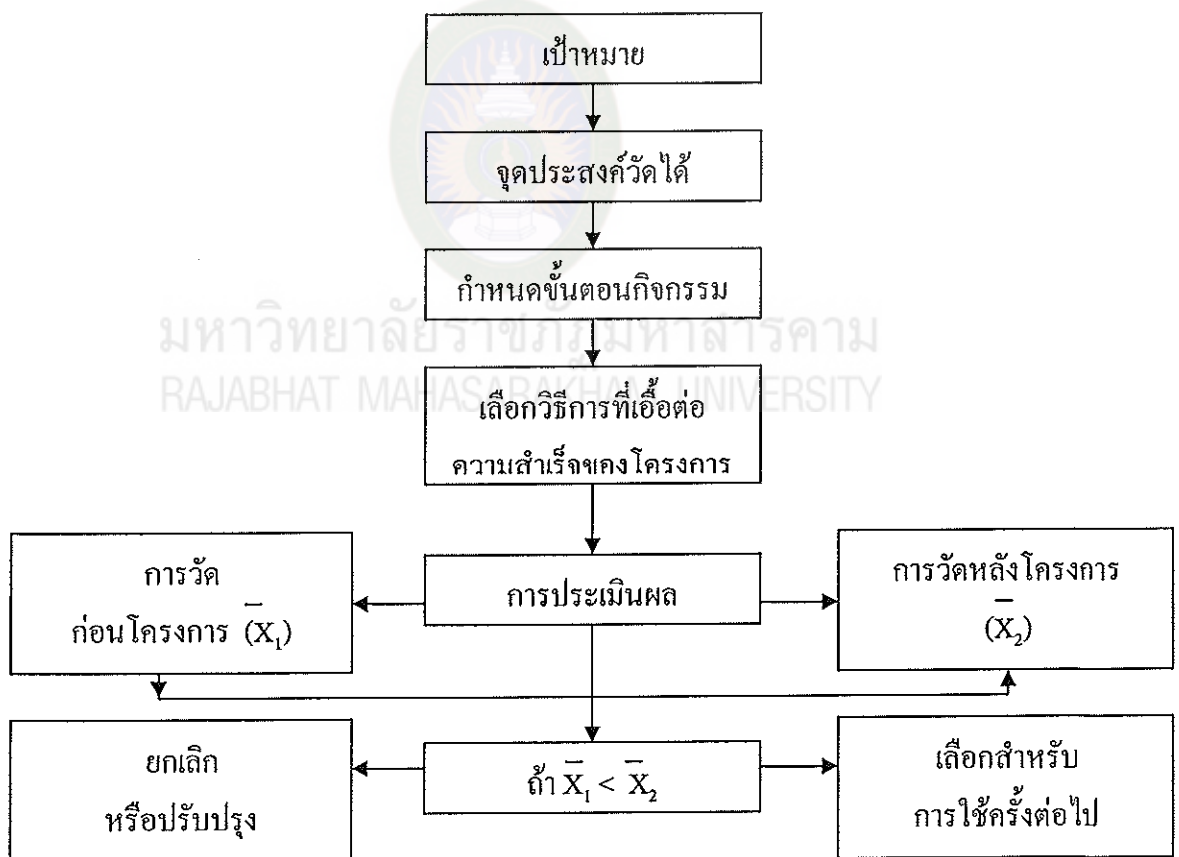
1. รูปแบบการประเมินที่ยึดจุดมุ่งหมาย

ไทเลอร์ ได้พัฒนารูปแบบการประเมินที่ยึดจุดมุ่งหมาย (Goal – Based Model) จากแนวคิดว่าการกระทำใดย่อมมีวัตถุประสงค์ที่ชัดเจนหรือถ้ายังไม่ชัดเจน ผู้เกี่ยวข้องก็ต้องอธิบายหาข้อสรุปจนชัดเจนก่อน รูปแบบที่คิดขึ้นจึงใช้เพื่อศึกษาความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ การเรียนหรือวิชาหลักสูตรระดับต่างๆ โดยมีขั้นตอนที่สำคัญ 5 ขั้นตอน คือ

1. เขียนวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรมให้ชัดเจนสามารถวัดได้ จาก วัตถุประสงค์ที่อยู่ในระดับกว้างหรือเป็นนามธรรมมากกว่า
2. กำหนดเนื้อหา สถานการณ์ที่แสดงถึงการบรรลุวัตถุประสงค์อย่างชัดเจน

3. กำหนดเนื้อหา สถานการณ์ที่แสดงถึงการบรรลุวัตถุประสงค์อย่างชัดเจน
4. ใช้เครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูล
5. ประเมินผล โดยการเปรียบเทียบข้อมูลกับวัตถุประสงค์

จากแนวคิดและขั้นตอนรูปแบบการประเมินของไทเลอร์ จะเน้นความชัดเจนของ วัตถุประสงค์ ซึ่งมีจุดเด่นคือมีความสะดวกและชัดเจนในการประเมิน แนวคิดนี้ยังมีอิทธิพลมา จนถึงปัจจุบัน เพราะประเมินเปรียบเทียบกันได้ และง่ายต่อการนำไปใช้ ถ้าได้กำหนดวัตถุประสงค์ ไว้ชัดเจน อย่างไรก็ตามถ้าวัตถุประสงค์ไม่ชัดเจนก็จะมีปัญหาในการประเมิน หรือถ้าวัตถุประสงค์ ชัดเจนแล้วก็ยังประสบปัญหาเรื่องการกำหนดเกณฑ์ที่ใช้เปรียบเทียบว่าเป็นเกณฑ์มาตรฐาน ด้รับการยอมรับหรือไม่เนื่องจากยังมีความเป็นอัตนัย หรืออัตวิสัย (Subjective) สูง รวมทั้งการที่ประเมิน ยึดจุดมุ่งหมายหรือวัตถุประสงค์เป็นหลักจะทำให้ละเลยสิ่งอื่นๆ ที่อาจเกิดขึ้นได้ทำให้สารสนเทศ ที่ได้จากการประเมินมีจำกัด สำหรับรูปแบบการประเมินแบบนี้ แสดงดังภาพที่ 3

ภาพที่ 3 รูปแบบการประเมินที่ยึดจุดมุ่งหมายของไทเลอร์

ที่มา : พิสนุ พงศ์ศรี (2549 : 82)

2. รูปแบบการประเมินสนองความต้องการ

สเตก ได้พัฒนารูปแบบการประเมินสนองความต้องการ (Responsive Model) จากแนวคิดว่ามีผู้ต้องการใช้ผลการประเมินหลายฝ่ายเข้ามาเกี่ยวข้อง จึงควรมีสารสนเทศจากการประเมินที่หลากหลาย เพื่อสนองความต้องการของแต่ละฝ่ายดังกล่าว ดังนั้นการประเมินจะต้องบรรยายโครงการประเมินอย่างละเอียดครอบคลุม เพียงพอที่จะสนองตอบความต้องการของผู้เกี่ยวข้องได้ การตัดสินใจจะอาศัยผู้ทรงคุณวุฒิหรือผู้เชี่ยวชาญ องค์ประกอบสำคัญของรูปแบบการประเมินแบบนี้มี 2 ประการ คือ การบรรยายและการตัดสินใจ ซึ่งมีสาระ โดยสรุปดังนี้

2.1 การบรรยาย ในส่วนการบรรยาย แบ่งย่อยเป็น 2 ส่วนคือ ความคาดหวัง ในส่วนนี้ผู้ประเมิน หรือผู้บรรยายจะต้องหาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับโครงการที่จะประเมินให้มากที่สุด

สิ่งนำ (Antecedents) ซึ่งเป็นสภาพของสิ่งที่มีอยู่เป็นพื้นฐานก่อนจะดำเนินการในเรื่องใดๆ โดยสิ่งที่มีอยู่ก่อนกับสิ่งที่จะดำเนินการมีความเกี่ยวข้องหรือสัมพันธ์กัน เช่น คุณสมบัติด้านต่างๆ ของผู้เข้าร่วมโครงการกับกิจกรรมหรือวิธีการฝึกอบรม เป็นต้น

การปฏิบัติ (Transactions) เป็นกระบวนการดำเนินการตามวัตถุประสงค์ เช่น กระบวนการหรือการดำเนินโครงการ เป็นต้น

ผลลัพธ์ (Outcome) เป็นผลที่ได้จากการดำเนินโครงการ เช่น ผลของกิจกรรมในโครงการทำให้ผู้เข้าร่วมโครงการมีพฤติกรรมหรือคุณลักษณะที่พึงประสงค์ เป็นต้น

2.2 การตัดสินใจ ในส่วนของการตัดสินใจ ประกอบด้วย 2 ส่วนย่อย คือ มาตรฐานหรือเกณฑ์ ซึ่งเป็นสิ่งที่กำหนดขึ้นเพื่อเตรียมไว้เปรียบเทียบกับผลที่เกิดขึ้นจริงว่าจะมีคุณภาพอยู่ในระดับใด

การตัดสินใจ เป็นการนำสารสนเทศจากการเปรียบเทียบมาตัดสินใจเกี่ยวกับสิ่งที่ประเมิน

การประเมินตามรูปแบบของสเตก จะได้สารสนเทศครอบคลุมกว่ารูปแบบของ ไทเลอร์ แต่การประเมินก็ยุ่งยากกว่าเพราะต้องพิจารณาสาระต่างๆ ของสิ่งที่ประเมินมากกว่า

3. รูปแบบการประเมินที่ช่วยในการตัดสินใจ

สต๊อฟเฟิลบีม ได้พัฒนารูปแบบการประเมินที่ช่วยในการตัดสินใจ (Cipp Model) โดยใช้กระบวนการวิเคราะห์สิ่งที่จะประเมินอย่างครอบคลุม เพื่อให้ได้สารสนเทศที่เป็นประโยชน์ในการตัดสินใจทางเลือกต่างๆ ของผู้บริหารที่เรียกว่า รูปแบบการประเมิน CIPP (Context Input Process Product Evaluation Model) ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1965 และมีการปรับปรุงมาเรื่อยๆ จนกระทั่ง

ล่าสุด ในปี ค.ศ. 2003 ซึ่งสามารถใช้กับการประเมิน โครงการ แผนบุคลากร ผลิตภัณฑ์ องค์การและระบบต่าง ๆ ได้ (Stufflebeam,2004:259) โดยใช้วิธีการเชิงระบบการใช้รูปแบบการประเมิน CIPP อย่างถูกต้องและก่อประโยชน์สูงสุด ต้องลงมือประเมินตั้งแต่ก่อนเริ่มงาน ขณะดำเนินงานและการประเมินหลังจากสิ้นสุดการดำเนินงานแล้ว

รูปแบบการประเมิน CIPP แบ่งการประเมินออกเป็น 4 ส่วน ตามลำดับพัฒนาการของการดำเนินโครงการ 3 ระยะ ดังต่อไปนี้

3.1 การประเมินก่อนเริ่มดำเนินงาน การประเมินในช่วงนี้ จะเป็นเพื่อวางแผน อันเป็นการกำหนดวัตถุประสงค์ และวิธีการดำเนินงานจัดทำสิ่งต่างๆ อาจเป็น โครงการกิจกรรมหลักสูตรซึ่งจะทำการประเมินใน 2 ส่วน คือ

การประเมินบริบท (Context Evaluation) การประเมินบริบทเป็นการประเมินความต้องการจำเป็นเพื่อกำหนดการดำเนินงาน โดยประเมินสภาพเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ตลอดจนปัญหาอุปสรรคต่างๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้น วิธีการประเมินจะทำการบรรยายและเปรียบเทียบปัจจัยนำเข้าที่ได้รับจริงกับสิ่งที่คาดหวัง บริบทของสังคม เศรษฐกิจ การเมืองที่คาดหวังกับที่เป็นจริงรวมทั้ง วิเคราะห์สาเหตุของความไม่สอดคล้องระหว่างความเป็นจริงและสิ่งที่คาดหวังกับที่เป็นจริง

การประเมินปัจจัยนำเข้า (Input Evaluation) เป็นการตรวจสอบความพร้อมด้านทรัพยากรที่จะใช้ในการดำเนินโครงการ ทั้งปริมาณและคุณภาพ ตลอดจนระบบบริหารจัดการที่วางแผนไว้ เพื่อวิเคราะห์และกำหนดทางเลือกที่เหมาะสมที่สุด ที่จะทำให้การดำเนินงานบรรลุวัตถุประสงค์ภายใต้ทรัพยากรที่มีอยู่ วิธีการประเมินใช้การบรรยายและวิเคราะห์ทรัพยากรที่มีอยู่ รวมถึงกลยุทธ์และกระบวนการดำเนินงานที่เป็นไปได้ อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด

การประเมินในขั้นนี้นำไปสู่การวางแผน ซึ่งควรมีการวิเคราะห์ความเหมาะสมของสิ่งที่จะดำเนินการ โดยพิจารณาความสอดคล้อง ความสมบูรณ์ ประสิทธิภาพ ความเหมาะสมของการบริหาร ผลกระทบและความเป็นธรรม ความเป็นไปได้ทั้งด้านแผนงาน แผนเงิน และแผนกำลังคน ฯลฯ

3.2 การประเมินระหว่างดำเนินงานโครงการ (Process Evaluation) เป็นการประเมินกระบวนการนั่นเอง อันเป็นการศึกษาจุดอ่อนจุดแข็ง ตลอดจนปัญหาและอุปสรรคของการดำเนินโครงการ สาเหตุที่ทำให้ไม่สามารถดำเนินโครงการตามแผนได้ เพื่อจัดหาสารสนเทศเพื่อการปรับปรุงการดำเนินโครงการได้อย่างทันท่วงที การประเมินขั้นตอนนี้จึงมีบทบาทสำคัญต่อความสำเร็จของโครงการ

3.3 การประเมินหลังสิ้นสุดโครงการ (Product Evaluation) เป็นการประเมินผลผลิตของโครงการ เพื่อจะตอบคำถามให้ได้ว่าการดำเนินโครงการประสบความสำเร็จ ตามแผนที่วางไว้หรือไม่ ผลผลิตเป็นไปตามวัตถุประสงค์หรือไม่ คุ่มค่าหรือไม่ การประเมินหลังสิ้นสุดโครงการจะพิจารณาผลลัพธ์ผลกระทบของโครงการทุก ๆ ด้าน ซึ่งมักใช้เทคนิคการติดตามผลหรือประเมินผลด้วยการติดตามหลังโครงการเสร็จ หรือศึกษาย้อนรอย (Follow up Study หรือ Tracer Study) ผลการประเมินจะให้สารสนเทศเพื่อการตัดสินใจเกี่ยวกับอนาคตของโครงการว่าควรจะคงปรับขยายโครงการหรือควรหยุดโครงการตามเวลาที่กำหนดไว้ หรือควรยกฐานะเป็นโครงการประจำเป็นต้น

การประเมินโดยใช้รูปแบบ CIPP เป็นที่นิยมใช้กันแพร่หลายมากที่สุด โดยเฉพาะการประเมินโครงการต่างๆ เพราะว่าเป็นการประเมินให้สารสนเทศที่ครอบคลุม มีการพิจารณาถึงสภาพแวดล้อมต่างๆ ประกอบด้วย อย่างไรก็ตามบางครั้งมีการนำรูปแบบการประเมินแบบนี้ไปใช้โดยไม่ครบตามขั้นตอนด้วยการตัดการประเมินบริบทออก ทำให้สารสนเทศที่ได้ลดคุณค่าลง และมีผลต่อการตัดสินใจได้ ซึ่งในการประเมินครั้งนี้จะใช้รูปแบบนี้ เนื่องจากเป็นการประเมินที่ครอบคลุมตั้งแต่เริ่มโครงการจนสิ้นสุดโครงการ เป็นการประเมินที่เป็นระบบง่ายต่อการเข้าใจและการนำไปปฏิบัติ และได้สารสนเทศที่ครอบคลุม โดยประเมินควบคู่กันไปกับการดำเนินโครงการ เพื่อมุ่งหวังที่จะนำผลที่ได้จากการประเมินไปใช้ให้เกิดประโยชน์ ในการปรับปรุงโครงการต่อไป

นอกจากนี้ รัตนะ บัวสนธ์ (2540 : 110 – 113) ได้กล่าวถึง รูปแบบการประเมินชิปปี้ เป็นการนำเสนอโดยสตัฟเฟิลบีม (Stufflebeam, D.L.) และคณะซึ่งเป็นสมาชิกในสมาคม Phi Delta Kappa ทั้งนี้ สตัฟเฟิลบีมให้ความหมายของการประเมินว่า หมายถึง “ กระบวนการวิเคราะห์เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่เป็นประโยชน์ในการตัดสินใจต่อทางเลือกต่างๆที่มีอยู่”

คำว่า CIPP มาจากคำย่อของส่วนประกอบต่างๆของโครงการที่จะทำการประเมินได้แก่

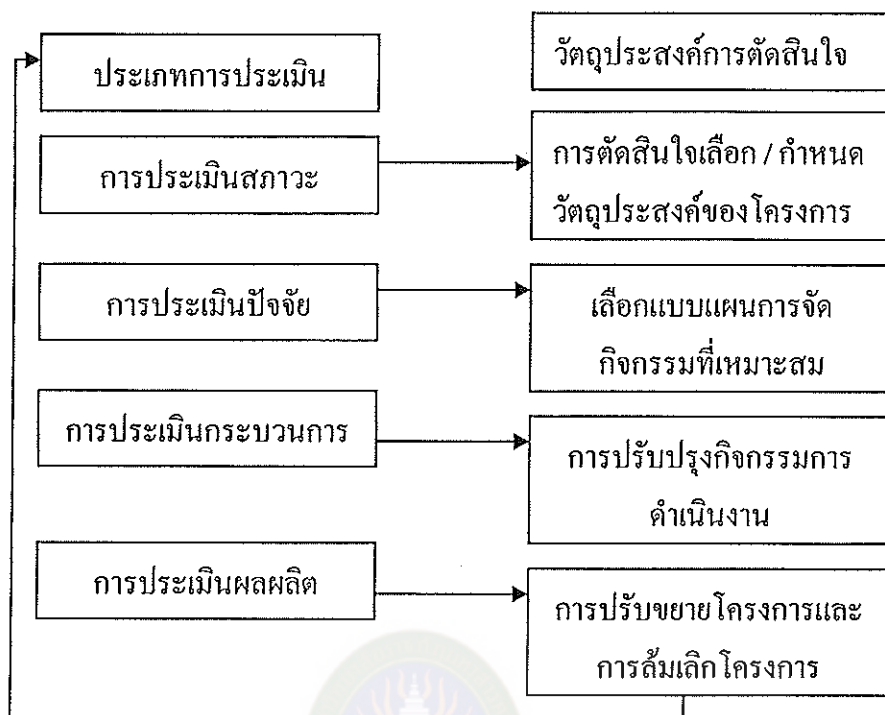
Context Evaluation : การประเมินสถานะแวดล้อมของโครงการ หมายถึง การประเมินเกี่ยวกับสิ่งที่จะเป็นส่วนสำคัญในการช่วยกำหนดวัตถุประสงค์ของโครงการ เป็นสิ่งที่อยู่ภายนอกโครงการแต่มีผลต่อความสำเร็จหรือล้มเหลวของโครงการ ได้แก่ ความต้องการของชุมชนและกลุ่มเป้าหมายที่จะรับบริการจากโครงการ จำนวนประชากร กระแสทิศทางของสังคม และการเมือง สภาพเศรษฐกิจและปัญหาของชุมชน ตลอดจนนโยบายของหน่วยงานระดับบนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

Input Evaluation : การประเมินปัจจัยนำเข้าของโครงการ หมายถึง การประเมินทรัพยากรที่จำเป็นสำหรับการนำมาใช้ในการดำเนินโครงการ กำลังคนหรือจำนวนบุคคลที่ต้องใช้งบประมาณและแหล่งเงินทุนสนับสนุน วัสดุอุปกรณ์ต่างๆ อาคารสถานที่ เครื่องมือและครุภัณฑ์ การประเมินปัจจัยนำเข้าจะช่วยให้พิจารณาตัดสินใจว่าโครงการนั้นๆมีความเหมาะสมและเป็นไปได้ในทางปฏิบัติที่จะทำให้วัตถุประสงค์ของโครงการบรรลุหรือไม่และช่วยให้เกิดการวางแผนการจัดกิจกรรมของโครงการได้อย่างเหมาะสม

Process Evaluation : การประเมินกระบวนการดำเนินงานของโครงการ หมายถึง การประเมินเกี่ยวกับวิธีการจัดกิจกรรมของโครงการ การนำปัจจัยเข้ามาใช้เหมาะสมมากน้อยเพียงใด เป็นไปตามลำดับขั้นตอนหรือไม่ กิจกรรมที่จัดขึ้นจะก่อให้เกิดการบรรลุวัตถุประสงค์ของโครงการหรือมีอุปสรรคใดๆเกิดขึ้น เพื่อที่จะได้นำผลการประเมินมาปรับปรุงกระบวนการดำเนินงานให้รัดกุมมีประสิทธิภาพมากขึ้น

Product Evaluation : การประเมินผลผลิตของโครงการ หมายถึง การประเมินเกี่ยวกับผลที่ได้รับทั้งหมดจากการดำเนินโครงการว่าได้ผลมากน้อยเพียงใด เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของโครงการที่กำหนดไว้หรือไม่ การประเมินผลผลิตจะมีการนำไปเปรียบเทียบกับเกณฑ์มาตรฐานที่กำหนดไว้ที่จะเป็นตัวบ่งชี้ความสำเร็จหรือล้มเหลวของโครงการ การประเมินในส่วนนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อการตัดสินใจปรับปรุงขยายโครงการนำไปใช้ต่อเนื่องต่อไป และเพื่อล้มเลิกโครงการ

โดยสรุปการประเมินโครงการในแต่ละส่วนมีความสัมพันธ์กันกับวัตถุประสงค์ของการประเมินและการตัดสินใจดังภาพที่ 4

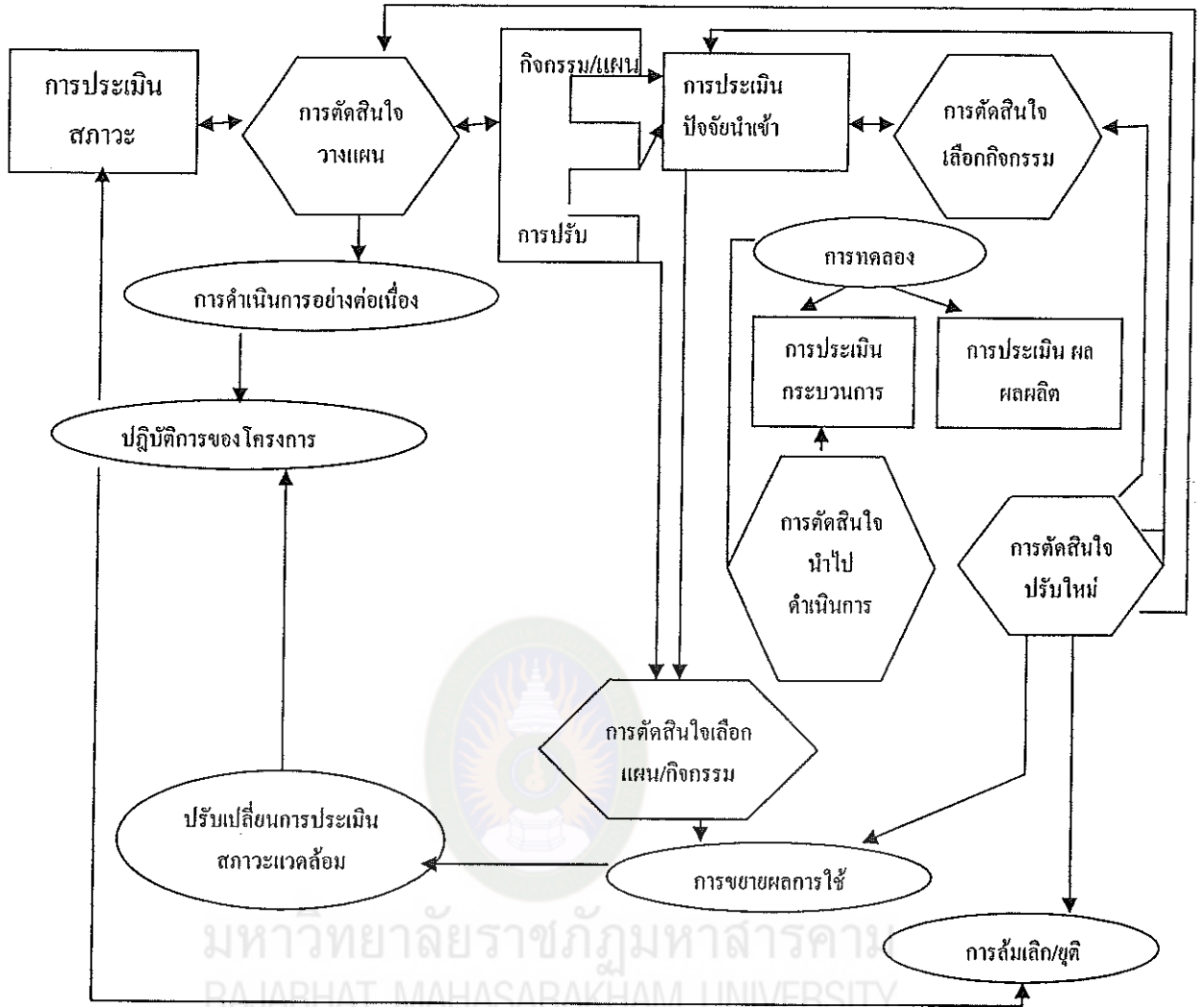

ภาพที่ 4 ความสัมพันธ์ระหว่างวัตถุประสงค์ของการประเมินโครงการ และการตัดสินใจ

อย่างไรก็ตามรูปแบบการประเมินซีพีพี ภายหลังจากได้มีนักประเมินผลโครงการได้ปรับปรุงยุคนำเอาการประเมินผลกระทบโครงการ (Impact Evaluation) เข้ามาร่วมด้วย จึงกลายเป็นรูปแบบการประเมิน CIPP

Impact Evaluation : การประเมินผลกระทบของโครงการ หมายถึง การประเมินผลที่เกิดขึ้นต่อเนื่องจากผลผลิตของโครงการ หรือผลผลิตของโครงการก่อให้เกิดผลอื่นๆตามมา ซึ่งผลอื่นๆนี้เรามีได้กำหนดหรือระบุไว้ในวัตถุประสงค์ของโครงการ ผลกระทบของโครงการอาจเป็นได้ทั้งทางบวกและทางลบ

จากแนวคิดการประเมินที่สตีฟเฟิลบีมและคณะได้เสนอไว้ ได้สร้างรูปแบบ การประเมิน CIPP ทั้งระบบ ดังภาพที่ 5

ภาพที่ 5 รูปแบบการประเมินซิปปี (CIPP Model)

จากภาพที่ 5 รูปแบบการประเมินซิปปีนั้น แสดงให้เห็นว่า การประเมินผลโครงการเป็นกระบวนการที่ต้องกระทำกันอย่างเป็นระบบ ซึ่งการประเมินในแต่ละส่วนก็มีวัตถุประสงค์การประเมินต่างกันและก่อให้เกิดกิจกรรมสืบเนื่องจากการประเมินต่างกันตามไปด้วย

4. รูปแบบการประเมินประสิทธิผลของการอบรม

เคิร์กแพททริก ได้พัฒนารูปแบบการประเมินประสิทธิผลโครงการอบรม (Training Model) ที่เน้นการประเมินหลังโครงการฝึกอบรม (ถ้าจะประเมินก่อนการฝึกอบรม และระหว่างการฝึกอบรม อาจใช้รูปแบบซิปปี) โดยการแบ่งการประเมินเป็น 4 ระดับ ดังนี้

การประเมินปฏิกิริยา (Reaction) การประเมินปฏิกิริยาตอบสนองของผู้เข้ารับการอบรมโครงการว่ามีความรู้สึกอย่างไรเกี่ยวกับโครงการ เช่นหลักสูตร เนื้อหา สาระตรงกับความต้องการหรือไม่ ความคิดเห็นต่อเอกสาร สถานที่ โสตทัศนูปกรณ์ ระยะเวลาของการอบรมว่า

มีความเหมาะสมเพียงไร วิทยากรมีความเหมาะสมเพียงไร ได้รับความรู้ทักษะในระดับใด มีความคาดหวังอย่างไรต่อการนำความรู้และทักษะที่ได้รับใช้ในการปฏิบัติงาน เป็นต้น

การประเมินการเรียนรู้ (Learning) เป็นการประเมินผลการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นกับผู้เข้ารับการอบรม เช่น การเพิ่มขึ้นของการเรียนรู้ก่อน - หลังการฝึกอบรมเกี่ยวกับความรู้ ความคิด ทักษะ ค่านิยม และทักษะ เป็นต้น

การประเมินพฤติกรรม (Behavior) เป็นการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเมื่อกลับไปปฏิบัติงานเช่น การประเมินการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมก่อน - หลัง โครงการฝึกอบรมว่าเป็นไปในทิศทางที่พึงประสงค์หรือไม่มีการนำความรู้ และทักษะที่ได้ไปประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงานได้มากน้อยเพียงไร เป็นต้น และการที่ผู้เข้ารับการอบรมจะเปลี่ยนพฤติกรรมการทำงานได้นั้น มีเงื่อนไข 5 ประการ คือ

1. ผู้เข้ารับการอบรมต้องปรับปรุงตนเอง
2. ผู้เข้ารับการอบรมต้องรู้จักจุดอ่อนของตนเอง
3. ต้องทำงานในสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเปลี่ยนแปลง
4. ต้องมีผู้ชำนาญที่น่าสนใจให้ความช่วยเหลือ
5. ต้องมีโอกาสที่จะทำตามความคิดที่เกิดขึ้นใหม่

เครื่องมือที่ใช้สำหรับเก็บรวบรวมข้อมูลอาจเป็น แบบสังเกต แบบสัมภาษณ์ แบบวัดพฤติกรรมก่อน - หลังการฝึกอบรม และแบบบันทึกพฤติกรรมของผู้บังคับบัญชาหรือผู้ร่วมงาน เป็นต้น

การประเมินผลลัพธ์ที่เกิดต่อองค์กร (Results) เป็นการประเมินผลลัพธ์หรือผลกระทบที่เกิดต่อองค์กร ซึ่งเป็นผลจากการเปลี่ยนพฤติกรรมของผู้เข้ารับการอบรม เช่น การลดลงของปัจจัยเสี่ยง การเพิ่มของประสิทธิภาพการทำงานของหน่วยงาน/องค์กร การลดลงของต้นทุนการเพิ่มกำไร ประโยชน์ต่อเพื่อนร่วมงานหรือผู้เกี่ยวข้อง หน่วยงาน หรือองค์กร เป็นต้น

การประเมินการฝึกอบรมโดยใช้รูปแบบการเคิร์กแพททริก ค่อนข้างยุ่งยาก เพราะถ้าจะประเมินให้สมบูรณ์ชัดเจน จะต้องมีการติดตามผลการฝึกอบรม หลังจากเข้าร่วมโครงการฝึกอบรมเสร็จแล้วสักระยะหนึ่งและถ้าการฝึกอบรมในเรื่องที่ค่อนข้างเป็นนามธรรมก็จะยิ่งประเมินได้ยากขึ้น การใช้รูปแบบนี้ถ้าต้องการใช้สารสนเทศจากการประเมินภายในเวลาอันรวดเร็วและต้องการประเมินให้ครบทั้ง 4 ระดับ อาจต้องใช้วิธีการถามพฤติกรรมหรือผลลัพธ์ต่อองค์กร โดยถามการรับรู้ (Perception) แทนข้อเท็จจริง (Fact) หรือพฤติกรรม

นอกจากนี้รูปแบบที่มีแนวโน้มจะได้รับความนิยม คือ รูปแบบประเมินที่ยืดหยุ่นหรือการประเมิน ในเชิงสาเหตุ ดังนี้

รูปแบบการประเมินที่ยึดทฤษฎี

การประเมินรูปแบบที่ยึดทฤษฎี (Theory – Based Model) มีแนวโน้มจะได้รับความนิยมมากขึ้นในอนาคต เนื่องจากว่านอกจากจะทราบผลการประเมินแล้ว ยังทราบสาเหตุได้ด้วยว่าผลที่ได้เป็นเพราะเหตุหรือปัจจัยใดบ้าง ทำให้เอื้อต่อการนำผลไปพัฒนาสิ่งที่ประเมินได้ ตามปรัชญาของการประเมิน แม้จะมีความยุ่งยากบ้าง เนื่องจากจะต้องค้นคว้าเอกสารต่างๆ เพื่อนำมากำหนดในรูปแบบให้สอดคล้องกับสภาพจริงมากที่สุด และต้องเปรียบเทียบกับข้อมูลเชิงประจักษ์ด้วยการเก็บข้อมูลภาคสนามตามตัวแปรในรูปแบบที่กำหนดไว้ด้วย ลักษณะของการประเมินรูปแบบนี้จะประกอบด้วย 2 ส่วนสำคัญ คือส่วนที่เป็นผลหรือส่วนการประเมิน และส่วนที่เป็นเหตุหรือส่วนการวิจัยดังนี้

1. ส่วนที่เป็นผล ในส่วนนี้จะมีลักษณะเดียวกับการประเมินทั่วไป หรือเรียกว่า การประเมินผล คือ จะเน้นเฉพาะผลที่ได้จากการประเมิน ซึ่งการประเมินที่ผ่านมามักจะเป็นเช่นนี้ทำให้ยากต่อการพัฒนาสิ่งที่ประเมินนั้น ๆ ในส่วนนี้จะมีกระบวนการ วิธีการ รูปแบบการประเมิน ฯลฯ เช่นเดียวกับการประเมินอื่น ๆ ดังกล่าวมาแล้ว

2. ส่วนที่เป็นเหตุ ในส่วนนี้จะเป็นส่วนที่เพิ่มมาจากการประเมินทั่วไป ที่มักจะดำเนินการเพียงในข้อ 1 ข้างต้นเท่านั้น ส่วนที่เป็นเหตุที่จะเน้นการศึกษาค้นคว้า รวบรวมทฤษฎีหรืองานวิจัยต่างๆ เพื่อหาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อผลการประเมินนำมากำหนดลงในรูปแบบก่อนจะทดสอบกับข้อมูลเชิงประจักษ์ต่อไป ผู้ประเมินจะต้องค้นคว้าปัจจัยเชิงสาเหตุอย่างครอบคลุม รวมทั้งโยงเส้นทางระหว่างปัจจัยหรือตัวแปรต่างๆ อย่างรอบคอบ เพราะถ้าค้นคว้าไม่ครอบคลุมเพียงพอและ โยงเส้นทาง ระหว่างตัวแปรอย่างคร่าวๆ แล้ว เมื่อนำรูปแบบไปทดสอบกับข้อมูลเชิงประจักษ์ อาจจะไม่กลมกลืน กับข้อมูล และอธิบายความผันแปรของสิ่งที่ประเมินได้ต่ำ

จากที่กล่าวมาข้างต้นสรุปได้ว่า แต่ละรูปแบบการประเมินมีจุดเด่น จุดด้อยต่างกันไป และมีผู้คิดค้นหรือรวบรวมไว้ในขณะนี้ ไม่น้อยกว่า 32 รูปแบบ การนำไปใช้ต้องปรับให้สอดคล้องกับสภาพที่เป็นอยู่ของแต่ละหน่วยงาน/องค์กร จึงจะเอื้อต่อการพัฒนาโครงการได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ประเภทของการประเมินโครงการ

การประเมินโครงการ แบ่งได้หลายประเภท เช่น แบ่งตามวัตถุประสงค์การประเมิน แบ่งตามช่วงเวลาของการประเมิน แบ่งตามผู้ประเมินและแบ่งตามมิติการประเมิน ในที่นี้ พิสนุ พองศรี (2549 : 90-102) ได้แบ่งประเภทการประเมินโครงการตามเกณฑ์ช่วงเวลาไว้ดังนี้

การประเมินก่อนดำเนินโครงการ

ลักษณะของการประเมินก่อนดำเนินโครงการ เป็นการประเมินก่อนที่โครงการจะดำเนินการเพื่อหาข้อมูลมาตัดสินใจว่า จะปรับเปลี่ยนดำเนินการแบบโครงการนำร่อง หรือดำเนินโครงการเต็มหรือระงับโครงการ ซึ่งมีลักษณะสำคัญ คือ เป็นการประเมินเพื่อศึกษาความเหมาะสมที่จะดำเนินโครงการ มุ่งตรวจสอบความจำเป็น ความเป็นไปได้ ความพร้อมหรือปัจจัยนำเข้า โดยนำข้อมูลมาตัดสินใจวางแผนว่าจะดำเนินโครงการหรือไม่อย่างไร เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ประชาชนและผู้เกี่ยวข้อง

1. ประเมินในขณะที่ยังไม่ดำเนินโครงการ ซึ่งมักจะเป็นการเตรียมดำเนินโครงการครั้งแรก หรือเป็นโครงการที่หยุดไปแล้วระยะหนึ่ง จะเริ่มดำเนินการใหม่อีก ในครั้งต่อไป เช่น โครงการฝึกอบรม อาชีพสตรี ซึ่งยังไม่เคยทำในพื้นที่นั้น ๆ หรือโครงการพัฒนาผู้บริหารให้ได้รับวุฒิต่าง ๆ เมื่อเห็นว่าผู้บริหารเกือบทั้งหมดหรือส่วนใหญ่ผ่านการฝึกอบรมแล้ว ก็อาจหยุดไปสักระยะหนึ่งเมื่อมีผู้บริหารรุ่นใหม่ เพิ่มขึ้นก็อาจประเมินว่าควรจะเริ่มโครงการอีกครั้งหรือไม่

2. ประเมินเพื่อศึกษาความเหมาะสมของโครงการ โดยเป็นการตรวจสอบว่าจำเป็นต้องจัดทำโครงการหรือไม่ ถ้าจะทำได้มีความเป็นไปได้หรือความพร้อมของทรัพยากร หรือปัจจัยนำเข้าแค่ไหน สภาพแวดล้อมต่าง ๆ เอื้อหรือเป็นอุปสรรคหรือไม่อย่างไร

3. ประเมินเพื่อหาสารสนเทศในการตัดสินใจวางแผน สารสนเทศที่ได้จากการประเมินก่อนดำเนินโครงการจะมีประโยชน์ในการตัดสินใจวางแผนเกี่ยวกับการจัดสรรทรัพยากรต่าง ๆ ให้เหมาะสมเพียงพอ อันจะเอื้อต่อความสำเร็จของโครงการถ้าจะนำโครงการไปดำเนินการจริง

การประเมินระหว่างดำเนินโครงการ

ลักษณะของการประเมินระหว่างดำเนินโครงการ เป็นการประเมินในระหว่างที่โครงการดำเนินการอยู่ เพื่อหาข้อมูลมาตัดสินใจปรับปรุง เปลี่ยนแปลงการปฏิบัติการโครงการในระยะต่อไปให้บรรลุวัตถุประสงค์และมีประสิทธิภาพสูงสุด ซึ่งมีลักษณะสำคัญ คือ เป็นการประเมินขณะดำเนินโครงการ เพื่อศึกษากระบวนการดำเนินงาน มุ่งนำข้อมูลมาใช้ประกอบการตัดสินใจ ปรับปรุงกิจกรรม และตรวจสอบความก้าวหน้าตามวัตถุประสงค์ของโครงการ ซึ่งมีสาระโดยสรุปดังนี้ (สุพักตร์ พิบูลย์และกานดา นาคะเวช, 2545 : 119)

1. ประเมินในขณะที่ยังดำเนินโครงการอยู่ ซึ่งอาจเป็นการดำเนินโครงการครั้งแรกหรือเป็นโครงการต่อเนื่อง หรือโครงการประจำแต่ละปีงบประมาณ ตามระยะเวลาเป็นช่วงๆ เช่น โครงการฝึกอบรมเป็นรุ่นๆ ตามหลักสูตรต่างๆ ซึ่งมีแนวโน้มจะดำเนินการต่อไปเรื่อยๆ โอกาสจะยุติโครงการมีน้อย การประเมินจึงเป็นการประเมินความก้าวหน้า

2. ประเมินเพื่อศึกษากระบวนการดำเนินงานตามโครงการ ซึ่งเป็นการตรวจสอบว่ากิจกรรมต่างๆ เป็นไปตามแผนหรือไม่ ทั้งในระยะเวลา ขอบประมาณ เป้าหมาย ปัญหาต่างๆ เพื่อนำผลมาปรับปรุงกระบวนการดำเนินงานในระยะหรือช่วงต่อ ๆ ไป

3. ประเมินเพื่อหาสารสนเทศประกอบการตัดสินใจ สารสนเทศที่ได้จากกระบวนการดำเนินงานจะนำไปสู่การปรับปรุงการดำเนินงานเองและส่วนที่เกี่ยวข้องอื่นๆ ได้ เช่น รายละเอียดต่างๆ ของโครงการ ความพร้อมและปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับโครงการ เป็นต้น

4. ประเมินเพื่อเน้นตรวจสอบ ความก้าวหน้าของผลการดำเนินโครงการ นอกจากจะประเมินตามข้อ 2 แล้ว จะมีการตรวจสอบถึงผลที่จะได้ว่ามีแนวโน้มเป็นอย่างไร โดยอาจตรวจสอบทั้งเชิงปริมาณ และคุณภาพเพื่อปรับการดำเนินงานให้เอื้อต่อความสำเร็จของโครงการ

การประเมินเมื่อสิ้นสุดโครงการ

ลักษณะของการประเมินเมื่อสิ้นสุดโครงการ เป็นการประเมินหลังจากโครงการสิ้นสุดแล้ว เพื่อศึกษาผลการดำเนินโครงการว่ามีประสิทธิภาพประสิทธิผลหรือผล ทั้งทางตรงทางอ้อมอย่างไร สารสนเทศที่ได้จึงเน้นใช้ตัดสินใจ เลิก หยุด หรือดำเนินการต่ออย่างต่อเนื่องหรือดำเนินการใหม่ในโอกาสต่อไป ลักษณะสำคัญของการประเมินผลโครงการมีสาระโดยสรุปดังนี้

1. ประเมินเมื่อโครงการสิ้นสุด ซึ่งอาจเป็นสิ้นสุดโครงการตามระยะเวลาที่กำหนดหรือสิ้นสุดระยะช่วงต่อตามปีงบประมาณ เช่น โครงการติดตามการทำงานของนักศึกษาที่สำเร็จการศึกษาแต่ละปีงบประมาณหรือโครงการพัฒนาศักยภาพกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง โดยการให้ทุนนักศึกษาเข้าศึกษาตามหลักสูตรประกาศนียบัตรบัณฑิตกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง

2. ประเมินเพื่อมุ่งศึกษาผลการดำเนินงานโครงการ ซึ่งจะตรวจสอบว่าผลต่างๆ ที่ได้เป็นไปตามวัตถุประสงค์โครงการหรือไม่ มีผลลัพธ์มีผลกระทบทั้งทางบวกทางลบอย่างไร มีประสิทธิภาพหรือความคุ้มค่าเพียงใด เพื่อให้ได้ข้อสรุปผลการดำเนินงานของโครงการ

3. ประเมินเพื่อตัดสินใจอนาคตโครงการ โดยพิจารณาว่าจะเลิก หยุด ดำเนินการโครงการต่อไป หรือขยายโครงการ สารสนเทศที่ได้จากการสรุปจะนำมาประกอบการตัดสินใจของผู้บริหารและผู้เกี่ยวข้องว่าจะเลิก หยุด ไว้ชั่วคราว ดำเนินการต่อโดยอาจปรับ ลด เพิ่ม ขยาย ฯลฯ โครงการ

จากที่กล่าวมาถึงประเภทของการประเมินโครงการ สรุปได้ว่าในการประเมินโครงการสามารถประเมินได้ตั้งแต่ ก่อนดำเนินโครงการ ซึ่งต้องทำก่อนเริ่มโครงการ โดยประเมินใน

ประเด็นที่สำคัญคือ ความต้องการจำเป็น ความพร้อม ความเป็นไปได้ และทรัพยากรที่เหมาะสมในการจัดทำโครงการ ระหว่างดำเนินโครงการซึ่งเป็นการนำโครงการสู่การปฏิบัติ โดยประเมินในประเด็นที่สำคัญคือ ประเมินกระบวนการความก้าวหน้าของโครงการ และประเมินเมื่อสิ้นสุดโครงการ ต้องทำเมื่อโครงการสิ้นสุดแล้ว โดยประเมินในประเด็น ผลผลิต/ผลลัพธ์ และผลกระทบ

ขั้นตอนการประเมินโครงการ

การประเมินโครงการมีขั้นตอนเช่นเดียวกับการประเมินสิ่งอื่น ๆ ซึ่งในที่นี้เห็นว่าควรเป็น 8 ขั้นตอนไม่ว่าจะเป็นการประเมินก่อนระหว่าง หรือสิ้นสุดโครงการก็ตาม และถ้ามีการประเมินงานประเมินโครงการด้วยก็จะเป็น 9 ขั้นตอน คือ เป็นการตรวจสอบผลการประเมินนั่นเอง ในขั้นตอนต่างๆ ทั้ง 8 ขั้นตอน อาจมีการปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมได้ เช่น บางขั้นตอนอาจมีรายละเอียดแตกต่างกันบ้างตามลักษณะของโครงการที่จะประเมินและปัจจัยอื่นๆ บางขั้นตอนก็มีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กันบางขั้นตอนก็อาจยุบรวมกันได้ บางขั้นตอนก็อาจสลับกันได้ ฯลฯ เป็นต้น เพียงแต่ปรับให้เป็นการประเมินโครงการ สำหรับสาระโดยสรุปของขั้นตอนทั้ง 8 มีดังนี้

1. การศึกษาแนวคิดการประเมินและศึกษาวิเคราะห์โครงการพร้อมทั้งข้อมูลที่เกี่ยวข้อง

การจะประเมินสิ่งใดหรือประเมินโครงการ ผู้ประเมินต้องศึกษาแนวคิดการประเมินโครงการและสาระที่เกี่ยวข้อง หลังจากนั้นก็ต้องศึกษาวิเคราะห์โครงการที่จะประเมินและแหล่งข้อมูลอื่นๆ ทั้งจากเอกสาร บุคคลที่เกี่ยวข้อง ฯลฯ ทั้งนี้เพื่อให้ได้ข้อสรุปนำไปกำหนดเป็นวัตถุประสงค์หรือประเด็นการประเมิน และพัฒนาตัวชี้วัดในขั้นตอนต่อไป โดยยังไม่ลงมือทำอะไรเป็นหลักเป็นฐาน จะเริ่มลงมือเขียนหรือปฏิบัติการเตรียมการประเมินโครงการเบื้องต้น ในขั้นที่ 2 ต่อไป

2. การกำหนดวัตถุประสงค์หรือประเด็นการประเมินและตัวชี้วัด

ในขั้นตอนนี้ นำผลสรุปจากการศึกษาของขั้นตอนที่ 1 มากำหนดวัตถุประสงค์หรือประเด็นการประเมิน เมื่อได้วัตถุประสงค์หรือประเด็นการประเมินที่ชัดเจน คงที่แล้ว ก็เป็นตัวตั้งให้เข้าไปพัฒนาตัวชี้วัด ซึ่งวัตถุประสงค์หรือประเด็นการประเมินอาจได้จากวัตถุประสงค์โครงการรูปแบบการประเมินความต้องการของผู้ใช้ผลการประเมิน หรือผู้ว่าจ้าง หรือผู้บังคับบัญชา หรือผู้ร้องขอ ฯลฯ ให้ประเมินประสบการณ์ของผู้ประเมินเอง หรือได้จากการร่วมกันกำหนดของผู้เกี่ยวข้อง ฯลฯ โดยอาจได้จากหลาย ๆ แหล่งร่วมกันก็ได้

การกำหนดวัตถุประสงค์ หรือประเด็นการประเมิน ถ้าจะให้สะดวกรวดเร็วแบบอาหารกึ่งสำเร็จรูป ก็สามารถใช้รูปแบบการประเมินที่กำหนดประเด็นการประเมินมาให้แล้วก็ได้ เช่น รูปแบบ CIPP และรูปแบบของ Kirkpatrick เป็นต้น แต่ก็ต้องประเมินให้ครบตาม

ข้อกำหนดของรูปแบบ คล้ายกับต้องปฏิบัติตามข้อกำหนดของรูปแบบ คล้ายกับต้องปฏิบัติตาม กฎระเบียบ หรือกฎหมายที่กำหนดเข้าทำนองง่ายตอนแรกแต่อาจยุ่งยากตอนหลัง ซึ่งจาก ประสบการณ์พบว่านักประเมินที่ชำนาญมักจะไม่ใช้รูปแบบการประเมินเพราะจะทำให้มีความ ยืดหยุ่นน้อย

เมื่อได้วัตถุประสงค์หรือประเด็นการประเมินแล้วก็จะใช้เป็นกรอบในการเลือก พัฒนาหรือสร้างตัวชี้วัด ซึ่งในทางปฏิบัติตัวชี้วัดสำหรับการประเมิน โครงการยังมีไม่เพียงพอ หรือไม่ ตรงกับโครงการที่จะประเมิน ผู้ประเมินจะต้องพัฒนาด้วยการปรับให้สอดคล้องกับ โครงการที่จะ ประเมินหรือสร้างขึ้นมาใหม่ ซึ่งตัวชี้วัดที่ได้จะเป็นตัวตั้งในการกำหนดเกณฑ์ค่าน้ำหนัก (ถ้ามี) แหล่งข้อมูล เครื่องมือและการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนั้นถ้าตัวชี้วัดไม่ชัดเจนพอก็จะส่งผลกระทบต่อเตรียม งานในขั้นต่อไปได้ บางครั้งต้องกลับมาปรับตัวชี้วัดใหม่ก็มี

3. การกำหนดเกณฑ์และค่าน้ำหนัก(ถ้ามี)

คำว่าเกณฑ์ในที่นี้ หมายถึง เกณฑ์การตัดสิน ส่วนค่าน้ำหนัก หมายถึงระดับ ความสำคัญของประเด็นการประเมินและตัวชี้วัด ซึ่งยิ่งเกณฑ์มีความละเอียดและค่าน้ำหนัก สอดคล้องกับสภาพโครงการเท่าไร สารสนเทศจากการประเมินก็ยิ่งครอบคลุมชัดเจนมากขึ้น เท่านั้น แม้ว่าต้องแลกกับความยุ่งยากบ้างก็ตาม เช่นเดียวกับความละเอียดของจอภาพ เครื่องรับ โทรทัศน์ โทรศัพท์ หรือจอคอมพิวเตอร์ ที่มีรายละเอียดเป็นพิกเซล(pixel) ยิ่งจำนวนพิกเซลมากก็ ยิ่งชัดมากแต่ราคาก็สูงขึ้น

ในการกำหนดเกณฑ์และค่าน้ำหนักนั้น อาจแยกได้เป็น 4 ระดับ เรียงตามลำดับ ความละเอียดจากน้อยไปหามาก คือ ตั้งแต่ไม่กำหนดเกณฑ์ตัดสินเลย มีแต่เกณฑ์ในการตัดสินเพียง 2 ระดับ คือ ผ่านกับไม่ผ่าน มีเกณฑ์ตัดสินเพียง 2 ระดับ และกำหนดค่าน้ำหนักของตัวชี้วัดและ สุดท้ายคือเกณฑ์ตัดสินมากกว่า 2 ระดับ และมีค่าน้ำหนัก

4. การกำหนดกรอบแนวคิดและขอบเขตการประเมิน

เมื่อได้วัตถุประสงค์หรือประเด็นการประเมิน ตัวชี้วัด เกณฑ์ และค่าน้ำหนัก(ถ้ามี) แล้วนำมารวมกันเป็นกรอบแนวคิดการประเมิน ซึ่งอย่างน้อยต้องมีองค์ประกอบที่สำคัญ คือ ประเด็นการประเมินกับตัวชี้วัด ถ้าจะให้ละเอียดยิ่งขึ้น ก็กำหนดเกณฑ์และค่าน้ำหนัก โดยเกณฑ์ อาจจะกำหนดไว้มากกว่า 2 ระดับ

จากสาระหรือองค์ประกอบสำคัญของกรอบแนวคิดของการประเมิน จะนำไปสู่การ กำหนดขอบเขตการประเมินที่สอดคล้องกับกรอบแนวคิด เกี่ยวกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูล เครื่องมือที่ใช้ ในการวิเคราะห์ข้อมูล และอาจกำหนดองค์ประกอบอื่น ๆ เช่น พื้นที่ เวลา และแนวทางการเก็บ ข้อมูล ฯลฯ เพิ่มเติมได้ตามต้องการ

5. การสร้างและพัฒนาเครื่องมือเก็บข้อมูล

การประเมินต้องตัดสินใจผลจากสารสนเทศที่เก็บมาได้ โดยใช้เครื่องมือต่าง ๆ ตามตัวชี้วัดที่กำหนดไว้ ซึ่งโครงการแต่ละโครงการจะมีลักษณะเฉพาะและมีความแตกต่างกันมาก จึงยากที่จะใช้เครื่องมือของผู้ที่สร้างหรือพัฒนาไว้ได้ อย่างน้อยก็ต้องนำมาปรับบ้าง ยกเว้น เครื่องมือทางวิทยาศาสตร์ที่มีมาตรฐานเหมือนกันมาใช้ได้เลย ส่วนเครื่องมือทางสังคมศาสตร์ เช่น แบบสอบถาม แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์แบบสังเกต มักจะต้องปรับหรือสร้างใหม่เสมอ เมื่อสร้างแล้วถ้าเป็นไปได้ก็ควรพัฒนาหาคุณภาพของเครื่องมือด้วย

6. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเตรียมปฏิบัติการประเมิน ตามขั้นตอนที่ 1 – 5 เป็นการศึกษาและเตรียมการจะประเมิน ส่วนขั้นตอนนี้เป็นการเริ่มปฏิบัติจริงในภาคสนาม โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการต่างๆ เช่น สอบถาม สัมภาษณ์ สังเกต ถ้าเป็นกรณีข้อมูลเชิงคุณภาพก็อาจใช้เทคนิคต่าง ๆ เพิ่มเติม เช่น การสัมภาษณ์กลุ่มแบบเจาะจง (Focus Group Interview) และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation)

7. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลในการประเมินโครงการจะง่ายกว่าการวิจัย เพราะมักจะใช้สถิติพื้นฐานง่าย ๆ เช่น จำนวนนับ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน อาจจะมีที่ยากขึ้นบ้างก็คือสถิติที่ใช้ทดสอบ ซึ่งมักจะเป็นการทดสอบที (t-test) และสถิติที่ใช้หาคุณภาพเครื่องมือ เช่น การหาค่าความเที่ยงตรงโดยใช้สูตร KR-20 หรือสูตรอัลฟา ของครอนบาค (Cronbach) เป็นต้น

8. การเขียนรายงานการประเมิน

รายงานการประเมินโครงการที่สมบูรณ์ จะมีโครงสร้างคล้ายกับรายงานการวิจัยหรือวิทยานิพนธ์ คือมีส่วนนำ ส่วนที่เป็นเนื้อหา 5 บท และส่วนท้าย ซึ่งจะเป็นภาคผนวกต่างๆ ข้อแตกต่างที่สำคัญก็คือ การรายงานการประเมินจะเสนอแก่ผู้เกี่ยวข้องกับโครงการมากกว่า เผยแพร่แก่บุคคลหรือหน่วยงานทั่วไป เหมือนกับรายงานการวิจัยหรือวิทยานิพนธ์ นอกจากนี้การเขียนรายงานการประเมินจะต้องอาศัยความสามารถทั้งศาสตร์และศิลป์เข้าช่วย เพื่อจูงใจหรือโน้มน้าวให้ผู้เกี่ยวข้องนำผลการประเมินไปใช้จริง อย่างไรก็ตามในกรณีโครงการขนาดเล็กหรือมีความเร่งด่วนอาจเขียนรายงานการประเมินโครงการโดยสรุป ไม่ต้องมีโครงสร้างสมบูรณ์ เช่นเดียวกับ การวิจัยชั้นเรียนที่อนุ โลมให้เขียนหน้าเดียว หรือเพียง 5 – 10 หน้าก็ได้

9. การประเมินงานประเมินโครงการ

การประเมินงานประเมินโครงการหรืองานประเมินอื่นๆ ยังมีน้อยมาก แต่ในขณะนี้เห็นว่าควรจะนำเสนอไว้ในลักษณะการตรวจสอบคุณภาพของรายงานการประเมิน ด้วยวิธีการ

ต่างๆ ที่เหมาะสม เพื่อเป็นการกระตุ้นหรือเร่งรัดให้การประเมินโครงการมีคุณภาพมาตรฐานที่สูงขึ้นถึงแม้ในปัจจุบันจะยังมีการประเมินโครงการน้อย แต่คาดว่าในอนาคตจะต้องมีการนำไปใช้กันมากขึ้น

จากที่กล่าวมาข้างต้น สรุปได้ว่าการประเมินโครงการเป็นกระบวนการตัดสินใจคุณค่าของโครงการในระยะหนึ่งระยะใดหรือทุกระยะ โดยนำผลจากการวัดมาเปรียบเทียบกับเกณฑ์เพื่อตัดสินใจ จัดทำ ระบุ ปรับปรุง ขยายผลหรือยกเลิกโครงการซึ่งสามารถจะใช้รูปแบบการประเมินโดยตรง หรือคิดรูปแบบขึ้นเองก็ได้ รูปแบบการประเมินโครงการ สร้างจากแนวคิด ทฤษฎี ประสบการณ์ หรือจินตนาการเพื่อถ่ายทอดให้เข้าใจง่าย และนำไปสู่การปฏิบัติได้ ในขณะนี้มีไม่น้อยกว่า 32 รูปแบบในการประเมินโครงการสามารถประเมินได้ตั้งแต่ก่อนดำเนินโครงการ ด้วยการประเมินที่สำคัญๆ เช่น การประเมินความต้องการจำเป็น ความพร้อม ความเป็นไปได้และปัจจัยด้านทรัพยากรต่างๆ การประเมินระหว่างดำเนินโครงการ ต้องทำในระหว่างการนำโครงการสู่การปฏิบัติ โดยการประเมินความก้าวหน้าหรือประเมินกระบวนการ และการประเมินเมื่อสิ้นสุดโครงการต้องทำเมื่อโครงการเสร็จสิ้นแล้วโดยประเมินผลต่างๆ เช่น ผลผลิต ผลลัพธ์และผลกระทบ ส่วนขั้นตอน ในการประเมิน โครงการที่สำคัญมี 8 ขั้นตอน คือ การศึกษาแนวคิดการประเมินและโครงการพร้อมทั้งข้อมูลที่เกี่ยวข้อง การกำหนดวัตถุประสงค์หรือประเด็นการประเมิน การสร้างและพัฒนาเครื่องมือเก็บข้อมูล การเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล และการเขียนรายงานการประเมิน ซึ่งแต่ละขั้นตอนอาจปรับให้เหมาะสมกับโครงการที่จะประเมินได้

ตอนที่ 4 หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและการขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่สถานศึกษา

1. หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ผู้รายงาน ศึกษาเกี่ยวกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สรุปสาระสำคัญดังนี้ (อำพล เสนาณรงค์, 2544 : 20-22)

เมื่อวันที่ 4 ธันวาคม พ.ศ.2540 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงมี พระราชดำรัสครั้งแรกเกี่ยวกับความหมายของ “เศรษฐกิจพอเพียง” และมีพระราชดำรัสเพิ่มเติมอีกวาระหนึ่งในวันที่ 4 ธันวาคม พ.ศ.2541 พระราชทานแก่คณะบุคคลต่างๆ ที่เข้าเฝ้าฯ ถวายพระพรชัยมงคลเนื่องในวันเฉลิมพระชนมพรรษา ณ ศาลาดุสิดาลัย สวนจิตรลดา พระราชวังดุสิต ดังนี้

เศรษฐกิจพอเพียง คือ เศรษฐกิจแบบพอมีพอกิน แบบพอมีพอกินนั้นหมายความว่า อิ่มชูตัวเองได้ ให้มีพอเพียงกับตัวเอง เราก็อยู่ได้ ไม่ต้องเดือดร้อน แต่ไม่ได้หมายความว่า ทุกรอบครัวจะต้องผลิตอาหารของตัวเอง จะต้องทอผ้าใส่เอง อย่างนั้นมันเกินไป แต่ว่าในหมู่บ้านหรือ

ในอำเภอจะต้องมีความพอเพียงพอสมควร บางสิ่งบางอย่างผลิตมากกว่าความต้องการก็ขายได้ แต่ขายในที่ไม่ห่างไกลนัก ไม่ต้องเสียค่าขนส่งมากนัก

คำว่า เศรษฐกิจพอเพียง ไม่มีในตำรา ทรงคิดขึ้นเอง ในตำรามี “เศรษฐกิจแบบก้าวหน้า” ปัจจุบันนี้ จะปฏิบัติเศรษฐกิจพอเพียง 100 เปอร์เซ็นต์คงทำไม่ได้ แต่ถ้าจะปฏิบัติเศรษฐกิจพอเพียงในระยะแรกเพียงครอบครัวละเศษหนึ่งส่วนสี่ก็น่าจะพอแล้วจึงค่อยๆ เพิ่มขึ้นตามลำดับ แต่ไม่ใช่หมายความว่าครอบครัวที่ปฏิบัติเศรษฐกิจพอเพียงมีเพียง 25 % อีก 75 % ไม่ปฏิบัติ แต่ปฏิบัติเศรษฐกิจการค้าเหมือนเดิม

คำว่า“พอเพียง”นี้หมายความว่า มีกินมีอยู่ ไม่ฟุ้งเฟ้อ ไม่หรูหราก็ได้ แต่ว่าพอแม้บางอย่างอาจจะดูฟุ้งเฟ้อ แต่ถ้าทำให้มีความสุข ถ้าทำได้ก็สมควรที่จะทำ สมควรที่จะปฏิบัติ แต่ว่าต้องไม่ไปเบียดเบียนคนอื่น คนเราถ้าพอในความต้องการ ก็มีความโลภน้อย เมื่อมีความโลภน้อยก็เบียดเบียนคนอื่นน้อย ทางความคิดก็เหมือนกัน ความพอเพียงในความคิดก็คือแสดงความคิดของตัวเอง ความเห็นของตัวเอง และปล่อยให้คนอื่นพูดบ้างและมาพิจารณาว่าที่เขาพูด กับที่เราพูดอันไหนพอเพียง อันไหนเข้าเรื่อง ถ้าหากว่าไม่เข้าเรื่องก็แก้ไข ฉะนั้น ความพอเพียง ในกรณีนี้ ก็แปลว่าความพอประมาณและความมีเหตุผล

เนื่องจากแนวคิดและแนวปฏิบัติ “เศรษฐกิจพอเพียง” เป็นผลงานจากพระราชกรณียกิจและพระราชกิจที่ได้ทรงบำเพ็ญต่อเนื่องเป็นเวลากว่า 40 ปี ซึ่งส่วนใหญ่ประกอบด้วยพระราชปรารภ พระราชกระแส พระราชดำรัส และพระบรมราโชวาท ที่ได้พระราชทานแก่บุคคลและกลุ่มบุคคลต่างๆ ในวโรกาสต่างๆ กันจำนวนมาก เช่น บนยอดคอย ในป่าพรุ ริมห้วย ริมอ่างเก็บน้ำ ในวันพระราชทานปริญญาบัตรและในวันเฉลิมพระชนมพรรษาเป็นต้น และมีเอกสารที่ทรงพระราชนิพนธ์ด้วยพระองค์เองน้อย จะมีอยู่บ้างก็เป็นเอกสารของข้าราชการบริพาร และนักวิชาการที่มีโอกาสสนองเบื้องพระยุคลบาท จึงทำให้ความเข้าใจในเรื่องนี้ไม่ค่อยหาได้ง่ายและชัดเจนนัก ด้วยเหตุนี้จึงมีนักวิชาการและนักเศรษฐศาสตร์กลุ่มหนึ่ง ภายใต้การนำและสนับสนุนของสาขาเศรษฐศาสตร์ สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ จึงได้จัดสัมมนาเรื่อง “เศรษฐกิจพอเพียงตามพระราชดำริ” ขึ้นเมื่อปี พ.ศ.2542 และได้ขอรุณเกล้าขอรุณกระหม่อมถวายเพื่อขอคำพระราชวินิจฉัย ในที่สุดได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้นำไปเผยแพร่ได้ เมื่อวันที่ 21 พฤศจิกายน 2542 มีข้อความดังนี้

1.1 ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาซึ่งถึงแนวการดำรงอยู่และปฏิบัติของประชาชนทุกระดับตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและระดับบริหารประเทศ ให้ดำเนินไปใน“ทางสายกลาง” โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกในยุคโลกาภิ

วัดน์ “ความพอเพียง” หมายถึงความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมี “ระบบภูมิคุ้มกัน” ในตัวดีพอสมควร ต่อการมีผลกระทบใดๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้ง ภายในและภายนอก ทั้งนี้จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบและความระมัดระวังอย่างยิ่ง ในการนำวิชาการต่างๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินงานทุกชั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้อง เสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎีและนักธุรกิจในทุกระดับให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริตและให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม เพื่อให้สมดุลและ พร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวางทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้เล็งเห็นความสำคัญ และความจำเป็นจะต้องริเริ่มการสร้างขบวนการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อสานต่อความคิด และเชื่อมโยงการขยายผลที่เกิดจากการนำหลักปรัชญาไปใช้อย่างหลากหลายขึ้น จึงได้ตั้งสำนักงาน และคณะอนุกรรมการเพื่อดำเนินการในเรื่องนี้

ปัจจุบันเป็นที่ยอมรับทั่วไปว่าแนวคิด “เศรษฐกิจพอเพียง” นี้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ทั้งคนเมืองและชนบท ทั้งคนรวยและคนจน แต่จะเริ่มปฏิบัติได้มากน้อยต่างกัน แล้วแต่พื้นฐานทางเศรษฐกิจและสังคมเดิมของแต่ละคน สำหรับประชาชนในชุมชนชนบทนั้น ส่วนใหญ่ยังมีอาชีพการเกษตรที่ยังคงพึ่งพาธรรมชาติและผลผลิตหลายสิ่งหลายอย่างที่เป็นแก่ การดำรงชีวิตประจำวันอยู่มาก เช่น อาหาร สมุนไพร ที่อยู่อาศัยและเชื้อเพลิง เป็นต้น โดยเฉพาะถ้า เริ่มต้นจากการเกษตร “ทฤษฎีใหม่” และค่อยๆ พัฒนาอาชีพและตนเองตามลำดับ ประกอบกับถ้า ได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลในแนวทางที่ถูกต้องสอดคล้องกันก็จะทำให้ชุมชนมีความมั่นคง และยั่งยืนอย่างแน่นอนด้วยปัจจัยดังต่อไปนี้

1. มีอาชีพและรายได้ที่มั่นคง ได้มีโอกาสอยู่ร่วมกับครอบครัวที่อบอุ่น ทั้งคน สูงอายุ คนหนุ่มสาวและเด็ก มีสังคมที่มั่นคง ไม่แตกแยก มีชีวิตและสุขภาพที่ดีอยู่เสมอที่ชุมชนเดิม
2. มีอาชีพที่หลากหลายเหมาะกับแต่ละบุคคลและแต่ละวัย เช่น การเกษตร ผสมผสาน มีผลผลิตหลายชนิดทยอยเป็นอาหารและรายได้ตลอดปีพอเพียง บางอย่างเหลือ จำหน่ายให้แก่หมู่บ้านหรือชุมชนใกล้เคียงไม่เสี่ยงต่อความแปรปรวนของดินฟ้าอากาศ ศัตรูของ พืชและสัตว์และราคาขึ้นลงของสินค้านอกจากนี้ยังมีวัตถุประสงค์เพื่อทำอุตสาหกรรมพื้นบ้านและ อุตสาหกรรมท่องเที่ยวอีกด้วย
3. มีสิ่งแวดล้อมที่ดี เช่น ความเขียวขจีและร่มรื่นของป่าไม้ และไม้ยืนต้น มี อากาศและแหล่งน้ำที่สะอาดบริสุทธิ์ ไม่มีมลภาวะในดิน น้ำ และอากาศ ปราศจากขยะและของ โสโครกต่างๆ เพราะมีระบบกำจัดและหมุนเวียนที่ดี

ความยั่งยืนเหล่านี้จะประสบความสำเร็จตามเป้าหมายได้ จำเป็นต้องประกอบด้วย การสนับสนุนจากนโยบายที่บริสุทธิ์และสะอาดของรัฐบาลอีกหลายประการ เช่น

1. ลดรายจ่าย เช่น หาย การพนัน เครื่องดื่มมีนเมาทั้งของรัฐและของราษฎร
2. มีสถาบันการเงินหมู่บ้านที่เป็นระบบที่ถูกต้องและมั่นคง
3. จัดสวัสดิการทางสุขภาพเบื้องต้นระดับชุมชนเพื่อลดการเดินทางไป

สถานพยาบาลในเมือง

4. สวัสดิการทางการศึกษาระดับชุมชนเพื่อลดการเดินทางไปยังโรงเรียนในเมือง
5. สวัสดิภาพและความปลอดภัยของชีวิตและทรัพย์สินของประชาชนในชุมชน
6. นโยบายการเกษตรระดับชาติที่ประยุกต์จากแนว “ทฤษฎีใหม่”

7. เพิ่มและกระจายแหล่งเก็บกักน้ำฝนและชลประทานในระดับไร่นา สวน และชุมชนให้มากขึ้น ตลอดจนระบบการส่งน้ำชลประทานตามท่อ

8. ลดพื้นที่ปลูกข้าวให้น้อยลง โดยเฉพาะในเขตใช้น้ำฝนให้ปลูกให้พอเพียงเพื่อการบริโภค แต่เร่งเพิ่มผลผลิตในเขตชลประทานให้มากขึ้น

9. เพิ่มพื้นที่ปลูกไม้ยืนต้น 3 ชนิดเพื่อประโยชน์ 4 อย่าง คือ ไม้ใช้สอย ไม้เชื้อเพลิง และไม้อาหาร และเพื่อการอนุรักษ์ดิน น้ำและปรับสภาวะแวดล้อมให้ชุ่มชื้น (ไม้ยืนต้น รวมถึงวัสดุที่ใช้ในการทำกระดาษ เครื่องเรือนและอาหารสัตว์ด้วย)

10. สนับสนุนและส่งเสริมให้เกษตรกรมีที่อยู่อาศัยในพื้นที่ทำกินและทำอาชีพเสริมที่บ้าน

นอกจากนี้อำพล เสนาณรงค์ (2544 : 18-19) ได้อธิบายถึงทฤษฎีใหม่ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ทรงมีพระชนมายุ 62 พรรษา ภายหลังจากที่ได้ทรงสั่งสมพระราชประสบการณ์จากชีวิตความเป็นอยู่ อาชีพและสภาพทางเศรษฐกิจของเกษตรกรและทิศทางเศรษฐกิจของประเทศที่กำลังจะเดินทางไปตลอดจน ข้อมูลการศึกษาวิจัยและพัฒนาจากศูนย์ศึกษาการพัฒนาทั้ง 6 แห่งอย่างละเอียดและรอบคอบแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้นำแนวคิดทางเศรษฐกิจพอเพียง มาประยุกต์เป็นแนวทางการประกอบอาชีพเกษตรกรของเกษตรกรในชนบทเป็นครั้งแรกที่วัดมงคลชัยพัฒนา ตำบลห้วยบง อำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี ต่อมาประชาชนรู้จักกันแพร่หลายในนาม “ทฤษฎีใหม่” หรือ “เกษตรทฤษฎีใหม่”

“ทฤษฎีใหม่” เป็นแนวทางหรือหลักการในการบริหารจัดการที่ดินและน้ำ เพื่อการเกษตรในที่ดินขนาดเล็กให้เกิดประโยชน์สูงสุด มีการบริหารและจัดแบ่งที่ดินแปลงเล็กออกเป็นสัดส่วนที่ชัดเจน เพื่อประโยชน์สูงสุดของเกษตรกร ซึ่งไม่เคยมีใครคิดมาก่อนมีการ

คำนวณ โดยหลักวิชาการ เกี่ยวกับปริมาณน้ำที่จะกักเก็บให้พอเพียงต่อการเพาะปลูกได้ตลอดปี มีการวางแผนที่สมบูรณ์แบบสำหรับเกษตรกรรายย่อย โดยแบ่งออกเป็น 3 ขั้นตอน ดังนี้

ทฤษฎีใหม่ ขั้นที่ 1 ซึ่งมีสมมุติฐาน ดังนี้

1. เกษตรกรค่อนข้างยากจน
2. มีพื้นที่ไม่มากนักประมาณ 10 – 15 ไร่
3. ครอบครัวไม่ใหญ่มาก 4 – 6 คน
4. อยู่ในเขตใช้น้ำฝน ฝนตกไม่ชุกนัก
5. ดินมีสภาพที่เก็บกักน้ำได้
6. ต้องประหยัดและมีความสามัคคีกับเพื่อนบ้านและในระยะแรกมีความพอเพียง

ตามอัตภาพ พอเลี้ยงตัวเองได้

การบริหารและจัดการน้ำ ดินและปัจจัยการผลิต ให้มีประสิทธิภาพสูงสุด ทรงกำหนดให้แบ่งพื้นที่ออกเป็น 4 ส่วน และมีสัดส่วนดังนี้ คือ 30 : 30 : 30 : 10 เพื่อทำ กิจกรรม 4 อย่าง ตามลำดับ คือ

1. ขุดสระเก็บน้ำฝนตามธรรมชาติ
2. ปลูกข้าวในฤดูฝน
3. ปลูกพืชไร่ พืชสวนและไม้ล้มลุกผสมผสาน
4. ที่อยู่อาศัยและเลี้ยงสัตว์

ตามทฤษฎี “เกษตรทฤษฎีใหม่” จะช่วยทำให้การเกษตรในเขตใช้น้ำฝนมีประสิทธิภาพขึ้นและลดความเสี่ยงน้อยลง ดังนั้น ถ้าหากสามารถส่งน้ำชลประทานมาเสริมได้บ้างเป็นระยะ ก็จะทำให้เป็น “ทฤษฎีใหม่” ที่สมบูรณ์

2. ทฤษฎีใหม่ ขั้นที่ 2 เมื่อมีการทำเกษตร “ทฤษฎีใหม่” บริเวณใกล้เคียงมากรายขึ้น และเวลาผ่านไป ผลผลิตและรายได้จะค่อยๆ เพิ่มขึ้น เกษตรกรมีประสบการณ์มากขึ้นจึงจำเป็นต้องปรับปรุงตนเอง ขยายการผลิต รวมกลุ่มการผลิต จัดหาและจำหน่ายวัสดุ ปัจจัยการผลิตและการดำรงชีวิตในราคาที่ถูกลง ตลอดจนสวัสดิการต่างๆ สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นสิ่งของจำเป็นของชีวิตประจำวัน แต่การลงทุนจากเงินสะสมอาจต้องใช้เวลาาน หากได้รับความช่วยเหลือสนับสนุนจากหน่วยราชการ มูลนิธิและเอกชน จะทำให้งานเริ่มต้นได้เร็วขึ้น

3. ทฤษฎีใหม่ ขั้นที่ 3 เมื่อกิจการขั้นที่ 1 และขั้นที่ 2 เติบโตขึ้น เกษตรกรก็ควรจะรวมตัวกันทำธุรกิจย่อยๆ เช่น ร้านสหกรณ์ โรงสีข้าว สถานที่บริการเครื่องจักรกลการเกษตรและสถานที่จำหน่ายเชื้อเพลิง เป็นต้น แต่ธุรกิจเหล่านี้ จำเป็นจะต้องอาศัยความร่วมมือและเงินทุนจากภายนอก เช่น ธนาคาร บริษัทน้ำมัน และเอกชนภาคต่าง ๆ

นอกจากนี้ได้มีการเผยแพร่ข้อมูลเกี่ยวกับ“ทฤษฎีใหม่”ทางสื่ออิเล็กทรอนิกส์ www.chaipat.or.th โดยเน้นความสำคัญที่ควรนำมาพิจารณาในการทำ “การเกษตรทฤษฎีใหม่” ดังนี้

1. การดำเนินการตามทฤษฎีใหม่ มีปัจจัยประกอบหลายประการขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมในแต่ละท้องถิ่น ฉะนั้นเกษตรกรควรขอรับคำแนะนำจากเจ้าหน้าที่ด้วย

2. การขุดสระน้ำนั้นจะต้องสามารถเก็บกักน้ำได้ เพราะสภาพดินในแต่ละท้องถิ่นแตกต่างกัน เช่น ดินร่วน ดินทราย ซึ่งเป็นดินที่ไม่สามารถอุ้มน้ำได้ หรือเป็นดินเปรี้ยว ดินเค็ม ซึ่งอาจจะไม่เหมาะกับพืชที่ปลูกได้ ฉะนั้น จะต้องพิจารณาให้ดีและควรขอรับคำแนะนำจากเจ้าหน้าที่พัฒนาที่ดิน หรือเจ้าหน้าที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องก่อน

3. ขนาดของพื้นที่ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงคำนวณและคำนึงจากอัตราการใช้ที่ดิน ถัวเฉลี่ยครัวเรือนละ 15 ไร่ แต่ให้พึงเข้าใจว่าอัตราส่วนเฉลี่ยขนาดพื้นที่นี้มีใช้หลักตายตัว หากพื้นที่การถือครองของเกษตรกรจะมีน้อยกว่าหรือมากกว่านี้ ก็สามารถนำอัตราส่วนนี้ (30:30:30:10) ไปปรับใช้ได้

4. การปลูกพืชหลายชนิด เช่น ข้าวซึ่งเป็นพืชหลัก ไม้ผล พืชผัก พืชไร่ และพืชสมุนไพร อีกทั้งยังมีการเลี้ยงปลา หรือสัตว์อื่น ๆ ซึ่งเกษตรกรสามารถนำมาบริโภคได้ตลอดทั้งปี เป็นการลดค่าใช้จ่ายในส่วนของการอาหารสำหรับครอบครัวได้ และส่วนที่เหลือสามารถจำหน่ายได้เป็นรายได้ แก่ครอบครัวได้อีก

5. ความร่วมมือร่วมใจของชุมชน จะเป็นกำลังสำคัญในการปฏิบัติตามหลักทฤษฎีใหม่ เช่น การลงแรงช่วยเหลือกัน หรือที่เรียกว่าการลงแขก นอกจากจะทำให้เกิดความรักความสามัคคีในชุมชนแล้ว ยังเป็นการลดค่าใช้จ่ายในการจ้างแรงงานได้อีกด้วย

6. ในระหว่างการขุดสระน้ำ จะมีดินที่ถูกขุดขึ้นมาเป็นจำนวนมาก หน้าดินซึ่งเป็นดินดีควรนำไปกองไว้ต่างหาก เพื่อนำมาใช้ประโยชน์ในการปลูกพืชต่างๆ ในภายหลัง โดยนำมาเกลี่ยคลุมดินชั้นล่างที่เป็นดินไม่ดี อาจนำมาถมทำขอบสระน้ำหรือยกทรงสำหรับปลูกไม้ผล

เงื่อนไขหรือปัญหาในการดำเนินงาน

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้มีพระราชดำรัสเมื่อวันที่ 4 ธันวาคม พ.ศ.2538 ณ ศาลาดุสิตดาลัย มีความตอนหนึ่ง ดังนี้ “...การทำทฤษฎีใหม่นี้มีใช้ของง่ายๆ แล้วแต่ที่ แล้วแต่โอกาส และแล้วแต่งบประมาณ เพราะว่าเดี๋ยวนี้ประชาชนทราบถึงทฤษฎีใหม่นี้ก็กว้างขวาง และแต่ละคนก็อยากได้ ให้ทางราชการขุดสระแล้วช่วยแต่มัน ไม่ใช่สิ่งง่ายนัก บางแห่งขุดแล้วไม่มีน้ำ แม้จะมีฝน น้ำก็อยู่ไม่ได้ เพราะว่ามีน้รั่ว หรือบางทีก็เป็นพื้นที่ที่รับน้ำไม่ได้ ทฤษฎีใหม่นี้จึงต้องมีพื้นที่ที่เหมาะสมด้วย...ฉะนั้น การที่ปฏิบัติตามทฤษฎีใหม่หรืออีกนัยหนึ่ง ปฏิบัติเพื่อหาพื้นที่ให้แก่ราษฎร เป็นสิ่งที่ไม่ใช่่ง่าย ต้องช่วยกันทำ...”

1.2. พระราชดำรัสเกี่ยวกับทฤษฎีใหม่ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช เนื่องในวันเฉลิมพระชนมพรรษา 5 ธันวาคม พ.ศ.2540

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ทรงมีพระกระแสพระราชดำรัส เนื่องในวันเฉลิมพระชนมพรรษา 5 ธันวาคม พ.ศ.2540 เวลาประมาณ 16.30 น. ณ ศาลาดุสิตาลัย พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน ที่พระราชทานต่อคณะรัฐมนตรีและคณะบุคคลต่างๆ ที่เข้าเฝ้า มีใจความเกี่ยวกับการพัฒนาเศรษฐกิจพอเพียงดังนี้ “...มาใหม่ๆ นี้โครงการต่างๆ เกิดขึ้น โรงงานก็เกิดขึ้นมาก จนกระทั่งคนเขานึกว่าประเทศไทยเป็นเสือตัวเล็กๆ และเป็นเสือตัวโตขึ้น เราไปเห่อว่าจะเป็นเสือ ความจริงเคยพูดเสมอในที่ประชุมอย่างนี้ว่าการจะเป็นเสือนั้นมันไม่สำคัญ สำคัญอยู่ที่เราพออยู่พอกิน แบบพอมีพอกิน หมายความว่า อุ้มชูตัวเองได้ให้มีพอเพียงกับตัวเอง อันนี้เคยบอกมา ความพอเพียงนี้มีได้หมายความว่าทุกครอบครัวจะต้องผลิตอาหาร จะต้องทอผ้าใส่ให้ตัวเอง สำหรับครอบครัว อย่างนั้นมันเกิน ไป แต่ว่าในหมู่บ้านหรืออำเภอจะต้องมีความพอเพียงพอสมควร บางสิ่งบางอย่างที่ผลิตได้มากกว่าความต้องการก็ขายได้แต่ขายในที่ไม่ห่างไกลเท่าไร ไม่ต้องเสียค่าขนส่งมากนัก อย่างนี้นักเศรษฐกิจต่างๆ ก็มาบอกว่าล้าสมัย จริงอาจจะล้าสมัย เพราะว่าคนอื่นเขาก็ต้องมีการเศรษฐกิจที่ต้องการมีการแลกเปลี่ยนเรียกว่าเป็นเศรษฐกิจการค้า ไม่ใช่เศรษฐกิจความพอเพียงรู้สึกไม่หรูหรา แต่เมืองไทยเป็นประเทศที่มีบุญอยู่ว่าการผลิตที่พอเพียงทำได้ อย่างข้าวที่ปลูกเคยสนับสนุนให้ปลูกข้าวให้พอเพียงกับตัวเอง เก็บเอาไว้ในยุ้งเล็กๆ แต่ละครอบครัวเก็บและถ้ามีพอก็ขาย แต่คนอื่นกลับมามากกว่าไม่สมควร โดยเฉพาะทางภาคอีสาน เขาบอกต้องปลูกข้าวหอมมะลิเพื่อที่จะขาย อันนี้ถูกต้อง ข้าวหอมมะลิขายได้ดี แต่เมื่อขายแล้วของตัวเองจะบริโภคเองต้องซื้อจะซื้อจากใคร ทุกคนปลูกข้าวหอมมะลิในภาคอีสาน ส่วนมากเขาชอบบริโภคข้าวเหนียว ซึ่งใครจะเป็นคนปลูกข้าวเหนียวเพราะประกาศโฆษณาว่าคนที่ปลูกข้าวเหนียวเป็นคนโง่ อันนี้เป็นสิ่งสำคัญเลยสนับสนุนบอกว่า ให้เขาปลูกข้าวบริโภค เขาชอบข้าวเหนียวก็ปลูกข้าวเหนียว เขาชอบข้าวอะไรก็ตามให้เขาปลูกข้าวอย่างนั้น และเก็บไว้เพื่อใช้บริโภคตลอดปี ถ้ายังมีที่ที่จะทำนาปรัง หรือมีที่มากพอสำหรับบริโภคไม่ต้องเที่ยวรอบโลก ถ้าข้าวที่ซื้อมาต้องข้ามจังหวัดหรืออาจจะข้ามประเทศมา ค่าขนส่งนั้นก็บวกเข้าไปในราคาข้าว ...”

“...พูดกลับไปกลับมาในเรื่องการค้า การบริโภค การผลิต และการขาย รู้ว่าท่านทั้งหลายกำลังก้มใจในวิกฤตการณ์ ตั้งแต่คนที่ไม่มีเงินน้อย จนกระทั่งคนที่มีเงินมาก แต่ก็สามารถที่จะเปลี่ยนให้กลับเป็นเศรษฐกิจแบบพอเพียง ไม่ต้องทั้งหมด แม้จะไม่ถึงครึ่งอาจจะเศษหนึ่งส่วนสี่ก็จะสามารถที่จะอยู่ได้ การแก้ไขจะต้องใช้เวลาไม่ใช่ง่ายๆ โดยมากคนก็ใจร้อนเพราะเดือดร้อน แต่ถ้าทำตั้งแต่เดี๋ยวนี้ก็จะสามารถที่จะแก้ไขได้ ... ตั้งใจสนับสนุนเขาให้เขาตั้ง โรงสีเหมือน โรงสีในสวนจิตรฯ นี้ ซึ่งก็ไม่แพงนัก เมื่อตั้ง โรงสีแล้วปลูกข้าวเองบ้าง ไปซื้อข้าวจากเกษตรกรมาสีและขาย

ในราคาที่เหมาะสมในรูปสหกรณ์ แต่ถ้าพูดถึงข้าวที่โรงสีนี้ใช้ ไปซื้อจากเกษตรกรโดยตรง โดยให้ราคาที่เหมาะสม เกษตรกรก็มีความสุข เพราะขายข้าวในราคาที่เหมาะสม และผู้บริโภคก็ซื้อข้าวในราคาถูก เพราะไม่ต้องมีการขนส่งมากเกินไป ไม่ต้องมีคนกลางมากเกินไป ตกถึงผู้ผลิต ผู้บริโภคก็มีความสุข...”

“...พูดถึงเรื่องทฤษฎีใหม่ ก็ต้องมีผู้ที่สนับสนุน เพราะชาวบ้านโดยเฉพาะเกษตรกร เขาอาจไม่มีทุนพอสำหรับเริ่มโครงการแต่ถ้าสนับสนุนแล้วเอกชนสนับสนุนด้วยทางราชการก็สนับสนุนด้วย เป็นเงินที่สนับสนุนและเป็นเงินที่ทำงาน เงินที่ทำงาน หมายความว่าเมื่อมีผลขึ้นมา มีผลขึ้นมาต่อเกษตรกรและมีผลต่อประเทศชาติในส่วนรวมเศรษฐกิจของประเทศชาติก็ไม่ฝืดเคือง และอย่างนี้ก็ได้เร็วพอใช้...”

“... ฉะนั้นต้องดูว่าเราพยายามที่จะอุ้มชูประชาชนได้ และให้ประชาชนได้ทำงานได้มีรายได้ก็จะสามารถผ่านวิกฤต ถ้าจะทำแบบที่เคยมีนโยบายคือผลิตสิ่งของทางอุตสาหกรรมมากเกินไปในเมืองไทยตลาดก็น้อย เพราะว่าคนมีเงินน้อยลงแต่ข้อสำคัญ เขาบอกว่าให้ส่งออกไปยังประเทศอื่น เขาก็เดือดร้อนเหมือนกัน เขาก็ไม่ซื้อถ้าผลิตเป็นผลิตผลทางอุตสาหกรรม และไม่มีผู้ซื้อ ก็เป็นหมันเหมือนกันผลิตผลของเราอาจจะดีกว่าหลายประเทศในภูมิภาคนี้ คือ มีอุตสาหกรรมที่เรียกว่าสุดยอดแต่ที่เกิดวิกฤตการณ์ขึ้นมาก็เพราะว่าขยายการผลิตมาแล้วไม่มีใครซื้อ ไม่มีใครมีเงินพอที่จะซื้อ ...”

“... นี่ก็เป็นเรื่องของ การแก้ไขวิกฤตการณ์ แต่ว่าผู้ที่ชอบเศรษฐกิจสมัยใหม่ อาจจะไม่ค่อยพอใจ มันต้องอยู่อย่างระมัดระวัง แต่ต้องกลับไปทำกิจการที่อาจจะไม่ซับซ้อนนัก คือ ใช้เครื่องมือที่ไม่หรูหรา อย่างไรก็ตาม มีความจำเป็นที่จะต้องถอยหลังเพื่อที่จะก้าวหน้าต่อไป และถ้าไม่ทำอย่างที่ว่าก็จะแก้วิกฤตการณ์นี้ยาก ยังไม่ได้พูดถึงคำที่ทุกครั้งเคยพูดว่า ต้องสามัคคีกัน ต้องอย่าปิดแข่งปิดขากันมากเกินไป แต่ไม่ได้หมายความว่า จะต้องมีการทำแบบที่คนบางคนก็จะทำ คือ จะต้องให้ทุกคนมีโอกาสทำงานตามหน้าที่ และเมื่อทำงานตามหน้าที่แล้วก็หวังดีต่อผู้อื่น อันนี้จะเป็นหลักที่สำคัญ คือ ทำงานด้วยการเห็นอกเห็นใจกัน และทำด้วยความขยันหมั่นเพียร ...”

(กรมการปกครอง .2541 : 3 - 11)

2. การขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสู่สถานศึกษา

ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (2545 – 2549) เป็นแผนที่ได้อัญเชิญปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาเป็นปรัชญา นำทางในการพัฒนาและบริหารประเทศ โดยยึดหลักทางสายกลาง เพื่อให้ประเทศรอดพ้นจากวิกฤตสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและนำไปสู่การพัฒนาที่สมดุลมีคุณภาพและยั่งยืนภายใต้

กระแสโลกาภิวัตน์และสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงต่างๆ ตลอดจนเนื่องในโอกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงครองสิริราชสมบัติครบ 60 ปี ในพ.ศ. 2549 กระทรวงศึกษาธิการ มีความสำคัญในพระมหากรุณาธิคุณแห่งองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ที่ทรงเป็นกษัตริย์นักพัฒนา จึงได้น้อมนำ พระราชดำรัสเรื่อง เศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นหลักปรัชญาในการส่งเสริมให้สถานศึกษาทั่วประเทศนำไปประยุกต์ใช้ที่เหมาะสมเพื่อเป็นภูมิคุ้มกันทางสังคม รวมทั้งปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ในการดำเนินชีวิตของตนให้อยู่บนพื้นฐานของความพอเพียง และการเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยมีเป้าหมายในระยะแรก (พ.ศ. 2549 - 2550) เป็นการสร้างกระบวนการเรียนรู้เรื่องเศรษฐกิจพอเพียงในบุคลากรทางการศึกษาในทุกระดับ สร้างความรู้ความเข้าใจและกระแสนับสนุนเกี่ยวกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และสร้างผู้นำ สถานศึกษาดั้งเดิม เกิดการพัฒนาและสร้างคนที่มีความรู้และความเข้าใจในหลักเศรษฐกิจพอเพียง (กระทรวงศึกษาธิการ, 2549 : 1- 4)

2.1. กิจกรรมพัฒนาผู้เรียนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง

การขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสู่สถานศึกษา เกี่ยวกับกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2549 : 9 –11)

กิจกรรมพัฒนาผู้เรียนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง มุ่งหวังให้เกิดการพัฒนาครูและนักเรียนให้มีความรู้ และคุณธรรม ทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม บนพื้นฐานของความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้อย่างเหมาะสมกับบทบาทของแต่ละบุคคล และส่งเสริมความสามัคคี ความร่วมมือกันในการพัฒนาโรงเรียนชุมชน ตลอดจนคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนบนพื้นฐานเศรษฐกิจพอเพียง

เกณฑ์ในการคัดเลือกกิจกรรมหรือโครงการ

1. เป็นโครงการ กิจกรรมที่ดำเนินการโดยบุคลากรของโรงเรียนนั้นๆ มาอย่างต่อเนื่อง และมีผลงานเป็นที่ประจักษ์มาแล้วระดับหนึ่ง เพื่อแสดงถึงความพยายามที่จะพึ่งตนเองก่อนและความสามารถของบุคลากรในการดำเนินกิจกรรม

2. เป็นโครงการ กิจกรรมที่ดำเนินการโดยนักเรียนและมีครูเป็นผู้นำหรือผู้สนับสนุน ทั้งนี้ มีเงื่อนไขดังนี้

2.1 จำนวนนักเรียน ครู ที่มีส่วนร่วมในกิจกรรมนั้นๆ ไม่ควรน้อยกว่า 25% ของจำนวนบุคลากรทั้งหมดของโรงเรียน เพื่อเน้นการมีส่วนร่วมและเป็นการสร้างกลุ่มบุคลากรหลักที่จะเป็นแกนในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงใน โรงเรียน และชุมชนเพื่อให้กิจกรรมยั่งยืนและขยายผลได้

2.2 คุณสมบัติของนักเรียนที่เข้าร่วมโครงการควรมีความประพฤติดี (ซื่อสัตย์ สุจริต มีสัมมาคารวะ รู้จักกาลเทศะ รู้ควรไม่ควร เป็นต้น) รักสมัครใจที่จะเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ อยู่ ในระดับปานกลางถึงดี และมีสุขภาพดี)

2.3 คุณสมบัติของครูที่เข้าร่วมโครงการควรมีความประพฤติดี สมัครใจ และมีความพร้อมในการเข้าร่วมกิจกรรม

3. เป็นโครงการ กิจกรรม ที่มีวัตถุประสงค์ เพื่อมุ่งเน้นให้เกิดความก้าวหน้าไปพร้อมกับความสมดุลทางเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม ของ โรงเรียน และสามารถขยายผลออกสู่ชุมชนได้ โดยที่สาระของกิจกรรมควรมีคุณลักษณะดังนี้

3.1 พอประมาณกับสถานศึกษาและภูมิสังคม : สอดคล้องกับความต้องการ ความจำเป็นของโรงเรียน คนในชุมชนและเหมาะสมกับภูมิสังคม

3.2 สมเหตุสมผล : มีหลักคิด และหลักปฏิบัติของกิจกรรม ที่สอดคล้องกับหลักวิชาการที่เกี่ยวข้อง รายละเอียดของ โครงการแสดงถึงความรอบคอบของการวางแผน ดำเนินการ

3.3 ภูมิคุ้มกันที่ดี : การวางแผน โครงการคำนึงถึงความเสี่ยงในการดำเนินโครงการ โดยมีข้อเสนอทางเลือก หากมีการเปลี่ยนแปลงต่างๆ เกิดขึ้น

3.4 ส่งเสริมความรู้และคุณธรรมของผู้เข้าร่วมกิจกรรม กิจกรรมต่างๆ ต้องส่งเสริมให้ผู้เข้าร่วมมีความรอบรู้มากยิ่งขึ้น เปิดโอกาสให้ได้มีการพัฒนาทักษะในด้านต่างๆ ส่งเสริมการ มีคุณธรรม เช่น ความมีระเบียบวินัย มีสัมมาคารวะ ซื่อสัตย์สุจริต มีความกตัญญูคนเวทที่มีสติปัญญา แยกแยะถูกผิด ควรไม่ควร มีความขยันหมั่นเพียร อดทน สนใจใฝ่รู้ มีจิตสำนึกเห็นประโยชน์ของการช่วยเหลือผู้อื่น และทำตัวให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม

ตัวอย่างกิจกรรม

โครงการ กิจกรรมพัฒนาเยาวชนตามแนวพระราชดำริปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง สามารถมีความหลากหลายของเนื้อหากิจกรรม ตามสภาวะภูมิสังคมของแต่ละ โรงเรียน แต่ในที่สุดแล้วก็จะสามารถปลูกฝังให้เด็กและเยาวชน มีวิถีคิด อุปนิสัยและพฤติกรรมที่สอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ตัวอย่างของกิจกรรมอาจมีได้ ดังนี้

1. การจัดการ การผลิต การบริโภค ในโรงเรียน ชุมชน ให้เกิดความพอเพียง สามารถ มีกินพอดี อยู่พอดี เช่น โครงการอาหารกลางวัน การส่งเสริมการผลิตเกษตรอินทรีย์ เกษตรผสมผสาน บนพื้นฐานของการพึ่งตนเอง การรักษาสมดุลของสังคม และธรรมชาติ

2. การพัฒนาอาชีพ สร้างรายได้เสริม โดยประยุกต์ใช้ทรัพยากรท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์สูงสุด หรือโดยการพัฒนาเทคโนโลยีที่เหมาะสม หรือต่อยอดกับภูมิปัญญาท้องถิ่น

3. การจัดการ และการจัดระบบองค์กรความร่วมมือ ทางการเงิน การผลิต การตลาด เช่น การทำบัญชีรายรับรายจ่าย การจัดตั้งสหกรณ์รูปแบบต่างๆ การจัดตั้งธนาคาร โรงเรียน เป็นต้น

4. การจัดการ (รักษา ฟื้นฟู) ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม /ขยะ ทั้งใน โรงเรียนและในชุมชนอย่างยั่งยืน โดยใช้หลักวิชาการ ความประหยัด ความรอบคอบ

5. การจัดการระบบพลังงานของ โรงเรียน ชุมชน ให้สามารถพึ่งตนเองได้มากขึ้น (ประหยัด ผลิตเอง ทดแทน)

6. การอนุเคราะห์แก่ผู้ด้อยโอกาส ช่วยเหลือ คนยากจน ผู้ด้อยโอกาส (เช่น ผู้ป่วยโรค เอ็ดส์เด็กกำพร้า เด็กยากจน) ในสังคมให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

7. การสร้างจิตสำนึกรักท้องถิ่น รักชุมชน รักชาติ – ศาสน์ – กษัตริย์ เช่น การรักษา ฟื้นฟูประเพณีวัฒนธรรมไทย สถานที่ทางประวัติศาสตร์โบราณสถาน หรือส่งเสริมความรู้สึกเป็น เจ้าของ มีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน เป็นต้น

2.2 การบูรณาการเศรษฐกิจพอเพียงสู่การเรียนการสอน

กระทรวงศึกษาธิการ ได้แต่งตั้งคณะกรรมการบูรณาการเศรษฐกิจพอเพียงสู่การเรียน การสอน ภายใต้คณะกรรมการบริหาร โครงการขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสู่สถานศึกษา ของกระทรวงศึกษาธิการ เพื่อจัดทำตัวอย่างการบูรณาการเศรษฐกิจพอเพียงสู่การเรียน การสอน คณะทำงานได้ดำเนินการอย่างต่อเนื่อง ผ่านการจัดทำโครงการบูรณาการเศรษฐกิจพอเพียงสู่ การเรียนการสอนในทุกระดับ เพื่อสร้างบุคลากรที่จะเป็นแกนหลักในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจ พอเพียงด้านการศึกษา โดยพัฒนาครู ผู้บริหารสถานศึกษา และบุคลากรด้านการศึกษา ให้มีความรู้ ความเข้าใจในหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และสามารถนำหลักคิด หลักปฏิบัติตามหลักปรัชญา ของเศรษฐกิจพอเพียง มาบูรณาการสู่การเรียนการสอนในทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ของทุกช่วงชั้น รวมถึงการเรียนการสอนในระดับอาชีวศึกษาและการศึกษานอกโรงเรียน

การดำเนินการ มีระยะการทำงานสองขั้นตอน คือ

ระยะที่ 1 การเตรียมการพัฒนาตัวอย่างการบูรณาการสู่การเรียนการสอน

ขั้นตอนที่ 1 ประชุมเชิงปฏิบัติการจัดทำร่างหน่วยการเรียนรู้บูรณาการเศรษฐกิจ พอเพียงสู่การเรียนการสอน ให้มีความสมบูรณ์ ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมจากเครือข่ายเศรษฐกิจ พอเพียงด้านการศึกษาจากทุกภูมิภาค

ขั้นตอนที่ 2 ทดลองใช้ร่างหน่วยการเรียนรู้บูรณาการเศรษฐกิจพอเพียงสู่การเรียน การสอน และวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม ใน โรงเรียนเครือข่าย และ โรงเรียนอาสาสมัคร (ช่วงเทอม 2 ของปีการศึกษา 2553)

ขั้นตอนที่ 3 ประชุมเชิงปฏิบัติการระหว่างเครือข่ายสถานศึกษาที่อาสาสมัครทดลอง บูรณาการเศรษฐกิจพอเพียงสู่การเรียนการสอน เพื่อปรับปรุงให้มีความสมบูรณ์และเหมาะสม

ขั้นตอนที่ 4 จัดพิมพ์เพื่อเผยแพร่

ระยะที่ 2 การนำผลผลิตไปใช้จริงในสถานศึกษา ตั้งแต่เดือนพฤษภาคม 2554 เป็นต้นไป

วิธีการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงด้านการศึกษา การจัดการศึกษาบนพื้นฐานปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มี 2 ส่วน คือ

1. การบริหารสถานศึกษา

นำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการกำหนดนโยบายและแนวทางในการจัดการสถานศึกษา โดยใช้เป็นหลักในการบริหารจัดการ และประสานกับทุกภาคส่วนในการใช้ทรัพยากร การบริหารทั้งด้านบุคลากร งบประมาณ สภาพแวดล้อมอย่างคุ้มค่า เป็นประโยชน์สูงสุด เพื่อให้สถานศึกษาเป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีคุณภาพ และสามารถพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ได้

2. การจัดการเรียนรู้ของผู้เรียน

หลักสูตรและสาระเรียนรู้ในห้องเรียน

บูรณาการเศรษฐกิจพอเพียงสู่การเรียนการสอนในทุกระดับ เพื่อให้ครูผู้บริหารสถานศึกษา และบุคลากรด้านการศึกษา มีความรู้ความเข้าใจในหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและสามารถนำหลักคิด หลักปฏิบัติตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาบูรณาการสู่การเรียนการสอนในทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ของทุกช่วงชั้น รวมถึงการเรียนการสอนในระดับอาชีวศึกษา และการศึกษานอกโรงเรียน

กิจกรรมการพัฒนาผู้เรียน

จัดกิจกรรมให้แก่ผู้เรียนทั้งในและนอกห้องเรียน เพื่อปลูกฝังจิตสำนึกพอเพียง ให้เด็กและเยาวชน โดยผ่านการทำกิจกรรม เช่น กิจกรรมช่วยเหลือสังคม รักสิ่งแวดล้อม สืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นต้น อันจะทำให้เด็กและเยาวชนดำเนินชีวิต โดยอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมอย่างเกิดประโยชน์และมีความสุข และอยู่ร่วมกับนิเวศวิทยาได้อย่างสมดุลและยั่งยืน

สรุปปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

แนวคิดหลัก เป็นปรัชญาที่ชี้ถึงแนวการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์

เป้าหมาย มุ่งให้เกิดความสมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวาง ทั้งทางวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี

หลักการ ความพอเพียง หมายถึงความพอประมาณ ความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีในตัวพอสมควร ต่อการมีผลกระทบใดๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน

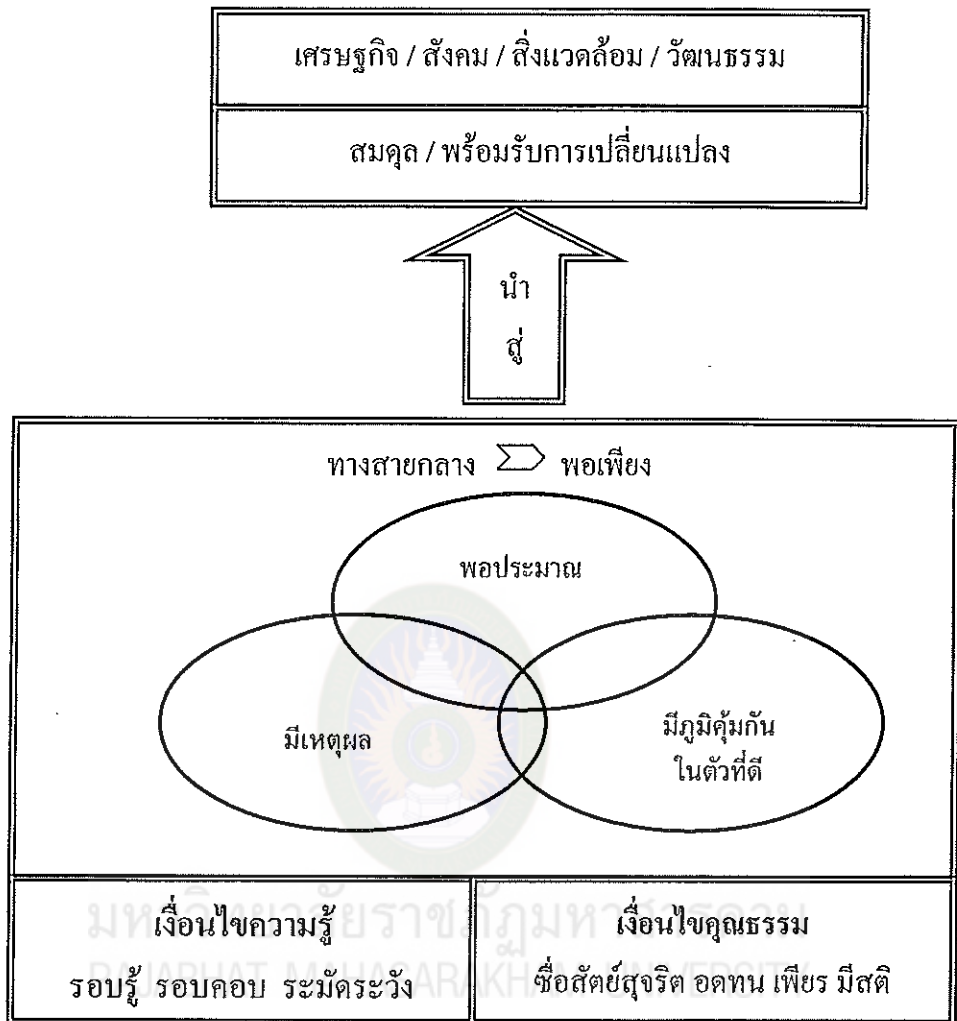
เงื่อนไขพื้นฐาน (ความรู้คู่คุณธรรม)

1. จะต้องอาศัยความรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่างๆ มาใช้ในการวางแผน และการดำเนินการทุกขั้นตอน
2. การสร้างเสริมจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎีและนักธุรกิจในทุกระดับ ให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติ ปัญญาและความรอบคอบ

จากแนวคิดหลัก เป้าหมาย หลักการและเงื่อนไขพื้นฐาน ของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงดังกล่าวมาแล้วสรุปเป็นแผนที่ 6 ได้ดังนี้

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

ภาพที่ 6 สรุปปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ที่มา : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2549 : 9 – 11 , 226 - 230

ตอนที่ 5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้ประเมินได้ทำการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการประเมินโครงการ ไว้ดังนี้

จำเนียร นำศรีเจริญกุล (2542 : ง - จ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การจัดโครงการเกษตรเพื่ออาหารกลางวันในโรงเรียนประถมศึกษา จังหวัดนครนายก ตามพระราชดำริสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี” ผลการวิจัยพบว่า

1 การจัดโครงการเกษตรเพื่ออาหารกลางวันในโรงเรียนประถมศึกษา จังหวัดนครนายกตามพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี แบ่งเป็น 4 ด้าน ดังนี้

1.1 การจัดการ พบว่า ผู้บริหารสถานศึกษา ครูผู้รับผิดชอบโครงการเกษตรและครูผู้รับผิดชอบโครงการอาหารกลางวันในด้านการจัดการแตกต่างกัน ดังนี้ ผู้บริหารสถานศึกษา ประชุมครูเพื่อชี้แจงนโยบาย วัตถุประสงค์ และแนวปฏิบัติ ทำการนิเทศ และประสานงานกับหน่วยงานอื่น ตลอดจนแต่งตั้งครูผู้รับผิดชอบโครงการอาหารกลางวันร่วมกัน วางแผนปฏิบัติโดยให้นักเรียนมีส่วนร่วมกิจกรรมและร่วมกันสรุปผลการดำเนินงาน

1.2 งบประมาณ ได้รับจากงบโครงการอาหารกลางวันจากสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ และได้รับการสนับสนุนวัสดุ อุปกรณ์ เมล็ดพันธุ์พืช อาหารเสริมจากสำนักงานสวนจิตรลดาและสำนักงานเกษตรจังหวัด

1.3 กิจกรรมโครงการเกษตรได้พิจารณาเลือกกิจกรรมโดยดูจากสภาพพื้นที่แหล่งน้ำ ฤดูกาล และเมล็ดพันธุ์พืชที่ได้รับเพื่อการเพาะปลูก ส่วนโครงการอาหารกลางวัน จะพิจารณาเลือกประเภทกิจกรรม โดยดูจากผลผลิตทางการเกษตร เพื่อนำมาประกอบอาหารที่มีคุณค่าทางโภชนาการ ขั้นตอนการประกอบง่ายและใช้เวลาน้อย

1.4 อุปกรณ์ ในการดำเนินงานครูผู้รับผิดชอบโครงการเกษตรและครูผู้รับผิดชอบโครงการอาหารกลางวันสามารถจัดการและปรับใช้อุปกรณ์ที่มีตามสภาพของโรงเรียน

2. ความเชื่อมโยงระหว่างโครงการเกษตรและโครงการอาหารกลางวัน แบ่งเป็น 2 ด้าน คือ

2.1 การวางแผนงาน เพื่อก่อให้เกิดผลผลิตทางการเกษตรนำไปใช้ในโครงการอาหารกลางวัน ตลอดจนการปรับเปลี่ยนกิจกรรมตามผลผลิต

2.2 การปฏิบัติงาน ครูผู้รับผิดชอบทั้ง 2 โครงการประสานงานในการจัดการกับผลผลิต โดยนำไปประกอบอาหาร จัดแบ่งให้นักเรียน งดอมอาหาร และจัดจำหน่าย

3. ปัญหา อุปสรรค ในการจัดโครงการเกษตรเพื่ออาหารกลางวันในโรงเรียนประถมศึกษา จังหวัดนครนายก ตามพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ในแต่ละฝ่ายดังนี้

3.1 ผู้บริหารสถานศึกษามีปัญหาและอุปสรรคในด้านขาดครูที่มีวุฒิทางเกษตร คหกรรมศาสตร์ และงบประมาณมีจำกัด

3.2 ครูผู้รับผิดชอบโครงการอาหารกลางวันมีปัญหาและอุปสรรคในด้านปัจจัยเกี่ยวข้องในการทำงานคือสภาพพื้นที่ แหล่งน้ำ วัสดุ อุปกรณ์

3.3 ครูผู้รับผิดชอบโครงการอาหารกลางวันมีปัญหาและอุปสรรคในด้านปัจจัยเกี่ยวข้องกับการทำงานคือ ขาดการส่งเสริมด้านกำลังใจ งบประมาณมีจำกัด สถานประกอบอาหารและวัสดุอุปกรณ์ไม่เอื้อต่อการปฏิบัติงาน

อกินันท์ เพชรแก้ว (2542 : บทคัดย่อ) ได้ทำวิจัยเรื่อง “ศึกษาการดำเนินงานโครงการเกษตรเพื่ออาหารกลางวันของครู โรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน สังกัดกองบังคับการตำรวจตระเวนชายแดนภาค 4” ผลการวิจัยว่า

1. การดำเนินงานโครงการเกษตรเพื่ออาหารกลางวันของครู โรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน สังกัดกองบังคับการตำรวจตระเวนชายแดนภาค 4 พบว่า โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลางเมื่อพิจารณาเป็นรายองค์ประกอบ พบว่า กิจกรรมการประกอบเลี้ยงอาหารกลางวันที่มีคุณค่าและถูกสุขลักษณะและกิจกรรมเฝ้าระวังติดตามภาวะ โภชนาการอยู่ในระดับมาก ส่วนกิจกรรมอื่นๆ อยู่ในระดับปานกลาง
2. ผลการเปรียบเทียบการดำเนินงาน โครงการเกษตรเพื่ออาหารกลางวันของครู โรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน สังกัดกองบังคับการตำรวจตระเวนชายแดนภาค 4 ที่มีคุณวุฒิ การศึกษาต่างกัน พบว่าโดยภาพรวมมีการดำเนินงานโครงการเกษตรเพื่ออาหารกลางวันไม่แตกต่างกัน ไม่เป็นไปตามสมมุติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณารายองค์ประกอบ พบว่า กิจกรรมการประกอบเลี้ยงอาหารกลางวันที่มีคุณค่าและถูกสุขลักษณะ และกิจกรรมการเฝ้าระวังและติดตาม และ โภชนาการแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01
3. ผลการเปรียบเทียบการดำเนินงาน โครงการเกษตรเพื่ออาหารกลางวันของครู โรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน สังกัดกองบังคับการตำรวจตระเวนชายแดนภาค 4 ที่มีประสบการณ์ในการทำงานต่างกัน พบว่าโดยภาพรวมการดำเนินงานไม่แตกต่างกัน ไม่เป็นไปตามสมมุติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณารายองค์ประกอบพบว่า กิจกรรมการประกอบเลี้ยงอาหารกลางวันที่มีคุณค่าและถูกสุขลักษณะ และกิจกรรมการประกอบอาหารเสริมแตกต่างกันมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05
4. ผลการเปรียบเทียบการดำเนินงาน โครงการเกษตรเพื่ออาหารกลางวันของครู โรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน สังกัดกองบังคับการตำรวจตระเวนชายแดนภาค 4 ที่มีตำแหน่งหน้าที่รับผิดชอบต่างกัน พบว่าโดยภาพรวมมีการดำเนินงานไม่แตกต่างกัน ไม่เป็นไปตามสมมุติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณารายองค์ประกอบ พบว่า การดำเนินกิจกรรมการประกอบอาหารเสริมแตกต่างกัน มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยครูผู้รับผิดชอบโครงการเกษตรเพื่ออาหารกลางวันกับครูผู้รับผิดชอบโครงการพระราชดำริอื่นๆ มีการดำเนินงานสูงกว่า ครูใหญ่
5. ผลการเปรียบเทียบการดำเนินงาน โครงการเกษตรเพื่ออาหารกลางวันของครู โรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนต่างกัน พบว่า การดำเนินงานโดยภาพรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 เมื่อพิจารณารายองค์ประกอบ พบว่า กิจกรรมผลิตอาหารที่มีคุณค่า โภชนาการและกิจกรรมการเฝ้าระวังและติดตามภาวะ โภชนาการแตกต่างกันมีนัยสำคัญทางสถิติที่

ระดับ .05 ส่วนกิจกรรมอื่น ๆ ไม่แตกต่างกัน โดยกองกำกับการตำรวจตระเวนชายแดน มีการดำเนินงานสูงกว่า กองกำกับการตำรวจตระเวนชายแดนที่ 42 43 และ 44

เสนีย์ โตสุโขวงศ์ (2551 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาการประเมิน โครงการจัดการเรียนรู้ตามแนวทางขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงด้วย บูรณาการการเรียนการสอนโดยใช้วิธีสตอรีไลน์ ผลการประเมินพบว่า

1. ผลการประเมินบริบทของโครงการจัดการเรียนรู้ตามแนวทางขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงด้วยบูรณาการการเรียนการสอน โดยใช้วิธีสตอรีไลน์ พบว่า ครูมีความคิดเห็นว่าโครงการจัดการเรียนรู้ตามแนวทางขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงด้วยบูรณาการการเรียนการสอน โดยใช้วิธีสตอรีไลน์ มีความสอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 นโยบายของกระทรวงศึกษาธิการ แนวการปฏิรูปการศึกษา นโยบายสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน นโยบายของโรงเรียน สภาพปัญหาและความต้องการของโรงเรียน

2. ผลการประเมินปัจจัยนำเข้าของโครงการจัดการเรียนรู้ตามแนวทางขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงด้วยบูรณาการการเรียนการสอน โดยใช้วิธีสตอรีไลน์ พบว่า ครูมีความคิดเห็นว่าปัจจัยนำเข้าของโครงการ ในภาพรวมมีความเหมาะสมความเพียงพออยู่ในระดับมาก

3. ผลการประเมินกระบวนการดำเนินงานของโครงการจัดการเรียนรู้ตามแนวทางขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงด้วยบูรณาการการเรียนการสอน โดยใช้วิธีสตอรีไลน์ พบว่า ครูมีความคิดเห็นว่ากระบวนการดำเนินงานของโครงการ ในภาพรวมมีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก

4. ผลการประเมินผลสัมฤทธิ์ของโครงการจัดการเรียนรู้ตามแนวทางขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงด้วยบูรณาการการเรียนการสอน โดยใช้วิธีสตอรีไลน์ พบว่า

4.1 ผลการประเมินสภาพความสำเร็จของการพัฒนาพฤติกรรมการเรียนรู้ของนักเรียนตามโครงการจัดการเรียนรู้ตามแนวทางขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงด้วยบูรณาการการเรียนการสอน โดยใช้วิธีสตอรีไลน์ ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก

4.2 ผลการประเมินสภาพความสำเร็จของการพัฒนาพฤติกรรมจัดการเรียนรู้ของครูตามโครงการจัดการเรียนรู้ตามแนวทางขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงด้วยบูรณาการการเรียนการสอน โดยใช้วิธีสตอรีไลน์ ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก

สมาน สามามะ (2545 : 4) ได้วิจัยเรื่องการประเมินโครงการอาหารกลางวันในโรงเรียนประถมศึกษาจังหวัดนครราชสีมา พบว่า

1. สภาพทั่วไปของโรงเรียนและชุมชนเขตบริการ โรงเรียน โรงเรียนส่วนใหญ่ มีนักเรียนจำนวน 121 – 300 คน จัดอาหารกลางวันแบบอาหารจานเดียว และจัดทุกวัน มีการปรึกษาหารือกับผู้เกี่ยวข้องของการจัดอาหารกลางวัน โดยมีการประชุมภาคเรียนละครั้ง โรงเรียนมี

กิจกรรมการเกษตรเพื่ออาหารกลางวัน โดยการปลูกพืชเป็นส่วนใหญ่ แต่ไม่เพียงพอ โรงอาหารส่วนใหญ่ใช้อาคารนอกประสงค์ สภาพของโรงเรียนห่างจากชุมชนไม่เกิน 100 เมตร ระยะทางจากโรงเรียนถึงตลาดสดประมาณ 1-5 กิโลเมตร การคมนาคมสะดวก รายได้ผู้ปกครองนักเรียนเฉลี่ยต่อปี ไม่เกิน 20,000 บาท สภาพประเพณีวัฒนธรรมของชุมชนเขตบริการโรงเรียน ส่วนมากเอื้ออำนวยต่อการดำเนินงาน โครงการอาหารกลางวัน

2. ด้านปัจจัยเบื้องต้น โดยภาพรวม มีความพร้อมพอเพียงอยู่ในระดับปานกลาง
3. ด้านกระบวนการ โดยภาพรวม การปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง
4. ด้านผลผลิต โดยภาพรวม เป็นที่พึงพอใจอยู่ในระดับปานกลาง
5. ด้านผลกระทบ โดยภาพรวม มีผลกระทบอยู่ในระดับปานกลาง

ข้อเสนอแนะ ตามความคิดเห็นของผู้บริหาร โรงเรียน และครูผู้เป็นหัวหน้ารับผิดชอบโครงการอาหารกลางวันในโรงเรียนประถมศึกษา คือควรมีการประชุมชี้แจงนโยบายและวัตถุประสงค์ของโครงการอาหารกลางวัน กับครู ผู้ปกครอง ชุมชนและผู้เกี่ยวข้อง ควรจัดสรรงบประมาณด้านอาคารสถานที่ เช่น โรงครัวโรงอาหาร ให้เป็นเอกเทศ ควรสนับสนุนและส่งเสริมให้โครงการอาหารกลางวันเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนการสอน โดยบูรณาการเข้ากับการเรียนการสอนอย่างจริงจัง ควรให้นักเรียนรับประทานอาหารที่มีคุณค่าทางโภชนาการที่เด็กวัยเรียนได้รับอย่างเพียงพอ และควรจัดประชุมสัมมนาครู อาจารย์ ครูผู้เป็นหัวหน้ารับผิดชอบโครงการอาหารกลางวัน และผู้บริหาร โรงเรียน เกี่ยวกับดำเนินงานโครงการอาหารกลางวัน และพาไปศึกษาดูงาน โรงเรียนที่ได้รับการคัดเลือกให้เป็นโรงเรียนที่จัดโครงการอาหารกลางวันดีเด่นทั้งในจังหวัดและต่างจังหวัด

ชัยรินทร์ ชัยวิสิทธิ์ (2545 : บทคัดย่อ) ศึกษาการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อสร้างเสริมค่านิยมตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงให้นักเรียนและชุมชนด้วยโครงการงานอาชีพ ผลของการวิจัยปรากฏว่า ในการทำโครงการงานอาชีพของนักเรียนหลักจากที่นักเรียนได้เรียนรู้เรื่องแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงแล้ว ได้นำไปประยุกต์ใช้ในโครงการงาน นักเรียนมีการใช้จ่ายในโครงการงานอย่างประหยัด มีการใช้วัสดุอย่างคุ้มค่า มีการแลกเปลี่ยนพันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ และความรู้ต่างๆ นำเศษสิ่งเหลือใช้ในโครงการงานมาใช้ประโยชน์ ปรึกษากับคนในครอบครัวและภูมิปัญญาท้องถิ่นมากขึ้น โดยทุกคนในครอบครัวให้ความร่วมมือสนับสนุน ความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อเนื้อหา กิจกรรมการเรียนการสอนและครูผู้สอนเป็นไปในทางบวกและความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อเนื้อหา กิจกรรมการเรียนการสอนและครูผู้สอนเป็นไปในทางบวกและความคิดเห็นของชุมชนที่มีต่อการทำโครงการงานอาชีพของนักเรียนเป็นไปในทางบวกเช่นเดียวกัน

ณรงค์ฤทธิ์ คอนศรี (2543 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหา และความต้องการในการบริหารการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตาม โครงการเศรษฐกิจพอเพียงใน โรงเรียนสังกัดสำนักงาน การประถมศึกษาจังหวัดชัยภูมิ กลุ่มตัวอย่างประกอบด้วย ผู้บริหาร โรงเรียนจำนวน 49 คน ผู้ช่วย ผู้บริหาร โรงเรียนจำนวน 46 คน และครูผู้สอนจำนวน 99 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็น แบบสอบถามความคิดเห็นที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรม คอมพิวเตอร์สำเร็จรูปเพื่อหาค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการวิจัย พบว่า การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตาม โครงการเศรษฐกิจพอเพียงใน โรงเรียนประถมศึกษา มีการ ปฏิบัติและปัญหาในการปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง ทั้งด้านการเตรียมการ การจัดกิจกรรมการ เรียนรู้ และการกำกับ ติดตาม และประเมินผล

ความต้องการที่สำคัญในการบริหารกิจกรรมการเรียนรู้ตาม โครงการนี้ได้แก่ การเตรียม ความพร้อมด้านบุคลากร สถานที่ และงบประมาณ การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น การบูรณาการ โครงการเศรษฐกิจพอเพียงกับรายวิชาต่างๆ และการกำกับติดตาม ประเมินผลอย่างใกล้ชิดและ สม่ำเสมอ

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สรุปได้ว่า โครงการมีหลายประเภท การประเมิน โครงการมีหลายรูปแบบ และการเลือกรูปแบบของการประเมินมาใช้ในการประเมิน โครงการที่รับผิดชอบนั้น จะต้องเลือกรูปแบบของการประเมินที่เหมาะสมทั้งนี้เพื่อประโยชน์สูงสุด ของการบริหาร โครงการให้บรรลุจุดประสงค์และเป้าหมายที่วางไว้ ดังนั้น ผู้ประเมินในฐานะ ครูผู้สอน นอกจากนี้ ได้ดำเนินโครงการเกษตรเศรษฐกิจพอเพียงใน โรงเรียน จึงเลือกการประเมิน โครงการครั้งนี้ โดยใช้รูปแบบการประเมินแบบ Cipp Model ของสตัฟเฟิลบีมและกูบา (Stufflebeam and Guba) ทั้งนี้เพื่อให้สามารถนำผลการประเมิน ไปปรับปรุง โครงการเกษตร เศรษฐกิจพอเพียงใน โรงเรียนบ้านกอกวิทยาการ ให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลยิ่งขึ้น